

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1144 NUMARALI KUDÜS-İ ŞERİF SURRE DEFTERİ
(M. 1620-21/H. 1030)
(TRANSKRİPSİYON-DEĞERLENDİRME)

ÖZGE USLU

TEZ DANIŞMANI:
DR. ÖĞR. ÜYESİ RAİF İVECAN

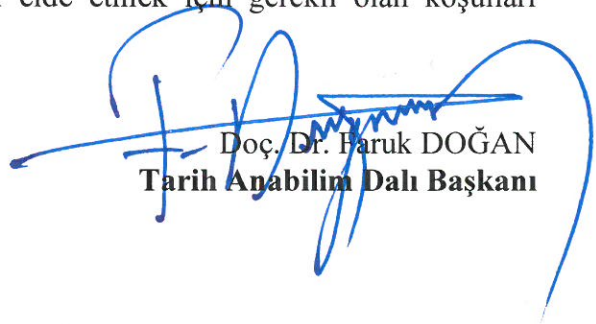
TEMMUZ – 2019

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Özge USLU'nun "1144 Numaralı Kudüs-i Şerif Surre Defteri (M.1620-21/H.1030)(Transkripsiyon-Değerlendirme)" başlıklı tezi 16/07/2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Yasin ÇAKIREL
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığını onaylarım.

Doç. Dr. Faruk DOĞAN
Tarih Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Dr. Öğr. Üyesi Raif İVECAN
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi Raif İVECAN

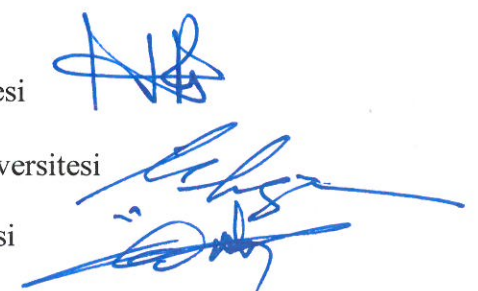
Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Raşit GÜNDOĞDU

Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Tarık ÖZÇELİK

Kırklareli Üniversitesi

BEYAN

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Özge USLU

16/07/2019

ÖZ

1144 NUMARALI KUDÜS-İ ŞERİF SURRE DEFTERİ

(M. 1620-21/H. 1030)

(TRANSKRİPSİYON-DEĞERLENDİRME)

Uslu, Özge

Kırklareli Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Raif İVECAN

Temmuz 2019

Surre, kelime olarak kese, akçe kesesi, para kesesi demektir. Genel olarak içine değerli eşya ve para konan şeylere de surre denmektedir. Terim olarak ise; Osmanlı Devleti tarafından her yıl Hac mevsiminde Haremeyn-i Şerîfeyn (Mekke ve Medine şehirleri) ve Kudüs-i Şerîf ahalisine gönderilen aynî ve nakdî yardımlara denmektedir. Gönderilen paralar, keselere koyulduğu için bu adı almıştır. Bir diğer adı da ‘malûmiyye’ idi. Osmanlılarda surrenin başlangıcı eskilere dayanmaktadır. Kaynaklarımızın belirttiği üzere surre alayını gönderen ilk Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid Handır. İlk surreyi Yıldırım Bayezid, sonra oğlu Çelebi Sultan Mehmed göndermişlerdir. Sultan II. Murad da Mekke, Medine ve Kudüs’e her yıl surre gönderirdi. Surre kafillesi, her yıl Receb-i Şerîf’in on ikisinde muhteşem bir alayla İstanbul’dan yolcu edilirdi.

Osmanlılar’ın Kudüs’e hizmetleri yönetimleri boyunca artarak devam etmiştir. Osmanlılar’ın verdikleri isimle Kudüs-i Şerîf, üç semavi din tarafından mukaddes kabul edilen yegâne şehirdir. Mekke ve Medine’nin yanısıra Kudüs’e ve Halîlü’r-rahman’a da surre gönderilmiştir. Kudüs surresi ise, kaynaklara göre Sultan II. Murad döneminde gönderilmeye başlanmıştır. Osmanlı hükümdarları, surrenin güvenli bir şekilde Kudüs’e ulaştırılmasına ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasına özen göstermişler. Hac yolları üzerinde

bulunan Kudüs ve çevresinde emniyet ve asayişin sağlanması son derece mühim bir konu olarak değerlendirilmiştir.

Bu hususta, H. 1030 / M. 1620-1621 tarihli Kudüs Ahâlîsi Surre Defteri'nden, Osmanlı Kudüs'ünün 17. yüzyılın ilk çeyreğindeki tarihini, sosyokültürel ve iktisadî durumunu içeren kıymetli bilgiler elde edilmiştir. Tezimizi müteşekkil defterimizi transkript edeceğiz ve surre defterimizin ayrıntılı olarak değerlendirmesini yapacağız. Böylelikle Osmanlı devleti döneminde Kudüs'ün çalışmamız için belirlediğimiz tarihler süresince nasıl bir yol izlediğini aktarmış olacağız.

Anahtar Kelimeler: Kudüs-i Şerîf, Beytülmakdis, Surre-i Hümâyûn, II. Osman, Surre Alayı, Surre Defteri.

ABSTRACT

1144 NUMBERED AL-QUDS AL-SHAREEF SURRE REGISTER
(A.D. 1620-21/HIJRI. 1030)
(TRANSCRIPTION - ASSESSMENT)

USLU, Özge

Kırklareli University

Institute of Social Sciences

Master of Arts, Department of History

Supervisor: Assistant Professor Raif İVECAN

July 2019

The word surre actually means sac or coin purse. In a broader sense, surre is used for any type of case for placing valuable objects or money. As a historical term surre means the benevolent contributions – in cash or in kind – sent to the residents of Haremeyn-i Sherifeyn (Mecca and Medina) and Quds al-Shareef (Jerusalem) by the Ottoman State every year during the hajj season. The package was named after the sacs, the money were placed in. Another name coined for this package was “malumiyye”. Surre in the Ottoman, the beginning of surre tradition in the Ottoman Empire roots back to Sultan Bayezid the Thunderbolt, who was the first sultan to send surre. After him the tradition was continued by his son Sultan Tchelebi Mehmed. According to our sources, the first Ottoman State to have sent a surre procession is Sultan Bayezid the Thunderbolt. Turkish Sultans began to send caravans carrying presents to the Hijaz starting with Çelebi Sultan Mehmed. Again, Sultan Murad II., also sent surres to Mecca-Medina and Jerusalem each year. Every year, the surre procession was sent with a dashing Ceremony on 12 Rajab.

The services of Ottomans to Al-Quds have continued with a substantial increase durind their reign. Al-Quds Al-Shareef as the Ottomans used to call, is the only city with three Holy boks. The issue of proving security and public order on the ways around Al-Quds which are placed on the route to Hajj was

evaluated as a very important issue. Ottoman Sultans attentive to delivery and distribution of surre to the needy people in Jerusalem.

In this connection, dated 1620-1621 Jerusalem the inhabitants from surre register, history of Ottoman Jerusalem's at the first half of 17th century, obtained sociocultural and economical including situation valuable knowledges. Thesis composed register transcript practise and surre register as thorough doing evaluate. In this way, Jerusalem's during the Ottoman State in period for study during dates specify convey how to follow a course.

Key Words: The Quds al-Shareef, Islamicjerusalem, History of Jerusalem, Imperial Surre, Sultan Second Osman, Surre Ceremony, Surre Register.

ÖNSÖZ

Tarihî değere sahip olan surre, bir hâkimiyet göstergesi ve saygınlık işareti olmuştur. Osmanlı hükümdarları, mukaddes topraklarda yaşayan halkın hamisi olmuşlar ve onları manevi anlamda sahiplenmişlerdir. Osmanlı padişahlarının asırlar boyunca mukaddes ve mübarek topraklardaki halkın ihtiyaçlarını gidermek üzere bir vazife şuru ile üstlendikleri surre, stratejik ehemmiyetinden başka hizmet anlayışının bir örneğidir. Dünya tarihine yön veren medeniyet merkezlerinden biri olan ve bünyesinde üç semavi dinin en mukaddes mekânlarını barındıran Kudüs, Müslümanlar, Museviler ve Hıristiyanlar açısından kutsiyet ve önemini günümüzde de korumaktadır. Kudüs insanlık tarihinin hemen her döneminde siyasi, dini ve kültürel manada büyük önem arz etmiştir. Üç mukaddes şehirden biri olan Kudüs'ün Osmanlı hâkimiyetine alınmasıyla devlet, İslâm coğrafyası üzerindeki nüfuzunu artırmıştır.

Çalışmamızın amacı, 1620-1621 yılları arasında Kudüs-i Şerîf'e gönderilen surreyi tespit edip Kudüs'ün belirlenen tarihler arasındaki sosyo-kültürel yapısını ortaya çıkarmaktır. Kudüs'ün mukaddes mekânlarında ve mahallelerinde ikamet eden ahâlinin ihtiyaçlarının giderilmesi maksadıyla surre olarak her türlü eşya ve hediyeler gönderilmiştir. Çalışmamızın konusu olan surre-i hümâyûn hakkında bilgiler verdik. Belirtilen bu husus çerçevesinde çalışmamız iki ana kısım ile Kudüs Ahâlîsi Surre Defteri'nin transkript edilmiş metninden ve defterin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de "surre", kelime ve terim olarak tanımlandırdıktan sonra surrenin tarihi gelişimi, surre-i hümâyûn alayı ve teşrîfât töreni, Kudüs-i Şerîf Ahâlîsi Surre Defteri ile Kudüs-i Şerîf'e surre gönderilirken kullanılan yol güzergâhı ve güvenliği konuları yer almaktadır ve bu konular üzerinde ihtimamla durulmuştur. İkinci Bölüm'de Kudüs-i Şerîf'in Osmanlı Dönemi'nde Tarihî ve Kudüs-i Şerîf Surre-i Hümâyûnu hakkında Kudüs-i Şerîf'e has bilgiler verilmiştir. Tezimizde Kudüs Ahâlîsi Surre defterinin transkripsiyonunu yapmayı ve Kudüs'ün 17. yüzyıla ait toplum yapısı ve iktisadi durumu hakkında bilgiler edinmeye çalıştık ve bu bilgileri genel

hatlarıyla aktardık. Bu hususta, Kudüs-i Şerîf'in, Sultan II. Osman döneminde nasıl bir önem arz ettiğini belirttik ve göstermeye çalıştık.

Tezimi çalıştığım ve hazırladığım süre boyunca ve her zaman maddi ve manevi hep yanımda olan aileme çok teşekkür ederim. Tezime adını veren Kudüs-i Şerîf Surre defterinin transkripsiyonunun yapılmasında çok emeği olan Dr. Öğr. Üyesi Raşit Gündoğdu hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez danışmanım olan Dr. Öğr. Üyesi Raif İVECAN hocama teşekkürlerimi arz ederim. Tezimi hazırlamamda pek çok katkısı bulunan İSAM Kütüphanesi çalışanları başta olmak üzere, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İBB Atatürk Kitaplığı, IRCICA Kütüphanesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ile Arşivi çalışanlarına da teşekkürlerimi sunarım.

Özge USLU
Temmuz, 2019
Kırklareli

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ.....	v-vi
ABSTRACT.....	vii-viii
ÖNSÖZ.....	ix-x
İÇİNDEKİLER.....	xi-xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1. Surre.....	1
2. Surre'nin Tarihi Gelişimi.....	2
3. Surre-i Hümayûn'un Teşrifât Merâsimi.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM.....	19
KUDÜS VE SURRE.....	19
1.1. Kudüs.....	19
1.2. Kudüs Surreleri.....	21
1.3. Surre Alayının Kudüs Yolculuğu.....	23
1.4. Hac Kervanı'nın Kudüs'e Kazandırdıkları.....	31
İKİNCİ BÖLÜM.....	35
KUDÜS'TE SURRE DAĞITIMI.....	35
2.1. Kudüs Surre Defteri.....	35
2.2. Kudüs'e Gönderilen Surrenin Taksimi.....	42
2.2.1. Hizmetlilere ve Çeşitli Gruplara Surre Dağıtımı.....	42
2.2.2. Mücâvirlere Surre Dağıtımı.....	45
2.2.3. Kudüs Mahalle Sakinlerine Surre Dağıtımı.....	47
2.2.4. Surreye pay tahsis eden Sultanlar (Padişahlar), Valide Sultanlar ve Vakıfları.....	47
2.2.5. Müderris, Ulemaya, Meşâyih vs. Surre Dağıtımı.....	52
2.2.6. Mezhep, Tarikat ve Tarikat Mensuplarına Surre Dağıtımı.....	55
2.2.7. Kudüs'te Yaşayan Sülalelere Surre Dağıtımı.....	58
2.2.8. Kudüs'te Yaşayan Kadınlara Surre Dağıtımı.....	59
2.2.9. Kudüs Harem-i Şerifi'ndeki Vazifelilere Surre Dağıtımı.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	71
H. 1030 / M. 1620-1621 TARİHLİ KUDÜS-İ ŞERÎF AHÂLÎSİ SURRE DEFTERİ'NİN TRANSKRİPSİYONU.....	71
METİN.....	71
SONUÇ.....	202
KAYNAKÇA.....	205

KISALTMALAR

EV.HMK.SR : Evkâf-ı Hümâyûn Mukâtaası Surre Defteri

t.y. : Türkçe Yazmalar

çev. : Çeviren

ter. : Tercüman

ed. : Editör

yay. : Yayımlayan

haz. : Hazırlayan

drl. : Derleyen

proje yön. : Proje yönetmeni

İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi

IRCICA : İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi

İA : Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi

DİA : Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

TDV : Türkiye Diyânet Vakfı

TSMK : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

TSMA : Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

TTK : Türk Tarih Kurumu

Bkz. : Bakınız

Yk. : Yaprak

Vrk. : Varak

C. : Cemâziye'l-âhir

Vs. : Vesaire

a.g.e. : Adı geçen eser

GİRİŞ

1. Surre

Hac zamanı dağıtılmak üzere Haremeyn'e gönderilen eşya ve hediyeleri ifade eden terimdir. Sözlükte "içine altın ve para gibi kıymetli eşyaların konulduğu kese" anlamına gelen surre kelimesi terim olarak her yıl hac döneminden önce genellikle Mekke ve Medine halkına dağıtılmak için yollanan para, altın ve diğer eşyaları ifade eder.¹ Paralar kese içinde gönderildiğinden bu yardım gönderme törenine de kese anlamındaki "surre" denmişti.² Surre, akçe kesesi, para çıkını, para kesesi, cüzdan ve hediye anlamlarına da gelmektedir.³ Bundan başka her sene Mekke ve Medine'de oturan ve o tarafta bulunan seyitlere, şeriflere ve ileri gelenlere dağıtılmak üzere Osmanlı padişahları tarafından gönderilen paraya da bu isim verilmiştir ki bir adı da ma'lûmiyyedir.⁴ Aynı zamanda yarım yük (50.000 akçe) tutarında para için de kullanılan bir terimdir.⁵

Surre, Mekke ve Medine gibi Müslümanlar için kutsal olan kentler başta olmak üzere, Hicaz'da yoksulluk sıkıntısı çeken herhangi biri bırakmamak için her yıl gönderilen para ve hediyelerdir. Bu şehirler ve bölge dışında yine Müslümanlar için kutsal sayılan Kudüs'e⁶ de surre tahsis edildiği ve ulaştırıldığı görülmüştür. Bu amaçla başta saray halkı olmak üzere, dileyen herkes zekâtını, sadaka ve adaklarını yıl boyunca biriktirir, vakti gelince sarayın Darüssaade Ağalığı'na teslim ederdi. Bunlar ve padişahın İç

¹ Şit Tufan Buzpınar, "Surre", *Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. XXXVII, İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı (TDV) Yayınları, 2009, s. 567.

² Nurhan Atasoy, "Osmanlı Döneminde İstanbul Şenlikleri-Surre Alayları", *Kültürler Başkenti İstanbul*, ed. Fahameddin Başar, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 29.10.2010, 1. Basım, s. 351.

³ Şemseddin Sami, "Surre", *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet: İkdâm Matbaası, İstanbul, 1317, s. 826; Mehmed Salâhî, "Surre", *Kâmûs-i Osmânî (Lügat-ı Salâhî)*, İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası, 1313, s. 105; Mevlût Sarı, "Surre", *El-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*, İstanbul: Bahar Yayınları, s. 863; Hüseyin Kâzım Kadri, "Surre", *Türk Lügati*, C. III, İstanbul: Maarif Matbaası, 1943, s. 314.

⁴ Midhat Sertoğlu, "Surre", *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986, s. 318.

⁵ Bekir Sıtkı Batkal, "Surre", *Tarih Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi 1974, s. 128; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1948, s. 385.

⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Haz.: Yusuf İhsan Genç, Dr. Mustafa Küçük, Dr. Raşit Gündoğdu, Sinan Satar, İbrahim Karaca, Hacı Osman Yıldırım, Nazım Yılmaz, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 108, Genişletilmiş III. Baskı, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 2010, s. 240.

Hazine'sinden ayrılan meblağ, "surre" denen deri keselere konup ağızları mühürlenirdi. Gönderilecek olan bu keseler ve hediye eşya, sandıklara yerleştirilirdi. Ayrıca Hicaz Şerîfi'ne verilmek üzere padişahın bir nâme-i hümâyûnu ve elmaslarla süslü bir de cübbe hazırlanırdı.⁷

Paranın dışında, kürk, inci ve elmaslarla süslü giyecekler (kaftanlar, hil'atlar), halılar, soflar ve kadifeler gibi armağanlarla birlikte, yiyecek maddeleri de (zahâyir, galâl) gönderilmiştir.⁸ Nakdi yapılan bu yardımın yanı sıra Osmanlı sarayı kutsal yerlere armağan olarak kıymetli hazine eşyası (Kevkeb-i dürrî, Şebçırağ elmasları) ile altın ve gümüş tel işlemleri örtüler de göndermiştir.⁹ Para olarak giden bağışlar, Türkçe kese anlamına gelen, Arapça surre denilen torbalar içinde, hac kervanları ile gönderilirdi. Kelime Arapça olduğundan diğer bütün İslâm ülkelerinde de hac kervanları kısaca surre olarak bilinir.¹⁰

Surre aynı zamanda Ka'be örtüsü, kisve-i şerîf (sitâre, pûşîde) demektir. Ka'be'nin yeni örtüsüne kavuşmasıdır. Yıl boyunca hazırlanan Ka'be örtüsü, yani kisve-i şerîf, surre kervanının her yıl taşıdığı mukaddes emanetlerden biri olurdu.¹¹

2. Surre'nin Tarihî Gelişimi

Müslümanlar için en kutsal kabul edilen Mekke ve Medine'ye yapılan yardımlar, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren süregelen bir gelenektir. Bu yardımlardan Müslümanlarca önemli bir yer olarak kabul edilen Kudüs de yararlanmaktadır.¹² Surre, yalnızca Mekke ve Medine'ye değil Müslümanlarca bu iki şehirden sonra kutsal kabul edilen Kudüs'e de

⁷ Necdet Sakaoğlu, "Surre", *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2016, ss. 624-625.

⁸ Münir Atalar, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları*, Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 24.

⁹ Hülya Tezcan, "Osmanlı Surre Alayı Törenleri ve Kânûnî Sultân Süleyman'ın adını taşıyan İlk Ka'be Perdesi", *Antika (The Turkish Journal Of Collectable Art)*, İstanbul: Mısırlı Yayınları, S. 23, Şubat-1987, s. 20.

¹⁰ Selin İpek, "Dersaadet'ten Haremeyn'e Gönderilen Örtüler", *Surre-i Hümâyûn*, haz. Seyit Ali Kahraman, ed. Fatih Dalgacı, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, Mayıs 2016, s. 97.

¹¹ Atalar, *a.g.e.*, s. 131.

¹² Seyit Ali Kahraman, "Surre-i Hümâyûn", *Surre-i Hümâyûn*, haz. Seyit Ali Kahraman, ed. Fatih Dalgacı, s. 13.

gönderilirdi.¹³ İlk defa surre gönderilmesi, Mekke ve Medine'ye olup, Abbasiler (750-1258) zamanında başlamış, Osmanlıların son zamanına kadar devam etmiştir. Abbasiler, Fatımiler, Selçuklular, Memlûklular ve nihayet Osmanlılar tarafından en kutsal şehirler olan Mekke ve Medine'nin yanı sıra, Kudüs şehrine de hem devlet tarafından hem de halk tarafından aynı ve nakdi yardımlar yapılmıştır.¹⁴ Her sene mutad olduğu üzere hac dolayısıyla Haremeyn ve Kudüs-i Şerîf ile yol üzerindeki çöllerde yaşayan kabilelere gönderilmek üzere hazırlanan "surre" adı verilen yardım ve sadakaların İstanbul'dan gönderilmesine "*Surre-i Hümâyûn ihrâcı ve alayı*"¹⁵ veya "*Surre İhrâcı*", yine hac dolayısıyla padişah tarafından yollanan para ve armağanlara "*Surre-i Hümâyûn*"; halka dağıtılmak üzere gönderilen para ve hediyeler dolayısıyla özel birlik ve merâsime de "*Surre Alayı*" denmiştir.¹⁶

Surre yahut resmî tabiriyle Surre-i Hümâyûn Osmanlı Devleti'nde ilk defa Çelebi Sultan Mehmed zamanında gönderilmiştir. Surrenin her sene muntazaman gönderilme âdeti, âdet hükmüne girmesi ve resmî bir mâhiyet alması¹⁷, asıl resmî ve mükemmel surre-i hümâyûn merâsiminin tertiplenmesi¹⁸ *Hâdimü'l-Haremeyni'ş-Şerîfeyn* unvanını alan Yavuz Sultan Selim ile başlamıştır. Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim 1517'de Memlûkler saltanatına son verdi. Böylece Kudüs, Suriye ile beraber, Osmanlı Türklerinin eline geçti.¹⁹ Yavuz Sultan Selim, Mercidabık'tan sonra Halep, Hama, Humus, Şam'ı ele geçirmiştir. Bu yerleri hâkimiyeti altına aldıktan sonra 31.12.1516²⁰ tarihinde Kudüs'e gitmiştir. Yavuz Sultan Selim, Kudüs'ün mühim ve mukaddes mekânlarını ziyaret etmiştir ve hizmetçilerine, buradaki halka, fakir fukaraya, gariplere sadakalar ve

¹³ Kahraman, *a.g.b.*, s. 22.

¹⁴ Kahraman, *a.g.b.*, s. 13.

¹⁵ Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devleti'nde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek", *Osmanlı (Kültür Ve Sanat)*, C. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 133.

¹⁶ Atalar, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁷ Dündar Alikılıç, "Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri", *Türkler*, C. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 880.

¹⁸ Abdurrahman Vefik (Sayın), *Tekâlif Kavâ'idî*, C. 1, Dersaadet (İstanbul): Kanâat Kütüphanesi Kader Matbaası, 1. Baskı, 1328, s. 183.

¹⁹ F. Buhl, "Kudüs", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968, s. 962.

²⁰ Muhammed Harb Abdülhamid, *I. Selim'in Suriye ve Mısır Seferi Hakkında İbn İyâs'da Mevcut Haberlerin Selimnâmelerle Mukayesesî (XVI. Asır Osmanlı-Memlûkluk Kaynakları Hakkında Bir Tetkik)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Yeni Çağ Tarihi Kürsüsü, İstanbul 1980, (Tez No: 1440), s. 127-128.

hediyeler dağıtmış ve pek çok ikramlarda bulunmuştur.²¹ Böylece, surre gönderilmesi görevinde dinî yön ağırlık kazanmış ve dolayısıyla da surre gönderilmesi resmî ve siyasî görevler arasına girmiştir.²² Yavuz Sultan Selim, devam etmekte olan surre gönderme teamülünü müesseseleştirmiştir. Yapılan yardımları iki katına çıkartarak, devletin resmî politikası haline getirmiştir.²³ Bu hususta, Osmanlı Devleti, İslâm dünyasının önderi, Mekke, Medine ve Kudüs-i Şerîf'te mukaddes mabetlerin güçlü bir muhafızı olmuştur. Osmanlı padişahları, 1517 yılında Haremeyn'in Osmanlı yönetimine girmesinden itibaren surreyi düzenli biçimde gönderdiler. Osmanlı yönetimi tarafından organize edilip hazırlanan ve başkent İstanbul'dan yola çıkan surre, Surre-i Hümâyûnu, "Sadakât-ı Rûmiyye" ismiyle anılmıştır.²⁴ Osmanlılar döneminde surre genellikle İstanbul ve Kahire'den gönderilmiş olmakla birlikte bazen Yemen ve Halep'ten de sevk edilirdi. Ayrıca Mekke ve Medine'nin yanı sıra Kudüs, Halilürrahman ve nadiren de Dimaşk'a surre gönderilirdi.²⁵ Kudüs'e ilk defa surre gönderilmeye başlanması, Sultan II. Murat döneminde olmuştur. II. Murat, Ankara yakınlarında Balık Hisar bölgesinin gelirleri ile o bölgede yaptırdığı büyük bir köprünün geçiş ücretlerini de Mekke, Medine ve Kudüs halkına vakfetmişti ve her yıl 3500 floriyi Kudüs, Halilürrahman (Hebron), Medine ve Mekke'ye göndermiştir. Neşrî, surrenin gönderiliş tarihini h.827/m.1424 olarak belirtmiştir.²⁶ Ayrıca Sultan II. Murad, Manisa Saruhan'da bulunan mallarının gelirinden de her yıl 200 floriyi Kudüs fukarasına şart kılmıştır.²⁷ Sultan III. Murad zamanında, Medine'ye 196, Mekke'ye 87 ve Kudüs'e 11 keseden oluşan nakit para yollanmıştı. Böylelikle, Kudüs de Surre-i Hümâyûn'dan payını almıştır.²⁸ Kudüs'te ve hac yolunda dağıtılan surrenin miktarı 11.547 kuruştur. Bu para

²¹ Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kervan Yolları*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2007, s. 45.

²² Atalar, *a.g.e.*, s. 253.

²³ *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, yay. kom. Doç. Dr. Mustafa Budak-Dr. Hüseyin Özdemir, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 116., Ankara, 2010, s. III.

²⁴ Atalar, *a.g.e.*, s. 42.

²⁵ Ş. Tufân Buzpınar, "Surre", s. 568.

²⁶ Atalar, *a.g.e.*, s. 34.

²⁷ Mustafa Güler, *Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları 2002, s. 101.

²⁸ Murat Akgündüz, "Surre-i Hümâyûn Geleneği ve İslâm Toplumunu Kaynaştırmadaki Rolü", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XXII, İzmir, 2005, s. 109.

Kudüs'te ve hac yolunda bulunan memurlara ve menzillerde bulunan Urbanlara (Çöl Arabı) verilmiştir.²⁹

Bütün İslâm dünyası ve Müslümanlar için Mekke, Medine ve Kudüs kutsal şehirler olarak kabul edilmiş ve buralardaki fakirlerin doyurulması, muhtelif hizmetlerin yerine getirilmesi, hizmet veren görevlilerin çeşitli hediye ve paralarla desteklenmesi önem arz etmiştir. Bu çerçevede hükümdarlar, önemli mevkilerde bulunan devlet adamları, zenginler veya sıradan, her düzeyde insanlar tarafından surreler hazırlanmış ve irili ufaklı vakıflar kurulmuştur.³⁰ Osmanlı sultanlarının ilk dönemlerde gönderdikleri surre, teberru'ât ve teberrükâttan ibâretti³¹ fakat daha sonra surre gönderilmesi siyasi vazifeler sırasına geçti.³² Osmanlılar, bu kutsal yerlerde oturan fakirlerle, hizmet eden imam, müezzin, kayyım, ferrâş vesaire din görevlilerine, her sene hac mevsimi yaklaşınca çeşitli hediyelerin yanı sıra para gönderirlerdi. Bu davranış, bu yerlere olan sevgi ve saygılarından doğmakla beraber, aynı zamanda kendilerinin şan ve otoritesini (saygınlığını) de simgeliyordu. Bu ikinci hususun, siyasi yönden önemi büyüktü.³³ Osmanlı Devleti'nde hacla ilgili törenler, hükümdarın konumu, zafer kazanma yeteneği ve hanedanın sürekliliğini vurgular ve tebaanın kolayca izleyebileceği biçimde yapılırdı. Törenlerin büyük bir bölümünü halk da seyredebilirdi. Osmanlı sultanları kutsal yerlere verdikleri önemi böylece halka aksettirirler ve bu beldelerin hamisi olduklarını vurgularlardı.³⁴ Yola çıkan kervanla padişahın armağanlarını kentten uğurlayan alaylara büyük önem verilirdi. Bu şenliklerle yola çıkan ve dönen hacılar kutlanırdı. Bütün

²⁹ Salih Gülen, "Surre Alayları", *Keşkül*, S. 10, 2004, İstanbul: Gelenek Yayın Grubu, Güz/2006, s. 37.

³⁰ Mustafa Karazeybek, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısından XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısına Hac Yolu Masrafları, Hizmetleri ve Urban Surreleri", ed. Hasan Celâl Güzel, *Yeni Türkiye Yayınları Dergisi, İslâm Dünyası Özel Sayısı – IV*, S. 98, Kasım – Aralık 2017, s. 525.

³¹ Sibel Alpaslan Arça, "Haremeyn'e Gönderilen İşlemeli Örtüler", *Surre-i Hümayûn*, yay. Nevzat Bayhan, Topkapı Sarayı Müzesi, Has Ahırlar (16 Nisan-25 Mayıs 2008), Sergi Kataloğu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü & İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş. Yayınları, I. Baskı, 16 Nisan-25 Mayıs 2008, s. 41.

³² Mehmet Zeki Pakalın, "Surre-i Hümayûn", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul: MEB yayınları, 1993, s. 284.

³³ Atalar, *a.g.e.*, s. 113.

³⁴ Dündar Alıkcı, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler: İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları Yayınları, I. Baskı, Mart 2004, s. 142.

bu faaliyetler, Osmanlı hükümdarı adına ve onun namına yürütülür, dolayısıyla bu şenliklerle padişah bir kez daha meşruiyet kazanmış olurdu.³⁵

Osmanlı Devleti ve toplumu için Mekke, Medine ve Kudüs kutsal şehirler olarak kabul edilmiş ve bu şehirlere her zaman diğer bütün şehirlerden ayrı bir önem atfedilmiştir. Bununla bağlantılı olarak hem bu şehirlerin problemlerinin halledilmesine hem de bu şehirlerde oturan kişilerin maddi olarak desteklenmesine önem verilmiştir. Hazırlanan ve tahsis edilen surreler, tesis edilen vakıflar vasıtasıyla sürekli olarak bu şehirlere dikkate değer ölçüde katkıda bulunulmuştur.³⁶ Surre ve mahmil göndermenin amaçları arasında, mukaddes beldelere olan saygıyı kanıtlamak ve iyiliğe karşı Allah tarafından verilecek mükâfatı kazanmak da vardı. Bir diğer amacı ise, muhtelif İslâm devletlerinin bağımsızlık ve hükümrânlık iddialarını sembolize etmesidir. Bu anlamı ile surre ve mahmil gönderme görevi, tarihî bir kıymet ifade etmektedir.³⁷

Abbasîlerle başlayan Haremeyn'e para, hediye ve mahmil gönderme geleneği, zaman içinde devletlerin hâkimiyetlerini temsil eden bir simgeye dönüşmüştür. Haremeyn'e hâkim olan halife/sultanların Hac yolculukları öncesinde yapılan bu törenlerdeki debdebe ve gösterişi artırmalarıyla İslâm âlemi üzerindeki otoriteleri de artmaya başlamıştır.³⁸ Osmanlı sultanları kendilerine saygınlık ve güç kazandıran hac organizasyonunu sorunsuz bir şekilde gerçekleştirebilmek, hac yollarını ve hac kervanını güven içinde tutmak için, surre alayına saldırması muhtemel kabilelere her yıl Urban Surre-i adıyla altın paralar göndermişlerdir.³⁹ Hacıların bedeviler tarafından maruz kaldıkları tehlikeler her zaman seyahatin nahoş ciheti olmuştur. Soyulmaya razı olunca, hacılar, umumiyetle, canlarını kurtarabilirlerdi, aksi halde sağ kalmak her zaman mümkün olmazdı. Nihayet Mekke hükümeti kabilelerin, arazilerinden geçtiği kabile reisleri ile muahedeler yapmak

³⁵ *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, C. 2, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, ss. 733-734.

³⁶ Karazeybek, *a.g.m.*, ss. 537-538.

³⁷ Atalar, *a.g.e.*, s. 255.

³⁸ Sibel Alpaslan Arça, *a.g.b.*, s. 39.

³⁹ Sevgi Ağca, "Surre-i Hümayûn Geleneği", *Surre-i Hümayûn*, yay. Nevzat Bayhan, Topkapı Sarayı Müzesi, Has Ahırlar (16 Nisan-25 Mayıs 2008), Sergi Kataloğu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü & İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş. Yayınları, I. Baskı, 16 Nisan-25 Mayıs 2008, s. 39.

mecburiyetini duydu ve bu sayede, hacılara o araziden serbest geçmek imkânı elde ettiler. Buna karşılık olarak, hükûmet reislerine, “şurra” adı ile bir miktar para vermek mecburiyetinde idi.⁴⁰

3. Surre-i Hümâyûn’un Teşrifât Merâsimi

Topkapı Sarayı’nda, Çinili Köşk’ün karşısında bulunan Arkeoloji Müzesi binasının yerinde eskiden III. Mehmed Köşkü vardı. Surre alayları, III. Mehmed Köşk’ü önünde yapılırdı. Padişahlar Surre-i Hümâyûn’u bu köşkten uğurlarlardı.⁴¹ Topkapı Sarayı’nın eski bahçesi olan bugünkü Gülhane Parkı’nın bir köşesinde yer alan ve özel olarak padişahın alayları izlemesi için yapılmış olan Alay Köşkü⁴² de alay geleneğinin bir parçasıydı.⁴³ Osmanlı Hükümdarları, Bâb-ı Ali önünden geçecek alayları bu güzel köşkten izlerlerdi⁴⁴. Topkapı Sarayı’nda icra edilen Surre-i Hümâyûn törenleri sıkı teşrifat kurallarıyla icra edilmiştir.⁴⁵ Tören ilk olarak Topkapı Sarayı’nda padişahın huzurunda yapılır, daha sonra Surre Alayı⁴⁶, yaşlı ve itimat edilen bir kişi olan Surre Emîni’nin nezaretinde Beşiktaş’tan Üsküdar’a geçerdi.⁴⁷ Merâsimden bir gün önce Dârüssaâde Ağası tarafından defterdar, reisülküttap ve nişancıya davetiye gönderilirdi.⁴⁸ Berât Kandili’nde Mahmil-i Şerîf, Kızlar Ağası ve Harem Ağalarının tekbir sesleri arasında harem bahçesine getirilir bırakılırdı. Mahmil-i şerîfi bütün Sultanlar, Kadın Efendiler ve kalfalar

⁴⁰ A. J. Wensinck, “Hacc” C. V/I, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987, s. 12.

⁴¹ Reşat Ekrem Koçu, “Topkapı Sarayı”, *Aylık Ansiklopedi*, C. I-V, 1944-1949, S. 1-60, C. III, Fasikül: 34 İstanbul, (Şubat 1947), s. 1026.

⁴² “Surre ihrâcı Alay Köşkü’nden yapılırdı. Alay Köşkü, padişahın alayları seyredebilmesi için yapılmış köşktür. İstanbul, Topkapı Sarayı’ndaki vilayet konağının Soğuk Çeşme Kapısı karşısına gelen duvar üstündeki köşktür.” : Atalar, *a.g.e.*, s. 80.

⁴³ Nurhan Atasoy, “Osmanlı İstanbulu’nda Alaylar ve Teşrifat”, *Alay-ı Hümâyûn İsveç Elçisi Râlab’ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri (1657-1658)*, ed. Karin Âdahl, çev. Ali Özdamar, İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü, İstanbul: Kitap Yayınevi 134, Tarih ve Coğrafya Dizisi 47, I. Baskı, Aralık-2006, s. 170.

⁴⁴ İbrahim Artuk, “Alay Köşkü”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, S. 12, (1981-1982), 1982, s. 587.

⁴⁵ Sevgi Diker, “Surre-i Hümâyûn ve Geleneksel Teşrifati”, s. 65.

⁴⁶ Esas olarak “Surre Alayı” resmî hac kervanı demektir.: Bilal Elmacıoğlu, “Surre Alayları”, *İslâm*, Y. 5, S. 59, İstanbul: Vefa Yayıncılık A.Ş., (Temmuz 1988), s. 13.

⁴⁷ Erhan Afyoncu, “Osmanlılar Döneminde Hac”, *Emânnâme (Hac Dosyası)*, S. 3, İstanbul Ocak-2003, s. 16.

⁴⁸ Zeynep Tarım Ertuğ, “Osmanlılar’da Teşrifat”, *Türk Dünyası Kültür Atlası, Osmanlı Dönemi I*, Bölüm III, C. I, II. Baskı, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2009, s. 458.

ziyaret ederlerdi ve ertesi günü surre alayı tertiplenirdi. Saraydaki kadın ve Sultanlar, fakir ailelere para ve benzeri yardımlar (iâne) gönderirlerdi. Bu gönderilecek olan yardımlar torbaya konular, bağlanır ve mühürlenirdi. Kızlar Ağası vasıtasıyla Surre Alayı'na teslim edilirdi. Surre Alayı'nı kadınlar ve sultanlarda uygun yerlerden seyredirlerdi.⁴⁹ Surre gönderilirken yapılan tören Darüssaade Ağası'nın başkanlığında olurdu. Darüssaade Ağalarının görevlerinde kalıp kalmamaları surre törenindeki bir âdetin icrası esnasında belli olurdu. Darüssaade Ağası surre devesini meydanda üç defa dolaştırırdı. Üçüncüsünde padişah, devenin Darüssaade Ağası'na teslimini emretmezse görevinden alınmış, teslimini emrederse, görevinde bırakılmış olurdu.⁵⁰ Darüssaade Ağası, teşrifatî efendiye⁵¹ işaret eder, Surre Emni ilerleyerek gümüş zinciri alır birinci ve ikinci sakalara teslim eder ve kubbe altına doğru üç beş adım atarak yerine dönerdi. Hünkâr müezzini tekbir getirmeye başlayınca, Surre Alayı Bâb-ı Hümâyûn'a doğru yola çıkardı. Saray baltacıları tarafından etrafı sarılmış olan Mahmil-i Şerîf devesi, surre keseleri ve defterler ile beraber, kıymetli eşyaları taşıyan deve ve katırlar, Bâb-ı Hümâyûn'dan çıkar, Alay Köşkü altından geçerek Hocapaşa'ya oradan da Bahçekapı'sı yoluyla Kireç İskelesi'ne giderdi. Kireç İskelesi'ne (Sirkeci) inen Surre Alayı ile beraber gelen Haremeyn müfettişi, selâtin camilerinin imam ve müezzinleri ile şeyhler burada dua ederlerdi. Surre Alayı'nın başında kılavuz ağa, Surre Emni ile birlikte hademesi, şeyhler, dervişler, teberdârlar⁵² tekbir ve tehlil ederek yürüyerek alaya iştirak ederlerdi.⁵³ Surre-i Hümâyûn'u, Kireç İskelesi'nden Üsküdar'a taşımak için tersaneden bir çekdiri gemisi seher vakti iskelede hazır bulunmak üzere kaptan paşaya bir emir yazılır ve gönderilir.⁵⁴

⁴⁹ Ahmed Akgündüz, "Bir Aile ve Hizmet Müessesesi Olarak Osmanlı'da Harem", *Türkler*, C. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 343.

⁵⁰ Atalar, *a.g.e.*, s. 215.

⁵¹ Teşrifatçı; Kanuni zamanında ihdas edilmiştir. Saray seremonilerini ve bütün merasimleri bilmesi lazımdı. Yapılan merasimde elindeki defter mucibince protokolü tatbik ederdi. Teşrifatçının dairesinde yevmî mufassal defterde yer almaktaydı.: Atalar, *a.g.e.*, s. 217.

⁵² Surre-i hümâyûn alayını muhafaza etmek için oluşturulmuş olan koruma ordusudur.

⁵³ Sevgi Diker, *a.g.b.*, ss. 72-74.

⁵⁴ "(Her Yıl Gelenek Haline Gelmiş Olan) Surre-i Hümâyûn Gönderme Töreni", Esad Efendi, bsm. haz. Yavuz Ercan, *Osmanlılarda Töre ve Törenler / Teşrifât-ı Kadîme*, (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1969), s. 33-41, notlar ss. 152-55, *Tarih ve Toplum*, C. III, S. 18, İstanbul: İletişim Yayınları, Haziran-1985, s. 16.

Surre-i hümâyûn alayı törenini seyretmek üzere atlı olarak Bâbu's-sa'âde'den çıkan padişah, atından inip Kubbealtı'na geçer ve nişancı sedirine oturur, bu sırada Harem kapısından harem ağalarının omuzunda surreler çadıra getirilirdi.⁵⁵ “Mahmil-i şerîf” denilen merasimden sonra surre ve hil'atları taşıyan katırlar görülür; bu katırlardan beşi yeşil, kadife dolu sandıkları ve üçü de parayı havidir. Bu arada Defterdar ve Nişancı Surre'nin dağıtımını gösteren Surre defterlerini, padişahın huzurunda mühürleyip Surre Eminine verirler.⁵⁶ Dârüssaade ağası yazıcısı, Haremeyn müfettişi, defterdar tarafından imzalanır, nişancı ise padişahın tuğrasını çekerdi.⁵⁷ Surre emini yediyle, Kudüs kadısı ile ulema ve diğer yetkililerin huzurunda gönderilen yardımlar hak sahiplerine dağıtılırdı. Gönderilen yardımlar ile hediyeler yine yetkililer huzurunda sahiplerine dağıtılarak hac ibadeti ifa edildikten sonra durum bir raporla İstanbul'a bildirilirdi.⁵⁸

Osmanlı Devleti teşrifat usûlünce, surrelerle birlikte Mekke, Medine ve Kudüs'deki üst düzey görevlilere de muhtelif türden hil'atlar⁵⁹ gönderilirdi. Bunların masrafları da hazineden karşılanırdı. Her yıl surre alayının İstanbul'dan hareket vakti yaklaştığında surre defterlerinde belirtilmiş olan semmûr post, hil'at, sof ve atlasların tedarik olunması hususunda ferman sâdır olurdu. Bunun üzerine Hazinebaşısı aracılığıyla söz konusu malzemenin alınması için surre defterlerinden bir suret çıkarılarak verilir ve buna göre alımlar gerçekleştirilirdi.⁶⁰ Hil'atlar ile birlikte diğer hediyeler büyük bir özenle hazırlanırdı.⁶¹ Osmanlılar'da hil'at giydirme geleneğine, aynı zamanda hânedânın meşruiyetinin ve ona bağlılığının bir

⁵⁵ Necdet Sakaoğlu, “Surre Alayı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 1994, s. 80.

⁵⁶ Atalar, *a.g.e.*, s. 123.

⁵⁷ Ertuğ, “Osmanlılar'da Teşrifat”, s. 458; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1984, ss. 181-182.

⁵⁸ *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, yay. kom. Doç. Dr. Mustafa Budak-Dr. Hüseyin Özdemir, s. V.

⁵⁹ Hil'at, padişahlar ve vezirler tarafından, “ezmine-i kadîmede bazı kimselere, eşrafâ, şâyân-ı taltif, hürmet ve mükâfat yerine giydirilen mükellef ve müzeyyen elbise, kaftan, hil'at-i fâhire”dir.: Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 1. Basım, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1967, s. 130; Ali Seydî, *Kâmûs-ı Osmânî*, İstanbul: Matbaa-i Kütübhâne-i Cihân, 1324, s. 431.

⁶⁰ Karazeybek, *a.g.m.*, ss. 527-528.

⁶¹ *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, yay. kom. Doç. Dr. Mustafa Budak-Dr. Hüseyin Özdemir, s. III.

işareti olması sebebiyle çok önem verilmiştir.⁶² Surre alayı görevlilerine giydirilmesi âdet olan hil'atler cins ve adet olarak teşrifat defterlerinde belirtilmişti.⁶³ Kaftan Ağası, teşrifât işleriyle meşguldü. Surre Emîni maiyyetinde giden memurlardan birinin de adı idi. Vazifesi padişah tarafından, şahıslara ihsan olunan hil'atları giydirmektir.⁶⁴ Surre alayı vazifelilerine, padişah huzurunda, surre-i hümâyûn alayı ihracı esnasında hil'at hediye edilir ve giydirilirdi.⁶⁵ Surre emîni ve kaftan ağası tayin edilen kişilere, sarayda, Dârüssaâde ağası huzurunda; XVII. yüzyıldan sonra Bâbîâli'de, sadrazamın huzurunda hil'at giydirilirdi.⁶⁶ Surre Emîni'ne de hil'ati Dârüssaade Ağası huzurunda giydirilirdi. Kâbe anahtarlarının karşılanışında yapılan merasim Dârüssaade Ağası nezaretinde olurdu.⁶⁷

Topkapı Sarayı II. Avluda Surre-i Hümâyûn töreni için kurulan çadırın altında Oda lalası ağa ve diğer görevlilere teşrifat kaideleriyle belirlenen hil'atler giydirildikten sonra hepsi birden padişahın huzuruna yönelerek yerden temennâlar ederek ayakta dururlardı.⁶⁸ Darü's-sa'âde ağalarının nezaretleri altında, İstanbul vesair yerlerdeki her sene memurları vasıtası ile malları tahsil olunup Mekke, Medine ve Kudüs'e⁶⁹ tayin olunan surreleri kanun üzere yerlerine göndermişlerdir.⁷⁰ Her sene Haremeyn-i Şerîfeyn ve Kudüs ve Şam ahâlilerine gönderilen Hazine-i Hümâyûn'un muhafazası için, Dârüssa'âde Ağa'lığından Surre Kethüdâsı⁷¹ tayini mutad olmuştur ve görevi tevcih edilmiştir.⁷²

Osmanlı hükümdarları, yapılan bu hizmetlerin zamanında yetiştirilmesine ve aksatılmadan sürdürülmesine fevkalâde önem vermişlerdir. Surre alayları ile gönderilecek para keseleri her yıl tam vaktinde,

⁶² Filiz Karaca, "Osmanlılar'da Hil'at", *DİA*, C. XVIII, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s. 25.

⁶³ Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı: Âdâb-ı Osmâniyye*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, s. 506.

⁶⁴ Pakalın, "Kaftan Ağası", *a.g.e.*, C. II, s. 134.

⁶⁵ Banu Mahir, "Türk Minyatürlerinde Hil'at Merasimleri", *Belleten*, C. 63-LXIII-48, S. 238, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi-2000, Aralık-1999, s. 748.

⁶⁶ Alıkcı, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler: İmparatorluk Seremonisi*, s. 147.

⁶⁷ Ülkü Altındağ, "Dârüs-Sa'âde", *DİA*, C. IX, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, s. 3.

⁶⁸ Sevgi Diker, *a.g.b.*, s. 72; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, s. 182.

⁶⁹ *Tarih Ansiklopedisi*, der. - haz. Yusuf Karaca, C. III, Ankara: Berikan Yayınevi, 2002, ss. 174-175.

⁷⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, ss. 177-178.

⁷¹ Surre Kethüdâsı; kâhya, bevâb, kapıcı manalarına gelmektedir.: Atalar, *a.g.e.*, s. 216.

⁷² Atalar, *a.g.e.*, ss. 216-217.

aksatılmadan temin edilegelmiştir.⁷³ Surre, özel bir birlikten müteşekkil, başında “Surre Emîni”nin bulunduğu (bazı kaynaklara göre 470 kûsûr kişilik) bir alay olan mevkib-i hacc⁷⁴ eşliğinde gönderilirdi ve resmî bir teşrifat ve merasim tertiplenerek uğurlanırdı.⁷⁵ Surre gönderilmesi ve dağıtılması, hac mevsimi olması dolayısıyla, hac kabilelerinin uğurlanması ile surre törenleri birlikte yapılmıştır.⁷⁶ Halkın da katıldığı resmî ve dinî bir tören olan surre alayı hazırlanışı, uğurlanışı, kervanın geçtiği yerlerde yapılacak karşılamalar, geçilecek yolların bakımı ve onarımı, emniyetin sağlanması, konaklama hizmetleri gibi çok geniş hazırlıkları içeren bir yolculuktur.⁷⁷ Her dönemin hususiyetine göre renkli törenlerle uğurlanan surre alayı, yolculuğun güvenlik ve refahını sağlamak için, görevlendirilen asker ve memurlarıyla, hacıları ve yüklerini taşıyan yüzlerce hayvanlarıyla birlikte hareket ederek adeta bir ordugâh gibi yol alırdı. Surre alayı teşkil edilirken, güvenliği sağlayacak çok sayıda askerden başka, alayın ve hacıların yolda ihtiyaç duyacakları hizmetler için birçok görevli tayin edilirdi.⁷⁸ Kervanın en yetkili kişisi “emîr-i hacc”⁷⁹ idi.⁸⁰ Hac emîri tabiri, Haremeyn’in Osmanlı bölgesi olmasından sonra yerini “Surre Emîni” ifadesine bırakmıştır.⁸¹ Surre-i Hümâyûn; “Surre Emîni” adı verilen dindar ve namuskârlıkla tanınmış devlet adamlarından birinin idaresinde olmak ve epeyce maiyyet halkıyla beraber muhafız askerler de terfîk edilmek suretiyle gönderilirdi.⁸² Önde Surre emininin tahtirevanı, akkâmlar⁸³ ve erler, vilayet memurları daha sonra okullu çocuklar, başları

⁷³ *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, yay. kom. Doç. Dr. Mustafa Budak-Dr. Hüseyin Özdemir, s. III.

⁷⁴ Surre münasebetiyle tertîp olunan alay için kullanılan bir deyimdir.: Atalar, *a.g.e.*, s. 251.

⁷⁵ İsmail Çolak, “Sevgi Alayı: Surre-i Hümâyûn”, *SomuncuBaba*, Ankara: Salmat Basım Yayıncılık, 1994, S. 155, Eylül-2013, s. 53.

⁷⁶ Seyit Ali Kahraman, *Surre-i Hümâyûn*, s. 25.

⁷⁷ Seyit Ali Kahraman, *Surre-i Hümâyûn*, s. 11.

⁷⁸ Sibel Alpaslan Arça, *a.g.b.*, s. 35.

⁷⁹ Kervanın yöneticisi olan “Emîrül-hacc”, aynı zamanda kervanı korumakla görevli askerin de komutanıydı. Bunun ismi sonraları “Surre Emîni” olmuştur.: Armağan, “XVIII. yüzyılda Hac Yolu Güzergâhı ve Menziller (Menâzilü'l-Hac)”, s. 79, Dipnot, 25.

⁸⁰ Abdülkadir Özcan, “Hac (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*, C. XIV, İstanbul: *TDV Yayınları*, 1996, s. 401.

⁸¹ Yusuf Çağlar - Salih Gülen, *Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümâyûn*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, Nisan-2008, s. 216.

⁸² Pakalın, “Surre Alayı”, *a.g.e.*, C. III, s. 280.

⁸³ “Hakkâm” da denilmiştir. Surre eminine yollarda “akkâm” denilen kimseler hizmet eder, çadırları kurup kaldırır, deve ve hayvanlara bakardı. Belli sayıdaki akkâmların bir de akkâmbaşı’ları vardı. Surre emininin maiyeti ve hizmetinde bulunacak olan akkâmlar, lisan bilmeleri ve geçilecek yolları iyi tanımaları dolayısıyla Suriye, Halep, Beyrut ve civarı

kefyeli ve sarıklı birtakım adamlar bulunuyorlardı. Sancakdar sancak-ı şerif ile beraber bir devenin üzerinde idi. Bunlardan sonra surre emini ile hac muhafızı gidiyorlardı. Mahmil-i şerîf, akkâmlar arasında büyük bir devenin üstünde sağa sola sallanarak kendini gösteriyordu.⁸⁴ Sancak-ı Şerîf'in saraydan çıkartılıp Surre-i Hümâyûn alayına teslimi için düzenlenen tören dinî amaçlı büyük bir merasimdi. Bu alaylar farklı kadroların katılımı ile uygulanır, İstanbul halkının izlemesi için önlemler alınır.⁸⁵ Surre çıkarılırken yapılan merasimde çadır mehterlerinin rolleri büyüktü. Bundan dolayı birkaç gün evvel yazıcı efendi bunu mehterhâne-i âmireye bildirirdi.⁸⁶ Saraydan çıkan alayın yürüyüşü İstanbul sokaklarında devam eder. Bu, son derece tesirli, göz alıcı bir manzaradır.⁸⁷ Surre alayı ve hac yolundaki bütün mülkî görevliler, alayın selâmet ve rahatından sorumlu idiler. Alay Şâm'a varınca, orada da bir tören yapılırdı.⁸⁸

Mahmil tâbiri, her sene hac zamanında halife ve hükümdarlar tarafından surre adıyla gönderilen hediyelerin develere yükletildiği vasıta münasebetiyle yola çıkan kabileye denir. Buna "Mahmil-i şerîf" ismi verilir.⁸⁹ Mahmil tertib ve irsâli, Emeviler zamanında vuku bulmuştur. Bunlardan sonra Osmanlı padişahları tarafından mahmil tertibiyle muntazaman surre gönderilmeye başlanmıştır.⁹⁰ Mahmil gönderme âdeti H. 670 / M. 1271-72 tarihinde ilk defa olarak Memlûk Sultanı Baybars tarafından ihdas edilmiştir.⁹¹

ahalisinden seçilirdi. Bu kimseler Dersaadet'te ekseriye belli başlı dükkân ve destgâh sahibi olmayan, tabla ile şunu, bunu satarak geçinen esnaftandı. Şaban ayının başında bunlar artık işlerini bırakarak bir yerde toplanırdı.: Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merâsim ve Tabirleri*, yay. haz. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s. 319.

⁸⁴ Yusuf Çağlar, "Mahmil-i Şerîf'in Surre-i Hümâyûn ile İstanbul'dan Haremeyn'e Hac yolculuğu", *Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümâyûn*, s. 38.

⁸⁵ Necdet Sakaoğlu, "Alaylar - Osmanlı Dönemi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1993, s. 179.

⁸⁶ Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler: İmparatorluk Seremonisi*, s. 150.

⁸⁷ J. Mouradgea D'ohsson, "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Türkiye'de Dinî Bayramlar", çev. Orhan Yüksel, *Hayat Tarih Mecmuası*, Y. 4, C. 1, S. 2, Sıra: 38, İstanbul: Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş. Yayınları, 1 Mart 1968, s. 41.

⁸⁸ Yılmaz Öztuna, "Surre Alayı", *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 10, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1994, s. 392.

⁸⁹ Celâl Esad Arseven, "Mahmil", *Sanat Ansiklopedisi*, C. III, (XIV. Fasikül), İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1950, s. 1261; Pakalın, "Mahmil-i Şerîf", *a.g.e.*, C. II, s. 384.

⁹⁰ Yusuf Çağlar, *a.g.m.*, s. 21.

⁹¹ Muhammet Beşir Aşan-Abdulkadir Yuvalı, "Memluklu Döneminde Türklerin Haremeyn İle Olan İlişkileri", *T.C. Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. VII, S. 2, Temmuz-2009, Hakemli Dergi, Elazığ-2011, s. 40.

Muntazaman her yıl gönderilen surre ve mahmille ilgili yapılan merasimler Abbasiler devrine kadar gitmekle birlikte esas gelişim seyrini merasim ve teşrifatın öneminin artışına paralel olarak Osmanlılar döneminde tamamladı. Hicaz'ın Osmanlı idaresine geçmesiyle birlikte İstanbul'da hazırlanan mahmil de surreye eklenmiş, surre alayı merasimleri İstanbul'da icra edilmiştir.⁹² Mahmil yahut Surre-i Hümâyûn merasimi, eski İstanbul'un en meraklı manzaralarından birini teşkil eden, en tantanalı, en debdebeli merasimlendi. Saray olsun, halk olsun buna fevkalade önem verirlerdi. Zira mahmil makamât-ı mübareke olan Haremeyn ve Kudüs-i Şerîf'e yalnız Padişahın ve saray erkânının değil, müminlerden her kim dilerse onların da armağanlarını iletirdi.⁹³ Osmanlının en ihtişamlı alayı olan surre alayı, padişahın, saray mensuplarının, devlet erkânının ve halkın yolladığı, paha biçilmez hediyelerden oluşan bir hayır kervanıdır. Surre ve hac yolundaki bütün mülkî görevliler, alayın selâmet ve rahatından mes'ûl idiler.⁹⁴ Surre alayı, Mahmil-i şerîfi Üsküdar'a kadar teşyi' ederdi.⁹⁵ "Mahmil-i şerîf" denen devenin çevresinde saray baltacılarından seçilmiş 30 muhâfiz bulunuyordu. Selatin şeyhleri ve imamlar her biri başka başka Kur'an sûreleri okurlar, müezzinler ise Mevlid'den Hazret-i Muhammed'in yüceliğini anlatan kısmı okurlardı. Genellikle Sultan Ahmed Camii'nde kıraat olunan bu tür mevlid-i Nebî'ler devletin en önemli resmî olayları arasında kabul edilmiştir.⁹⁶ Nöbetli olan şeyh, dua ettikten sonra yazıcı efendi alışlagelen surreleri verirdi.⁹⁷

Ferâşet-i Şerîfe, Haremeyn'in hizmetlerinden birine verilen addır. Ferâşet, ferrâşlık hizmetidir. Ferrâş ise arapça bir kelime olup; yayıcı, döşeyici, süpürücü, hizmetkâr (hademe) demektir.⁹⁸ Harem-i Şerîf'in temizliği ferâşet görevlilerine tahsis edilmekte idi. Mukaddes mekânlara

⁹² Sevgi Diker, *a.g.b.*, s. 65.

⁹³ Pakalın, "Surre Alayı", *a.g.e.*, C. III, s. 282.

⁹⁴ Yılmaz Öztuna, "Surre Alayı", *Büyük Türkiye Tarihi*, C. XIV, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1979, s. 24.

⁹⁵ Pakalın, "Mahmil-i Şerîf", *a.g.e.*, C. II, s. 385.

⁹⁶ Mustafa L. Bilge, "İhrâc-ı Surre", ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan, *V. Uluslararası Osmanlı İstanbul Sempozyumu Bildirileri 19-21 Mayıs 2017*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, C. V, İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, s. 344.

⁹⁷ Ziya Demirel - Avni Arslan, *Osmanlı'da Peygamber Sevgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007, s. 16.

⁹⁸ Atalar, *a.g.e.*, s. 245; Pakalın, "Ferâşet-i Şerîfe", *a.g.e.*, C. I, s. 606.

gidip yüz sürme ve dua etme imkânı bulamayan padişahlarla diğer görevliler, ferâşet hizmetlerine katılarak, bizzat gidemedikleri kutsal mekânların hizmetkârlığına katkıda bulunmuş oluyorlardı.⁹⁹ Memlük ve Osmanlı Sultanlarının Mescid-i Aksâ'ya hediye mushaf göndermeleri âdettendi.¹⁰⁰ Saraydan valide sultan ve kadınefendiler, devlet ricali de pek çok paralar vererek surre miktarını artırdıkları gibi, paha biçilmez mushaf, yazma Kur'anlar, murassa Kur'an kapları, gümüş rahleler, kandiller, altın-gümüş şamdanlar, murassa avîzeler, zümrütlü askılar, gümüş perde halkaları, mücevherli levhalar, pırlanta yüzükler, elmaslar, mercan, anber, okkalarla buhurlar, inci tesbihler, emirler için murassa kabzalı mücevherli kılıçlar, kaftanlar, hil'atlar, sof, kadife atlas kumaşlar, yünlü dokumalar, nadir bulunan kıymetli halılar ve seccâdeler, Kâbe ile türbeler için örtüler (pûşîdeler), kilit ve anahtarlar, türlü yiyecekler, şekerlemeler, gülsuyu vs. gönderildiği gibi bu atiyelerin yanında mukaddes mekânların bakımı ve temizliğini yapacak olan personel (ferâşetler, ferrâşlar) de gönderilmiştir.¹⁰¹ Ayrıca "ferâşet-i şerîfe defteri" adı altında kayıtlı olan defterlerde padişah, vezirler, şerifler, ulemâ, defterdarlar vb. kimselerden ferâşet-i şerîfe sahibi olanların isimleri ve hisseleri ayrı ayrı belirtilmiştir.¹⁰² Surrenin her bir şahsa verilecek miktarı defterlerde belli olduğundan nâme-i hümayûnlarda buna "mallûm ve mallûmiye" denilip cem'î de "muallim" olarak zikredilirdi.¹⁰³

Surreler her yıl hac zamanından önce törenlerle saraydan çıkarılır. İlk hareket noktası olan Üsküdar'da¹⁰⁴ ahalinin de katıldığı muhteşem törenlerle uğurlanırdı. Hicaz'a padişahın maddi armağanını götüren Surre Alayı ve onların reisi mevkiinde bulunan Surre Emîni ile beraberindekiler, Üsküdar'a geldikleri vakit bugün Doğancılar Parkı olan yerde çadırlar kurarak, birkaç

⁹⁹ *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, yay. kom. Doç. Dr. Mustafa Budak-Dr. Hüseyin Özdemir, s. III.

¹⁰⁰ Kâmil Cemîl El Aselî, "Kudüs - Osmanlı Dönemi ve Sonrası", *DİA*, C. XXVI, İstanbul: TDV Yayınları, 2002, s. 337.

¹⁰¹ Necdet Sakaoğlu - Nuri Akbayar, "Surre Alayı", *Osmanlı Dünyasından Yansımalar*, İstanbul: DenizBank Yayınları-Creative Yayıncılık, 2000, ss. 109-110.

¹⁰² Tahsin Yazıcı - Mehmet İpşirli, "Ferrâş", *DİA*, C. XII, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, s. 409.

¹⁰³ Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*, s. 35.

¹⁰⁴ Osmanlı Üsküdar'ının ayrıcalıklı özelliklerinden biri hacı adaylarının Kâbe toprağı sayılan Üsküdar'dan, surre alaylarının katıldığı görkemli törenlerle hac yolculuğuna uğurlanmasıdır.: *Bir Ulu Rüyaı Görenler Şehri: Üsküdar*, İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı, Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No: 20, 1. Basım, 2006, s. 33.

gün istirahat ederlerdi. Buradaki Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri ve Dergâhı, yine burada bulunan Ashâb-ı kiramdan Ebû'd-Derdâ Hazretleri¹⁰⁵ gibi mübarek zevatın türbelerine de uğradıktan sonra,¹⁰⁶ Karaca Ahmed Hazretli'nin türbesi ziyaret olunur ve dualar edilip sadakalar verilir. Karaca Ahmed Mezarlığı içinde cüzzam hastalarının tecrit edildiği Miskinler Tekkesi'ne uğranır, her yolculuğa çıkan kimse, sağ salim olarak ana yurduna dönmesi için, tekke önündeki sadaka taşına para bırakıp öyle yola koyulurdu.¹⁰⁷

18. yüzyıl ortalarında surre alayı âdetlerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Surrelerin meşin keselere ve bohçalara konulan öteki hediyelerin keçi derisinden yapılmış sandıklara konulmasına başlanılmıştır. Sonraki yıllarda merasimler bir iki gün ertelenerek Şaban'ın on dördünde, Berât Kandili'nde icra edilmiştir.¹⁰⁸ Ayrıca surrenin mutlaka Şaban ayının ortasında İstanbul'dan çıkarılması, bu merasim yapılırken sırf o güne mahsus olmak üzere, padişah için büyük ve süslü bir çadır, ayrıca devlet erkânına mahsus birkaç çadır daha dikilmesi, alayın buralardan seyredilmesi yapılan değişiklikler arasındadır.¹⁰⁹

19. asra gelindiğinde ise sarayda gerçekleştirilen surre merâsiminin bütün ayrıntıları belirlenmiş olup bunlar Teşrifat Defterlerine¹¹⁰ kaydedilirdi. Surre, usûl ve teşrifât gereği genellikle recep ayının on ikinci gününde surre-i hümayûn göndermek gelenek haline geldiğinden bir gün önceden Darû's-saade Ağası tarafından defterdar, reisülküttap¹¹¹ ve nişancıya davet tezkireleri

¹⁰⁵ A. Latif Armağan, "XVIII. yüzyılda Hâc Yolu Güzergâhı ve Menziller (Menâzilü'l-Hac)", *Osmanlı Araştırmaları XX*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 2000, ss. 82-83.

¹⁰⁶ M. Uğur Derman, "Osmanlı Devri Şehir ve Menzil Yollarında İstirahat Ve İbadet Yerleri (Namazgâhlar)", *Atatürk Konferansları V (1971-1972)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1975, s. 286.

¹⁰⁷ Atalar, *a.g.e.*, s. 181.

¹⁰⁸ Sevgi Ağca, *a.g.b.*, Nevzat Bayhan, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁰⁹ Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilat-ı Kadîmemiz 1352/1933*, haz. Niyazi Ahmed Banoğlu, İstanbul: Tercüman Gazetesi, [t.y.], s. 54.

¹¹⁰ Teşrifâtının tuttuğu masraf rûznâmçelerine "defter-i teşrifât" denilmiştir. Teşrifat defterleri giderler dışında padişaha gelen hediyeler vs. teşrifatçı tarafından yapılmış listelere kaydedilmiştir. Hem bu kayıtlar hem de ihtiva ettikleri masrafların büyük kısmının resmî günler ve merasimlerle ilgili oluşu sebebiyle defterlerden protokolle alâkalı bilgi edinmek mümkündür.: Filiz Karaca, "Teşrifat", C. 40, *DİA, TDV Yayınları*, 2011, s. 571.

¹¹¹ Reisülküttap'ın surre-i hümayûn ihrâcında vazifesi vardı. Surre ihracında bir gün evvel dârüssaâde ağası tarafından davet edilen reis efendi, Bâb-ı âlî'de Mekke emîrine hitaben yazılan nâme-i hümayûnu saraya götürüp bizzat kızlar ağasına teslim ile kürk giyerdi.: Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 247.

gönderilirdi.¹¹² Recebin on ikinci günü kış mevsimine denk geldiği zamanlarda, surre-i hümayun törenleri Topkapı Sarayı'nda yapılırdı. Yazın ise sultanın beş veya altı ayını geçirdiği, sayfiye evinin bulunduğu Dolmabahçe Sarayı'nda yapılırdı.¹¹³ Dolmabahçe Sarayı'nın Mabeyn Binek Salonu'na girilince sol kolda bahçe üstündeki oda, "Surre Odası"¹¹⁴ ismiyle anılırdı. Kaftan Ağası, Surre-i Hümâyûn'un hareketinden iki ay evvel Mekke, Medine ve Kudüs'e gönderilerek padişahın mektubunu götürürdü.¹¹⁵ Bu Name-i Hümayuna, Teşrifat Name-i Hümayunu denilirdi. Kaftan Ağası'yla Mekke Emiri'ne, aynı zamanda iki elbiselik kumaş, Mekke ve Medine kadılarıyla, Mekke, Medine ve Kudüs Şeyhülharemlerine ve diğer bazı ileri gelenlere hilatler yollanırdı.¹¹⁶ Surre Emîni'yle de Mekke Emiri, Mekke ve Medine kadılarına, Haremeyn ve Kudüs Şeyhülharemlerine ayrı ayrı beş yüzer altın verilirdi. 6 kişiye bu suretle yılda ayrıca üç bin altın gönderilirdi¹¹⁷, bu ihsanlar "Surre maaşı"¹¹⁸ olarak da isimlendirilmiştir. Bu suretle, açılacak hac mevsiminde bu yüksek görevlilerin yerlerinde kaldığı, azillerinin düşünülmediği, ona göre görev yapmaları kendilerine bir çeşit hatırlatılırdı.¹¹⁹

Hac mevsimi yaklaşırken her sene deve yükleriyle hediyeler gönderilirdi. Bunlardan en mühim olanını Osmanlı Padişahı gönderirdi ve Mahmil-i Hümâyûn ismiyle nitelendirilirdi.¹²⁰ Surre alayı hediyeleşmenin

¹¹² Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler: (Teşrifât-ı Kadîme)*, Açıklamalarla sadeleştiren: Yavuz Ercan, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser No: 132, 1979, s. 33.

¹¹³ Atalar, *a.g.e.*, s. 124.

¹¹⁴ Surre odası; on bir pencere, kapısının sağında, solunda olmak üzere iki şömineli, tavanı açık bej üzerine nakışlı ve dört resimle süslü, duvarları sonradan griye boyanmış geniş bir salondur.: Şehsuvaroğlu, *Tarihi Odalar*, s. 27.

¹¹⁵ Gülen, "Surre Alayları", s. 37.

¹¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerreme Emirleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, ss. 45-48.

¹¹⁷ Yılmaz Öztuna, "Surre Alayı", *Büyük Türkiye Tarihi*, C. XIV, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1979, s. 25.

¹¹⁸ Surre maaşı; "Surre Vazîfesi" veya "Hümâyûn maaşı" olarak bilinirdi. Surre vazifesindeki bir kişinin maaşı diğer bir kişinin maaşından farklı olabilirdi. Örneğin; Surre alayındaki bir kişinin yıllık maaşı 15 altın sultan dinarı iken başka birinin yıllık maaşı 10 altın sultan dinarı olabilirdi. Ya da bunlardan birinin maaşı altın sultan dinarları iken bir diğerinin ki Mısır parası olabilmekteydi.: Abla Said Al-Muhtadı, "Osmanlı Padişahlarının Kudüs'e Yaptığı Bağışlar ve Bunların İktisâdî Hareketliliğe Etkisi", *Osmanlı Yönetiminde Arap Coğrafyası: Sosyal, Siyasî ve İdarî Yapı Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 04-06 Kasım 2015*, haz. İsmail Kurt-Seyit Ali Tüz, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, ed. Selim Argun, Eresin Topkapı Hotel İstanbul, 1. bs., İstanbul: Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2016, s. 102.

¹¹⁹ Atalar, *a.g.e.*, s. 113.

¹²⁰ E. Ekrem Talu, "Surre Alayı Nasıl Hazırlanır, Nasıl Giderdi?", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, C. 18, s. 7, Y. 18, İstanbul: Sebat Matbaası, 1 Temmuz 1982, s. 41.

güzel bir numunesiydi ve isteyen herkes hediye gönderebilirdi. Surre alayı ve Mahmil-i Hümâyûn'a saray ve halk pek alaka gösterirdi. Zira alay, yalnız sarayın değil, aynı zamanda halktan da isteyenlerin hediyelerini götürürdü.¹²¹ Hediyeler Evkaf Nezâreti vasıtasıyla alınır, verilir, bir yüzünde gönderenin, diğer yüzünde de alacak olan kimsenin adresleri işlenmiş, meşinden yapılmış ferâşet çantaları olurdu. Bu çantanın içine sahibi, kudretine göre bir miktar para koyar gönderirdi.¹²²

Osmanlı Devleti, Surre-i Hümâyûn geleneğini devletin son günlerine kadar devam ettirmiştir. Öyle ki son Osmanlı Padişahı Sultan Vahdeddin Mekke, Medine ve Kudüs'ün İngilizlerin himayesine girmesine ve 1919-1922 yılları arasında imkânların son derece kısıtlı olmasına rağmen, kutsal mekânlar ahalisine surre göndermeye devam etmiştir.¹²³

¹²¹ Kürşat Ekrem Uykucu, "Hac ve Surre Alayı", *Hayat Tarih Mecmuası*, C. I, S. II, İstanbul: Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi, Mart-1969, s. 34.

¹²² Ercüment Ekrem Talu, "Surre Alayı", *Resimli Tarih Mecmuası*, C. III, S. 29, İstanbul: Tan Matbaası, Mayıs-1952, s. 1481; *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz I*, ed. Ömer Faruk Yılmaz, haz. İlhan Ovalıoğlu, Raşit Gündoğdu, Cevat Ekici, Ebul Faruk Önal, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş., 2008, s. XXXVII.

¹²³ "Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları", s. III.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUDÜS VE SURRE

1.1. Kudüs

Kudüs, üç ilâhî dinde de önemli bir yere sahip olan ve kutsal sayılan şehirdir.¹²⁴ Türkler, Kudüs'e "Kudüs-i Şerîf", Araplar, "el-Kudüs", Hıristiyanlar ve Yahûdiler, "Yerusalem veya Yeruşalayim" demişlerdir. Her üç dinde kutsal bir şehirdir.¹²⁵ Kent dört tepe üzerine kurulmuş olup Akdeniz'den 50 km içerde ve Lût Gölü'nün 24 km batısında yer alır.¹²⁶

Kudüs şehri, Kudüs platosu ve Filistin topraklarının ortasında bulunan sıra dağların üzerinde yer almaktadır. Ayrıca batıda Akdeniz doğuda Ürdün vadisi arasında suların bölündüğü noktadadır. Tüm bunlar Kudüs'ün tüm yönlerine rahatça ulaşmasına imkân vermiştir.¹²⁷ Kudüs şehri Filistin toprakları üzerinde çok imtiyazlı bir yerde kurulmuştur. Şehir etrafı akarsuları ve uydu kasaba ve sitelerle çevrili dört tepe üzerine kurulmuştur. Bu konumu şehre dînî olduğu kadar stratejik bir önem de kazandırmıştır.¹²⁸

M. 1076 tarihinde Selçûkîlere ve M. 1187'de Eyyûbîlere geçip, H. 966 ve M. 1516 tarihine kadar Memluk sultanlığı idaresinde kaldıktan sonra Mısır ile beraber Devlet-i Osmaniye eline geçmiştir.¹²⁹ 1516'da Mercidâbık Savaşı ile Suriye'yi ele geçiren ve ertesi yıl Kahire'deki Memlûk yönetimine son veren Osmanlılar Kudüs'e de hâkim olmuşlardır.¹³⁰ Kudüs'ün Osmanlı

¹²⁴ Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *DİA*, C. XXVI, İstanbul: TDV Yayınları, 2002, s. 323.

¹²⁵ Yılmaz Öztuna, "Kudüs-Suriye ve Filistin", *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2069, Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Osmanlı Dizisi / 1, 1. Baskı, 1998, s. 348.

¹²⁶ Emre Dölen, "Kartpostallarla Geçmişte Kudüs", *Tarih ve Toplum*, C. 24, S. 143, İstanbul: İletişim Yayınları A.Ş., Kasım-1995, s. 28.

¹²⁷ Mutasem Almasri, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Kudüs'e gönderilen Surre-i Hümayun, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Samsun, (2015), YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 425449), s. 9.

¹²⁸ *Kudüs (Tarihî Belge)*, ter. Acar Tanlak, İslâm Konferansı Teşkilâtı Kudüs Komitesi, Cidde / Suudi Arabistan, Ekim-1988, s. 9.

¹²⁹ Ahmed Rıf'at Efendi, *Lügât-i Tarihiyye ve Coğrafiyye*, I. Basım: (H. 1300) 1881, İstanbul: Mahmûd Bey'in Matbaası, C. 5, II. Basım: Tıpkıbasım, Ankara: Keygar Neşriyat, 2004, s. 275.

¹³⁰ Cengiz Tomar, "Kudüs-Memlûkler Dönemi", *DİA*, C. XXVI, İstanbul: TDV Yayınları, 2002, s. 334.

yönetimine geçişi ile Yavuz'un Kudüs ziyareti ayrı tarihlerdir.¹³¹ Kudüs'ün Osmanlı yönetimine giriş tarihi 22 Ekim 1516'dır. Bundan yaklaşık iki buçuk ay sonra Yavuz Sultan Selim 31 Aralık 1516 tarihinde bir kısım devlet adamı ve askerle birlikte Kudüs'ü ziyaret etti.¹³² Yavuz Sultan Selim Şam'dan ayrıldıktan sonra 27 Aralık 1516 tarihinde Calculiye konağına geldi ve burada Hân Yûnus Zaferi'nin haberini aldı. Ertesi gün Remle'ye gelindi ve 28/29 Aralık 1516 tarihleri arasında burada oturuldu. Ordu, Remle'de kaldı ve 31 Aralık 1516 (31 Kânunuevvel / 6 Zilhicce H. 922, Çarşamba günü, Yavuz'un Kudüs'e muvâsalatı)¹³³ tarihinde Yavuz, bir kısım devlet adamı ve askerle birlikte Kudüs'e hareket etti.¹³⁴ Padişah Gazze'ye giderken yolda bilhassa Kudüs'e uğramış, bütün ziyaret yerlerini dolaşmış ve harap olan kalenin yeniden inşasını, birçok hayrat müesseselerinin yapılmasını ve buraya ilk Türk Osmanlı sancak beyi olarak Bayram Çavuşu tayin etmişti.¹³⁵ Yavuz Sultan Selim, 1517'de Memlûkların saltanatına son verince şehir, Suriye ile birlikte Osmanlı egemenliğine geçti. Kanunî Sultan Süleyman devrinde (1520-1566) Kudüs'e yeni camiler yaptırıldı, mevcutları onarıldı. Kanunî'den sonra gelen padişahlar da Kudüs'e önem verdiler.¹³⁶ Osmanlılar, kendilerinden önce gelmiş olan devletler gibi Kudüs'e çok önem vermişlerdir, hatta dinî ve ekonomik önemine dayanarak ona "Kudüs-i Şerîf" ismini vermişlerdir.¹³⁷

¹³¹ Yavuz Ercan, *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 9.

¹³² Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, Birinci, Baskı, Ağustos-2001, s. 109.

¹³³ İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1948, s. 31.

¹³⁴ Yavuz Ercan, "Yavuz Sultan Selim Dönemi", *Genel Türk Tarihi*, C. V, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 700.

¹³⁵ Celâl Tefvîk Karasapan, *Filistin ve Şark-ül-Ürdün - 1*, İstanbul: Ahmed İhsan Basımevi - Ltd., 1942, s. 105.

¹³⁶ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul: Milliyet, 1985, s. 367.

¹³⁷ Halide Aslan-Mohanad Alamleh, "Osmanlı Döneminde Kudüs'teki İlmî Hayat", *Journal of Islamic Research (İslâmî Araştırmalar)*; 26 (3), 2015, s. 94.

1.2. Kudüs Suresi

Mescid-i Harâm ve Mescid-i Nebevî'den sonra en kutsal mekân kabul edilen ve Müslümanların ilk kıblesi olan Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu Kudüs, bazı peygamberlerin ve ailelerinin mezarlarını barındıran Halîl şehri de bilhassa Haçlı Seferleri'nden itibaren Haremeyn-i Şerîfeyn adıyla anılmış, Kudüs için "Haremeyn'in üçüncüsü" tabiri de kullanılmıştır.¹³⁸

Sultanlar ve sultanların hâricinde de pek çok kişi tarafından sadece Mekke ve Medine için değil, Kudüs için de oluşturulmuş surreler mevcuttur.¹³⁹ İslâm'ın mübarek mekânlarından Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu Kudüs şehrine surreler gönderilmiştir. Kudüs'ün en önemli gelir kaynağı ise İstanbul ve Mısır'dan gönderilen surrelerdir.¹⁴⁰

Kudüs-i Şerîf'in başlıca gelir kaynağı Rum Surrei (Sultan Surrei)'dir. Rum Surrei, iki temel kaynak yardımıyla teçhiz edilirdi. Bunlar, Osmanlı Sarayı ve Halep memleketi idi. Hazırlanan surre daha sonra Osmanlı başkenti İstanbul'dan gönderilirdi. Bu surre Kudüs-i Şerîf ve El-Halîl kentlerindeki hak sahiplerinin paralarını taşırdı. Halep'ten getirilen meblağ dışındaki diğer tüm meblağlar Kudüs halkı için toplanırdı. Ancak Halep'ten getirilen meblağ Kudüs ve Halil şehirleri arasında müşterekti. Tüm paralar defterlerdeki kayıtlar ve Sultan fermanlarında buyrulan emirler uyarınca hak sahiplerine dağıtıldı.¹⁴¹

Kudüs-i Şerîf'in ana gelir kaynaklarından bir diğeri de Mısır Ülkesi Surre'si ya da Mısır Memleketi Surre'sidir. Miladî XVI. yüzyılda Mısır Surrei paraları da iki temel kaynaktan hareketle hazırlanırdı. Bunlar, Mısır memleketi ve Gazze memleketi idi. Mısır Surrei, Mısır'ın önde gelen ağaları tarafından Kudüs'e getirilirdi. Kudüs-i Şerîf'e giden Mısır Surre'lerini taşıyan kişilerin kullandığı unvanların farklılığı bizlere, Kudüs'e surre taşıma işinin o dönemde sadece surre görevlisi tarafından yürütülmediğini göstermektedir. Mısır Surrei'ndeki paralar hak sahibi olan her bir kişiye yüce

¹³⁸ Ş. Tufan Buzpınar-Mustafa S. Küçükaşçı, "Haremeyn", *DİA*, C. XVI, İstanbul: TDV yay., 1997, s. 153.

¹³⁹ Karazeybek, *a.g.m.*, s. 525.

¹⁴⁰ *Medeniyet Beşiği Kadim Şehirlerimiz (Mekke, Medine, Kudüs, Bağdad, İstanbul)*, yay. haz. Sata Reklam, ed. Osman Kayaer, Ankara: TDV Yay. Mat. İşl., Pursaklar Belediyesi Yayını, Ocak-2015, s. 147.

¹⁴¹ Al Muhtadı, *a.g.m.*, ss. 100-102.

fermanlar ve Kudüs-i Şerif'teki hak sahibi olanların isimlerinin kayıtlı olduğu defterler uyarınca dağıtılırdı. Kudüs'te Mısır suresinden istifade edenler de genellikle Kudüs'te ikamet eden Mısırlı ulema idi.¹⁴² Hicrî 997 / M. 1590 yılına kadar hak sahiplerine altın sultan dinarı ödenirdi. Bu yıldan sonra altın meblağıyla aynı değerde olacak şekilde o zaman tedavülde olan Mısır gümüş parası ödenir oldu. XVI. yüzyılda Mısır Surresi'ndeki paraların toplam değeri ise yıllık 883 altın sultan dinarına ulaşmaktaydı. Bu paranın 683 altın sultan dinarını Mısır memleketi hazırlamakta idi. Söz konusu dinarlar Mısırlı merhum Abdüsselam Vakfiyesi gibi Mısır'ın içinde bulunan vakıflar tarafından Kudüs halkı için toplanan paralardan oluşmaktaydı.¹⁴³

Kudüs'ün en önemli gelir kaynağı, İstanbul ve Mısır'dan gönderilen surrelerdir.¹⁴⁴ Osmanlı döneminde, Kudüs'teki birçok dini makam sahibinin ve Kudüs ulemasının geçimine destek olmak için İstanbul ve Kahire'den gönderilen yüklü yıllık ödenek (surre)¹⁴⁵, başlıca uğraşları kitap okumak ve bilgilerini başkalarıyla paylaşmak olan kişilerin sayıca artmasına katkıda bulunmaktaydı.¹⁴⁶

Mekke, Medine ve Kudüs bölgesiyle ilgili vakıflara gelince, İslâm coğrafyasında neredeyse söz konusu şehirler ile bu şehirlerde yaşayanlar ve muhtelif hizmetlerle ilgili vakıf bulunmayan bölge yok gibidir. Surreler ile vakıflardan toplanan para ve hediyelerin yerlerine güvenle ulaştırılması ve düzenli bir şekilde dağıtımının mütemadiyen sağlanması son derece önem taşımaktadır. Dolayısıyla surre ve vakıflardan toplanan hediye ve paraları götüren surre alaylarının güvenliğinin sağlanması her yıl ciddiyle zincirleme birçok çalışmayı gerektiren bir husus olmuştur.¹⁴⁷ Surre vakıfları, genel bir terim olan Haremeyn Evkafı bünyesinde olup, onun bir bölümünü ve çeşidini teşkil ederdi. Bu yönüyle de özel bir anlam kazanırdı. Her iki vakıfta da amaç ve hedef, Mekke ve Medine'yi gözetmektir. Mekke, Medine,

¹⁴² Alaattin Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 137.

¹⁴³ Abla Said Al-Muhtadı, *a.g.m.*, ss. 103-105.

¹⁴⁴ El Aselî, *a.g.m.*, *DİA*, C. XXVI, *TDV yay.*, s. 337.

¹⁴⁵ Fatma Meliha Şen, "Kudüs'teki Yazma Kütüphaneleri Ve Bu Kütüphanelerde Bulunan Türkçe El Yazması Eserler", *Osmanlıdan Günümüze Filistin Sempozyumu 28-29 Kasım 2013 Ankara Bildiriler Türkçe Metinler*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 75.

¹⁴⁶ Amnon Cohen, *Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar*, çev. Nurettin El-Hüseyni, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları No: 132, 2001, ss. 170-171.

¹⁴⁷ Karazeybek, *a.g.m.*, s. 526.

Kudüs ve Halilü'r-Rahman Surreleri içinevkafdan ve sancaklardan gelirler tahsis edilmiştir.¹⁴⁸ Haremeyn halkına gönderilen yardımların can damarını oluşturan surre tahsisatının toplanıp biriktirilmesi, zamanı geldiğinde Mekke, Medine ve Kudüs'e ulaştırılması, buralarda adil bir şekilde dağıtılması sağlanmıştır.¹⁴⁹ Haremeyn Vakıflarının en önemli icraatları, Mekke, Medine ve Kudüs'teki insanlara surre adıyla para yardımı yapmış olmalarıdır.¹⁵⁰ Haremeyn vakıfları'ndan, Kudüs'teki ahali, eşraf ve mücavirlere ve Şam ahalisine de surre gönderilmiştir.¹⁵¹

1.3. Surre Alayının Kudüs Yolculuğu

Yollar ve yol sistemi, bugün olduğu gibi, tarih boyunca, bütün devletler için de daima büyük bir önem taşımıştır.¹⁵² Kutsal şehirlere olan hayati yolları korumaları Osmanlılar için çok önemliydi¹⁵³ 17. yüzyılın başlarından itibaren, Osmanlı yol sistemi merkez İstanbul olmak üzere Anadolu ve gerekse Rumeli tarafında üçe ayrılarak dağıtılmaktaydı. Kol adını alan bu dağılışa göre Anadolu kolları İstanbul'dan başlamak üzere sağkol, ortakol ve solkol diye ayrılmıştı. Buna göre; Sağkol, İstanbul'da Üsküdar'dan başlamakta ve Gebze, Eskişehir, Akşehir, Konya, Adana, Antakya yolu ile Halep'e kadar gitmekteydi. Diğer taraftan bu ana yol üzerindeki Antakya'dan bir yol ayrılmakta ve bu yol Şam'a kadar giderdi ve buradan ayrılan bir kol, Şam üzerinden Mısır'a varırdı, bu güzergâh hac yolu olarak kullanılırdı.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Münir Atalar, "Surre Vakıfları", *X. Türk Tarih Kongresi Ankara 22-26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler*, c. IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, ss. 1635-1639.

¹⁴⁹ Mustafa Güler, "Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları", *Türkler*, C. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 477.

¹⁵⁰ Seyit Ali Kahraman, *Surre-i Hümayûn*, s. 49.

¹⁵¹ Sevgi Diker, *a.g.b.*, s. 66.

¹⁵² Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar", *Osmanlı Araştırmaları II*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1981, s. 123.

¹⁵³ Münir Atalar, "Osmanlılar ve Hacc (1517-1800)", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3, C. 3, Van 1992, s. 178.

¹⁵⁴ A. Latif Armağan, Osmanlılar Zamanında Hac Yolu ve Menziller, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (1990), T. C. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi (Tez No. 9844), s. 18; Orhan Koloğlu, "Ulaşım ve Haberleşme", *Osmanlı Uygarlığı I*, yay. haz. - ed. Halil İnalcık - Günsel Renda, İstanbul: T. C. Kültür Bakanlığı, Temmuz-2003, s. 443; Vahdettin Engin, "İstanbul'da Kara Ulaşımı", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: İktisat-Ulaşım ve Haberleşme*, proje yön. Mehmet Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, C. VI, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2015, s. 392; Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 147.

Şam'dan ise biri Mekke'ye, diğeri ise Kudüs¹⁵⁵'e olmak üzere iki yol ayrılmıştı.¹⁵⁶ Şam'dan Halilü'r-Rahman'a (Kudüs) karadan surre gönderilme güzergâhı; Sa'sa'a, Kuneytıra, Cisir-i Yakub, Taberiye Gölü, Cesin (Cenin), Nablus, Kudüs, Halilü'r-Rahman'dır.¹⁵⁷ Bu ana yol hattında bulunan hac ve surre menzillerinin sayısı 30 civarındadır.¹⁵⁸

17. yüzyılda Kudüs ve civarındaki Osmanlı faaliyetleri hususunda, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ve Anadolu'daki topraklarından çıkararak hacca gitmek isteyen hacıların geçecekleri rotanın güvence altına alınmasıdır. Bunu sağlamanın en pratik yolu bölgede etkin olan aşiret reislerinin Kudüs'te mutasarrıf ve hac kafileleri üzerine de "cerde¹⁵⁹ (kafile komutanı)" olarak tayin edilmesiydi.¹⁶⁰ Hac kafilisini (surre alayı) koruma ve karşılama vazifesi Kudüs sancakbeyi ve Cerde emîri olan Recep Paşa'ya verilmiştir.¹⁶¹ Cerde hizmeti ilk dönemlerde Filistin bölgesinde Kudüs, Nablus ve Safed beyleri tarafından yerine getirilmiştir.¹⁶² XVII. asırdan itibaren kutsal şehirlerin işleri ile alakalı mühim vazifeler deruhte edilmiştir. Sayda eyaleti valileri daha çok Kudüs ve çevresinin güvenliği ile meşgul olmuşlardır.¹⁶³ Kudüs-i Şerîf surre

¹⁵⁵ Surre-i hümayûn alayı taşıdığı hediyeler ile beraber Topkapı Sarayı'ndan çıktuktan bir müddet sonra Şam'a intikal etmiştir ve buradan Kudüs'e doğru yola koyulmuştur.

¹⁵⁶ Armağan, Osmanlılar Zamanında Hac Yolu ve Menziller, (Yüksek Lisans Tezi), s. 18; İsmet Miroğlu, "Osmanlı Yol Sistemine Dâir", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. M. Münir Aktepe'ye Armağan*, S. 15, 1995-1997, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997, s. 241; Armağan, "XVIII. yüzyılda Hâc Yolu ve Güzergâhı ve Menziller (Menâzilü'l-Hac)", s. 73.

¹⁵⁷ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara: PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, 2002, s. 69.

¹⁵⁸ Cemal Çetin, "Osmanlı Devleti'nde Ulaşım Ve Haberleşme Bağlamında: Menzil Ve Menzilhâne Kavramları Üzerine Bazı Tespitler", *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri 14-16 Nisan 2011 Uşak*, C. I, Uşak İli Kalkınma Vakfı, İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, Kasım-2011, s. 416.

¹⁵⁹ "Cerde-i Seniyye", cebelû asker, muhafaza askeri anlamına gelmektedir. Cerde-i Seniyye, surre-i hümayûnu mahalline isale memur olan asker demektir. Kumandanına Emîrül-hac denilir. Surre-i hümayûn kafilisine riyaset eder.: Abdurrahman Vefik, *Tekâlîf Kavâ'idî*, C. 1, s. 183.

¹⁶⁰ Kerim Balcı-Aykut İnce, *KUDÜS: Kutsallığın Başkenti*, İstanbul: Timaş Yayınları, I. Baskı, Mayıs-2012, s. 38.

¹⁶¹ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 64.

¹⁶² Doğan, *a.g.m.*, s. 131.

¹⁶³ Mustafa Güler, "XVIII. Asırda Hac Yolunun Güvenliği Mes'elesinde Cerde Başbuğluğu", *Osmanlı Yönetiminde Arap Coğrafyası: Sosyal, Siyasî ve İdarî Yapı Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 04-06 Kasım 2015*, haz. İsmail Kurt-Seyit Ali Tüz, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, ed. Selim Argun, Eresin Topkapı Hotel İstanbul, 1. bs., İstanbul: Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2016, ss. 467-468.

alayının idaresi ve kervanın güvenliğinden sorumlu olarak Surre Emîni'ne hem maddî hem de askerî destek vermişlerdir.

Osmanlı devleti, Kudüs-i Şerîf'i idâresi altına aldıktan kısa bir müddet sonra ona gösterdiği husûsî ehemmiyete istinaden icraatlara başlamıştır.¹⁶⁴ Osmanlılar Hac yollarına önem vermiş, bu yollar üzerinde çok sayıda konaklama yeri ve Kudüs'ün güneyinde bulunan Kanuni Sultan Süleyman çeşmeleri gibi hayratlar yapmışlardır. Bu çeşmelerden hacılar hâlâ istifade etmektedirler.¹⁶⁵ Hac yolu üzerindeki menzil külliyelerinin bir kısmı Selçuklular döneminde yapılmış olmakla birlikte; önemli kısmı 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlılar tarafından inşa edilmiştir.¹⁶⁶ 16. yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar İstanbul ve Anadolu'dan hacca gidecekler için Osmanlılar, kervansaraylar ve birçok şehir hanları inşa ettirmiş ve bu düzeni çok geniş olan ülkelerinde emniyetle yürütmüşlerdir. Türk hacıları için güneyde, İskenderun-Payas-Antakya-Hama-Humus-Şam yolunda, Kanuni tarafından 1550'de Beylan Hanı, Sultan IV. Murad zamanında 1638'de yaptırılan Kara Mugurt Hanı, Antakya-Hama arasında Zambakiye Hanı, 16. yüzyıl sonlarında yapılmış olan, Kal'at el-Mudik Hanı, Hama-Humus arasında Eresten Hanı, Humus-Şam arasında Hasye Hanı, En-Nebk Hanı, Yemen Fatihi ve Şam Valisi Koca Sinan Paşa'nın 1591'de yaptırdığı el-Taife Hanı olmak üzere birçok mimari yönden olgun örnekler vermişlerdir.¹⁶⁷

Osmanlı zamanında Şam ve Kahire yolları, birinci derecede ehemmiyet verilen ve devlet kontrolünde olan yollar olarak kullanılmaktaydı.¹⁶⁸ İstanbul'dan çıkıp Şam'a ulaşan bu kervan, Osmanlıların

¹⁶⁴ *Vesika ve Fotoğraflarla Osmanlı Devrinde Kudüs I*, ed. Ömer Faruk Yılmaz, haz. İlhan Ovalıoğlu, Raşit Gündoğdu, Cevat Ekici, Ebul Faruk Önal, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2009, s. XXXVII.

¹⁶⁵ Önder Bayır, "Osmanlı Arşivi'nin Arap Dünyası Araştırmaları Açısından Önemi ve Belgelere Göre Osmanlı Döneminde Filistin", *Yeni Türkiye Hakemli Dergi, Orta Doğu Özel Sayısı-V*, Y. 22, S. 86, Ankara: Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayını, Ocak-Haziran 2016, s. 258.

¹⁶⁶ M. Yaşar Ertaş, "İstanbul-Şam Hac Güzergâhındaki Menzil Külliyelerinin Bakım ve Onarımı (1729-1732)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi (The Journal of Turkish Cultural Studies)*, S. 15, Hakemli ve Uluslararası Dergi, İstanbul: Kültür Ocağı Vakfı (KOCAV), Güz/2006, S. 4.

¹⁶⁷ Süleyman Faruk Göncüoğlu, *Yolu İstanbul'dan Geçen Kervan'ın Sarayları*, ed. M. Furkan Gümüş, İstanbul: İstanbul'a Yönelik Araştırmalar Yayın No: 2012-17, 2. Baskı, 2012, s. 133.

¹⁶⁸ Selman Soydemir, "Osmanlı devrinde Hac Yolları", *Osmanlı'da Ulaşım: Kara - Deniz - Demiryolu*, ed. Vahdetin Engin-Ahmet Uçar-Osman Doğan, İstanbul: T. C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık, Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş. / 101, 1. Baskı, 2012, s. 55.

resmî kervanıydı.¹⁶⁹ Başta İstanbul olmak üzere, Anadolu ve Orta Asya'dan gelen hacı kabileleri Şam'da buluşuyordu.¹⁷⁰ 18. yüzyıla kadar deniz yoluyla Mısır üzerinden gönderilen surreler, bu tarihten itibaren karayolu ile Şam'da birleşen hac kabileleriyle birlikte kutsal topraklara ulaştırılmaktaydı.¹⁷¹

Osmanlılar zamanında hacı kabilelerinin ve surre alaylarının aslı güzergâhı; Üsküdar'dan başlayıp, Anadolu'nun Sağ kolu üzerinden ulaşımı sağlayan ana yol olmuştur. İstanbul'dan başlayan bir hac yolculuğunun gidiş ve dönüş süresi yaklaşık olarak 8-9 ayı bulmaktaydı. Hac menzillerinin ortaya çıkışı da bu yolculuk süresi ile alakalıdır. Hac kabilelerinin, yolculukları esnasında, uğradıkları, alışveriş yaptıkları, konakladıkları ve evliya türbelerini ziyaret ettikleri yerleşimler ve konaklama alanları hac menzilleri olarak anılmıştır.¹⁷²

Surrenin karadan sevinde ve Anadolu seferlerinin bazılarında hükümet erkânı ile ahalinin bazıları Haydarpaşa'daki "Ayrılık Çeşmesi"¹⁷³ ne kadar giderek yolcuları buradan geçirdiklerinden yani heyet-i seferiye ile ayrıldıklarından nâşî mezkûr çeşmeye bu isim verilmiştir.¹⁷⁴

Surre-i Hümâyûn 1517'den 1864 yılına kadar kara yoluyla katır ve develerle nakledilirdi. Bu güzergâh takip edildiği müddetçe kabile Hicri tarihle 12 Recep'te Üsküdar'dan yola çıkar ve günlük ortalama 50 km yol alırdı. Zira menzillerin arası yaklaşık bu kadar olacak şekilde belirlenmiş bulunuyordu. Yaya olarak devam edilen bu yolculuğun Şam'a kadar olan

¹⁶⁹ Alikılıç, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁷⁰ Menderes Coşkun, "Osmanlı Hac Seyahatnamelerinde Hac Yolculuğu", *Osmanlı*, C. IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 507.

¹⁷¹ Alaattin Dolu, *Osmanlı Kudüs'ünde Toplum ve Siyaset (1703-1789)*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2017), YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 456802), ss. 126-127.

¹⁷² Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak-Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, Mart-2013, ss. 29-30.

¹⁷³ Ayrılık Çeşmesi: İstanbul-Şam (Bağdat-Hicaz) ilk menzil noktası olan Ayrılık çeşmesi XVII. yüzyıl başında Kızlarağası Gazanfer ağa tarafından bir namazgâh ile birlikte yaptırılmıştır. Bkz.: Ömer Faruk Şerifoğlu, "Hac Yolunun İlk Durağı: Ayrılık Çeşmesi", *Çağlar - Gülen, a.g.e.*, s. 79.: Esas yol İbrahim Ağa Çayırı'ndan (Çeşmesi) sonra birinci selâmetleme mahalli olan meşhur Ayrılık Çeşmesi'ne ve namazgâhına ve Haydarpaşa namazgâhına ulaşmaktadır. Bkz.: Atalar, *a.g.e.*, s. 126; Semavi Eyice, "İstanbul-Şam-Bağdat Yolu Üzerindeki Mimarî Eserler I", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. IX, S. 13, Eylül-1958, İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi 1958, ss. 90-91.: Haydarpaşa İskelesinden gelen yolun kavşak noktası olan bu yerde ötedenberi kervanların selâmetlendiği bilinmektedir. Bkz.: Eyice, *a.g.m.*, s. 91.

¹⁷⁴ *Dersa 'âdet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümâyûn*, haz. Yusuf Çağlar - Salih Gülen, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, Nisan-2008, s. 22.

kısımında gündüzleri hareket edilip geceleri istirahat edilirdi.¹⁷⁵ Değerli armağanlar ve para taşıyan surre alayı daha önceden belirlenmiş menzillerde mola verirdi.¹⁷⁶ İstanbul-Anadolu-Halep-Şam-Kudüs-Kahire-Mekke güzergâhını kullanan¹⁷⁷ hac kafilesi Şam-ı Şerif'e varıncaya kadar izlenen yolun üzerinde 27 menzil-menzilhânedede veya 36-39 konak-menzilde¹⁷⁸ konaklamıştır.¹⁷⁹ Şam'dan itibaren gidişte ve dönüşte, hac kafilesi muayyen bir tertip dâhilinde, eşyalarıyla beraber hareket ederdi.¹⁸⁰ Şam'da Ramazan ayını geçirmek için belirli bir vakit konaklanırdı. Böylece surre alayının gidiş ve dönüşte menzillerde kalınan gün sayısı, gidişte 58 ve dönüşte 32 gün olmak üzere toplam 90 günü bulmaktaydı.¹⁸¹

Surre-i Hümâyûn'un ihrâc edilmesinde, deniz yolu ile gönderilmesiyle ilgili olarak; Dersa'âdet'ten kara yolu (Anadolu kara yolu) ile Şam'a kervanlarla ulaştırılan Surre-i Hümâyûn'un artık İstanbul-Şam arasındaki mesafeyi deniz yoluyla alarak, Şam'a en yakın liman olan Beyrut'a gemi ile gönderildiği görülür. Deniz yolunun kullanılmaya başlanmasıyla Paşa Kapısı'nda bulunan emanetler Harem'e (Haydarpaşa İskelesi) sevk edilmiş ve burada hazır bulunan gemiye yüklenmiştir.¹⁸² Surrenin gönderilmesine ilişkin hazırlıklar tamamlanıp da gemi Harem'e geldiğinde, seyahatin ne zaman başlayacağına ilişkin Surre-i Hümâyûn Emininin padişaha tezkiresini sunması âdettendir. Genellikle Şaban ayının 15. günü yolculuğa çıkılırdı. Şaban ayının 15. günü cumaya gelirse bu gün yerine perşembe veya cumartesi günlerinden birinde gönderilirdi. Harem'den yola çıkarılan gemide surre emini ve maiyeti ile birlikte imam ve tabiplerin de aralarında bulunduğu gemi personelinin yanında devlet erkânından bazı

¹⁷⁵ Karazeybek, *a.g.m.*, s. 527.

¹⁷⁶ Sevgi Diker, *a.g.b.*, s. 83.

¹⁷⁷ Çolak, *a.g.m.*, s. 55.

¹⁷⁸ İzzet Sak - Cemal Çetin, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Hac Menzilleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Hakemli Dergi, S. 19, Bahar-2005, s. 214.

¹⁷⁹ Sema Altunan, "Osmanlı Devleti'nde Haberleşme Ağı: Menzilhâneler", *Türkler*, C. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 913.

¹⁸⁰ Muammer Yılmaz, *Osmanlı'da Töre, Tören ve Alaylar*, İstanbul: Elit Kültür Türdav Basım ve Yayım Ticaret ve Sanayii A.Ş., Mart-2010, s. 65.

¹⁸¹ Münir Atalar, "Hac Yolu Güzergâhı ve Masrafı (Kara Yolu, 1253 / 1837)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 4, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Ocak-1993, ss. 45-46.

¹⁸² Şakir Batmaz, "Harem'den Haremeyn'e Surre-i Hümâyûn'un Denizden İhrâcı", *Çağlar - Gülen*, *a.g.e.*, ss. 86-91.

şahısların, hacca gitmeye maddî durumu müsait olmayanların da bulunduğu görülür.¹⁸³ Surre'nin denizden gönderilmesi kararı üzerine, yolun kısalması sebebiyle surre, Şaban ayının on dört veya on beşinde gönderilmeye başlanmıştır.¹⁸⁴ Surre Alayı'nın denizden sevk edilmesinde; Surre-i Hümâyûnun deniz güzergâhı, İstanbul'da Saray-ı Hümâyûn (Dolmabahçe)'den çıkarılarak¹⁸⁵ Beşiktaş İskelesi'ne ve husûsî vapur ile Üsküdar'da Paşakapısı'na naklettirilir ve Harem İskelesi'ne indirilir ve oradan da bahren Beyrut'a ve Şâm-ı Şerif'e gönderilirdi.¹⁸⁶ Surre Alayı'nın yolu zaman zaman değişmiştir. Tanzimat'a ve hatta ondan bir süre sonraya değin, katır ve develerle gönderilirken; o tarihten itibaren 1908'e değin denizden vapurla; 1908'den sonra da trenle irsal edilmiştir.¹⁸⁷ 31 Ağustos 1908'de Hicaz Demiryolu'nun yapılması üzerine, surre artık, trenle gönderilmeye başlanmıştır. Surre herhangi bir tüccar eşyası gibi, Haydarpaşa'dan, kurşunlu ve mühürlü bir furgona (yük vagonuna) bindiriliyordu.¹⁸⁸

Osmanlı devlet yönetimi hac konusunu, özellikle on altıncı yüzyıl sonlarından itibaren duyarlı bir konu olarak algılamıştır. Bu nedenle bu konudaki belgelerin sayısı oldukça kabarıktır. 1560-1680 yıllarının Mühimme Defterleri'nde hac konusuyla ilgili olarak 800'ü aşkın ferman bulunmuştur.¹⁸⁹ 17. yüzyılın ilk başlarından itibaren genellikle her padişah Kudüs'e surre-i hümâyûn göndermiştir. "İstanbul'dan gönderilen Kadem-i Şerif'in Şam'a ulaştırıldıktan sonra Kudüs'e intikal ettirilmesi için bir deveye ihtiyaç duyulduğu bildirildiğinden; devenin temini ve Kadem-i Şerif için gönderilen mahfazanın güvenle yerine ulaştırılması hususunda gereğinin

¹⁸³ Şakir Batmaz, *a.g.m.*, Çağlar - Gülen, *a.g.e.*, s. 92.

¹⁸⁴ Münir Atalar-Mustafa Şahin, "Denizden Hacc Yolculuğu ve Surre", 2. *Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu (1-4 Kasım 2013)*, Halikarnas Matbaacılık, Haziran-2015, s. 15.

¹⁸⁵ Yusuf Çağlar, "Dolmabahçe Sarayı'ndan Haremeyn'e Surre Gönderilmesi", ed. Ömer Taşdelen-İlona Baytar, İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, s. 88.

¹⁸⁶ Atalar, *a.g.e.*, s. 173-174.

¹⁸⁷ Münir Atalar, "Haremeyn'e Denizden Surre Gönderilmesi", *XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 5-9 Eylül 1990, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. III, s. 1246.

¹⁸⁸ Münir Atalar, "Surre-Nâme (1335 / 1916)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVIII, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1986, s. 419.

¹⁸⁹ Süreyya Faruki, "Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Anlayışı ve Hac Olgusu", *X. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 22-26 Eylül 1986, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s. 2109.

süratle ve özenle yapılması”¹⁹⁰ ve “İstanbul’dan Kudüs’e gönderilen Kadem-i Şerîf’in Şam’a vardiktan sonra güvenli bir biçimde yerine ulaştırılması hususunda gerekli önlemlerin alınması; Surre’nin, isimleri ma‘lum ve muhtaç şahıslara dağıtılması ve tevzi‘ât kayıtlarının merkeze gönderilmesi”, şeklindeki ibâreler gönderilen surrelere örnek teşkil etmektedir.¹⁹¹

“Ulu Yol” ya da daha yaygın adıyla “Hac yolu” olarak benimsenen Anadolu Sağ Kol Güzergâhı ile Kudüs, Mekke ve Medine gibi kutsal şehirlerle bağlantı sağlanmıştır.¹⁹² Kudüs Sancağı’nın idarî yönden Şam eyaletine tâbi oluşu, sancak idarecilerine Osmanlı Devleti’nde Şam’dan Hicaz’a hareket eden ana hac kafilesini yönetme fırsatı verdi. Kafilelere yardım etmek, kafilelerin harcamalarını temin etmek ve onları savunmada, sancak idarecileri Emîrül-Hac sıfatıyla yükümlü kılındı.¹⁹³ Ana hac güzergâhına bağlantılı, hac kafilesini karşılayan bir emîri olan ve asker temin eden, hac kafilelerinin dönüşte uğrak yeri Kudüs-i Şerîf surre-i hümayûndan istifade etmiştir.¹⁹⁴ Kudüs ahâlisi için gönderilen surreler, Surre Emînine teslim edildikten sonra Kudüs’e zamanında ulaştırılması sağlanıyordu. İstanbul’dan yola çıkan surre alayları Şam’da bir araya gelen hacı kafileleri ile birlikte Haremeyn’e doğru hareket ederken, Kudüs surreleri için görevlendirilen Surre Emîni de Kudüs’e gitmekteydi.¹⁹⁵

Surre-i hümayûn gönderilmesi devletin kutsal topraklara giden yolların güvenliği açısından da büyük önem arz etmekteydi. Bu amaçla hac yolunun güvenliği ve surrenin eksiksiz ulaştırılması hususunda güzergâhtaki bedevî kabilelere de surre yardımları ve hediyeler sunulmuştur.¹⁹⁶ Kudüs

¹⁹⁰ *Mühimme Defterlerinde (1601-1699) Kudüs 2*, İstanbul: IRCICA ed. Halit Eren, 2017, s. 45., Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA., Dîvân-i Hümayûn Defterleri Kataloğu’nda Kayıtlı Mühimme Defterleri, “(A.DVNS.MHM.d), (no) d. 78, s. 82, h. 215, H. 1018 / M. 1609-1610 tarihli [Yevmü'l-Hamîs, fi 8 Ş sene 1018] (6 Kasım 1609)”.

¹⁹¹ *Mühimme Defterlerinde (1601-1699) Kudüs 2*, ss. 46-47., Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA., Dîvân-i Hümayûn Defterleri Kataloğu’nda Kayıtlı Mühimme Defterleri, “(A.DVNS.MHM.d), (no) d. 78, s. 38, h. 101, H. 1018 / M. 1609-1610 tarihli [Yevmü'l-Ahad, fi 13 Ş 1018] (9 Ocak 1610)”.

¹⁹² Fatih Müderrisoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Menzil Yolları ve Menzil Külliyesi”, *Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı IV: Kültür Ve Sanat*, İstanbul: Yeni Türkiye Medya Hizmetleri Yayınları, Y. 6, C. VI, S. XXXIV, Temmuz-Ağustos 2000, s. 469.

¹⁹³ Abdalqader Steih, *Kudüs Sancağı’nda Osmanlı İdaresi (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, (2016), YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 448486), s. 10.

¹⁹⁴ Alaattin Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 44.

¹⁹⁵ Alaattin Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 127.

¹⁹⁶ Alaattin Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 125.

Sancağı'nda, keza civar sancaklarla ve sancağın Şam ile Mısır bağlantısını sağlayan yolların güvenliği, bu güzergâh üzerindeki hanlar, kervansaraylar ve menzillerin emniyeti, idarecilerin ve mütegalibenin konaklama merkezlerine yerleşmeleri ya da buralardan ücretsiz olarak yararlanmaları sağlanmıştır.¹⁹⁷ Osmanlı devleti artan saldırıları önlemek için aldığı tedbirlere ilave olarak hacıları kabileler halinde göndermiş, hac yolu üzerinde kaleler inşa etmiş, yol çevresine Arap olmayan kabileler yerleştirmeye çalışmış ve hacıların korunması için özel bir askeri birlik teşkil etmiştir. "Cerde Birliği" adı verilen bu kuvvet hafif süvarilerden oluşuyor ve birliğin komutanına "Cerde Başbuğu" adı veriliyordu.¹⁹⁸

İslâm dünyasındaki kutsal konumu itibariyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun Arabistan Yarımadası'ndaki en değerli sancağı olan Kudüs-i Şerîf Sancağı'nın deniz ulaşımı; Yafa İskelesi'ne yapılan tarifeli posta vapurlar seferleri ve Gazze İskelesi'ne yapılan yük vapurları ile sağlanırdı¹⁹⁹. Kudüs-i Şerîf Surre-i hümâyûnunun denizden gönderilme güzergâhı; İskeleyi Trablus (Trablus-şam), İskele-i Yafa, İskele-i Kuds-i Şerîf, İskele-i Ariş, İskele-i Gazze'dir.²⁰⁰

Kudüs-i Şerîf'e surrenin trenle gönderilmesi: Hicaz Demiryolu, Hayfa-Der'â (Şam), Hayfa / Akka-Şam, Yafa-Kudüs, Kudüs-Medine hatları'dır.²⁰¹ Suriye hattından; Yafa-Kudüs arası, 87 kilometre uzunluğunda yapılmıştır.²⁰² Yafa-Kudüs hattı, Yafa, Lida, Remle, Seced, Dîr Abân, Betir ve Kudüs-i Şerîf'tir.²⁰³ Buharlı ulaşım araçlarının, vapurların işlemeden sonra surre yolu değişmiştir.

¹⁹⁷ *Mühimme Defterlerinde (1545-1594) Kudüs 1*, İstanbul: IRCICA ed. Halit Eren, 2016, s. 30.

¹⁹⁸ Faruk Doğan, "18 ve 19. Yüzyıllarda Şam - Medine Hac Yolu ve Güvenliği: Cerde Başbuğluğu", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S. XV, Y. 6, Eylül 2013, s. 131.

¹⁹⁹ R. Sertaç Kayserilioğlu, *Osmanlı'da Ulaşımın Serüveni I*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İETT İşletmeleri Genel Müdürlüğü, İETT'nin 140. Yılına Armağan Kitaplar - 4, Eylül-2011, s. 58.

²⁰⁰ Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım...*, ss. 149-150.

²⁰¹ Yılmaz Öztuna, "Surre", *Büyük Türkiye Tarihi*, C. IX, s. 246.

²⁰² Vahdettin Engin, "Osmanlı Devleti'nin Demiryolu Siyaseti", *Yeni Türkiye* (Hakemli Dergi), Y. 22, S. 83, Ocak-Haziran 2016, Ortadoğu Özel Sayısı-II, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, s. 513.

²⁰³ Ufuk Gülsoy, "Osmanlı Devri Suriye/Filistin ve Yemen Demiryolları", *Osmanlı'da Ulaşım: Kara - Deniz - Demiryolu*, ed. Vahdettin Engin-Ahmet Uçar-Osman Doğan, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık, Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş. / 101, 1. Baskı, 2012, ss. 262-263.

1.4. Hac Kervanı'nın Kudüs'e Kazandırdıkları

Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Museviler için kutsal bir kent olan Kudüs'e dört bir yandan ve her kesimden hacılar akın ediyordu. Kudüs'ün yanı sıra El-Halil, Beytüllahm, Nebi Musa, Nasıra ve Safed'deki ve Taberiye Gölü kıyısındaki birçok kutsal yer ve din merkezi, Filistin'i hacılar açısından daha da çekici kılıyordu. Ana kervan yolu Kudüs kentinden değil, doğuya düşen çölden geçiyordu ama bazen de Kudüs de hac güzergâhı içine alınıyordu. Geleneksel Şam-Kahire hac yolu, Taberiye Gölü'nü geçerek batıda Akdeniz kıyı ovalarına uzanıyor ve denizi izleyerek güneye dönüyordu. Osmanlılar bu yol üzerindeki istihkâm ağının onarımına ve güçlendirilmesine önem verdiler ve düzenli yeniçeri birlikleri bulundurarak güvenliği artırdılar. Kanuni, kutsal bir kent olarak Müslüman hacıların ve az da olsa yabancı Hıristiyan ve Musevileri ziyaret ettiği Kudüs'ün yeniden inşası ve düzenlenmesi için çok zaman, çaba ve para harcadı.²⁰⁴ Tekkelerin nam salmış olanları İstanbul, Kudüs, Mekke, Kahire ve Medine'deydi. Hac yolculuğuna çıkanların esas hedefi, Medine ve Mekke'ye ulaşmak olsa da, kutsal addedilen Kudüs (kutsal şehir) rota üzerindeki ana duraklardan biriydi. Müslümanlar için Mekke'ye varmadan evvel bu şehre bir hac ziyareti yapmak büyük sevaptı. Mekke ve Medine'den sonraki en kutsal şehir sayılan Kudüs'e "Kutsal Hac Kapısı" veya "Suriye şehirlerinin sağ eli" pek çok unvan verilmişti. Kudüs'ü ziyaret eden hacılar için -Mekke'deki Mescid-i Haram ve Medine'deki Mescid-i Nebevî'den sonra- dünyanın en kutsal ibadet yerlerinden biri olan el-Aksa Camii'ni ziyaret etmek "günahlardan arınma, Allah katına çıkma, bin şehit sevabı alma ve cehennem ateşinden korunma" manasına geliyordu. Kudüs'e yapılan hac ziyaretinin bir diğer amacı da Mescid-i Aksa'daki (Haremü's-Şerif) Kubbetü's-Sahre'yi ziyaretti. Hacılar Mescid-i Aksa'yı ziyaret ettikten sonra genellikle peygamber ve evliyaların türbelerine giderlerdi.²⁰⁵ Kudüs'ün hac coğrafyasında nasıl böyle özel bir yer

²⁰⁴ Amy Singer, *Kadılar, Kullar, Kudüs'ü Köylüler*, çev. Sema Bulutsuz, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları No: 41, 1996, ss. 10-11.

²⁰⁵ Thierry V. Zarcone, *Kudüs'teki Orta Asyalı ve Hintli Sufi Hacılar*, çev. Berna Akkıyal, İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2011, ss. 18-22.

haline geldiğini belirtmek gerekiyor. Birincisi, Kudüs'e hac farz olmamakla birlikte, Mekke ve Medine'den sonra hacılar için en kutsal yer burası olmuştur. İkincisi, şehir hac yoluna yakın bir noktada bulunuyordu.²⁰⁶

Emevîler, Abbâsîler, Fâtımîler, Selçuklular, Zengîler, Eyyûbîler, Memlûkler devirlerinde olduğu gibi Osmanlı devrinde de Kudüs'e Avrupa'dan çok sayıda hacı gelirdi. 1626'da devlet her hacıdan 5 akça (12 dolar) ayakbastı parası alıyordu.²⁰⁷ 17. yüzyıla ait ve özellikle ilginç bir belge, hac yollarını Osmanlı Devleti'nin doğu yarısını geçen ana ulak güzergâhıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir. 1647 yılına ait bir belge, bir ulağın Kahire ve Mekke arasında nasıl yolculuk ettiğini açıklamıyor. Buna karşılık, Ramla, Gazze ve Bilbays üzerinden Şam'la Kahire arasında bir ulak güzergâhının bulunduğu, bunun yanı sıra Kudüs ve Halilürrahman (Hebron, El-Halil) gibi hac merkezleri arasındaki bir bağlantının varlığına ilişkin kesin kayıtlara ulaşılmıştır.²⁰⁸ Bununla beraber Al-Ariş ve kapalı çarşılı Gazze'den geçip, Halilü'r-Rahman (Hebron) hac merkezine ulaşan bir kervan yolu da Kahire'yi Filistin üzerinden Şam'a bağlıyordu.²⁰⁹

Geniş kapsamlı bakıldığında yeni başkenti ta kuzeydeki İstanbul, eyalet başkenti ise Şam olan Kudüs şehri, imparatorluğun düzenli yönetiminden fayda sağlamıştı. Osmanlılar Kudüs'ün dinî öneminin farkındaydılar, kentte ve çevresindeki yatırımlara ağırlık vermeleri de bunun kanıtıdır.²¹⁰ Dinî ve siyasî önemi, yaşayanların farklı sosyal ve dinî cemaat guruplarından olması Kudüs'e birden çok özellik katmıştır. Bu yönüyle şehirde kimliğin belirlenmesindeki temel bileşen olan din faktörü Kudüs'te her mekâna sirayet etmiştir. Bu anlamda farklı din ve mezheplerden tebaaya sahip Kudüs, Bilâdü's-Şam kentleri içinde diğer kentlerden farklıydı. Sahip olduğu dinî önem ve içinde bulunan kutsal mekânlar Osmanlıların da buraya önem vermesini gerektirdi.²¹¹ Kudüs geniş Osmanlı ekonomik sisteminin bir

²⁰⁶ Zarccone, *a.g.e.*, s. 25.

²⁰⁷ Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. 2, s. 341.

²⁰⁸ Suraiya Faroqhi, *Hacılar ve Sultanlar (1517-1683)*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, ss. 43-44.

²⁰⁹ *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, s. 614.

²¹⁰ Dror Ze'evi, *Kudüs: 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, çev. Serpil Çağlayan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları No: 92, Şubat-2000, s. 4.

²¹¹ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 39.

parçası olmuştu ve yerel düzeyde bu sistemin etkisi, Mekke ve Medine'ye giden hac kervanlarına gösterilen ilgi ve kaynakların artmasıyla nispeten daha refah ve güvenli bir ticaret ağının kurulmasıydı. Müslüman hacılar Hicaz'a gidiş ya da dönüş yolunda bazen Kudüs'e de uğrar, hatta şehre ayrıca seyahat ederlerdi.²¹² Kudüs'ün doğusundan geçen Suriye-Hicaz hac ve ticaret yolu ve bu yolların bakım, onarım ve güvenliğinin sağlanması Kudüs'ün ekonomisini olumlu yönde etkilemiştir. Özellikle Kudüs-i Şerîf'te Osmanlı döneminde yapılan câmiler, medreseler, tekkeler, zâviyeler, ribâtlar ve hangâhlar şehrin ekonomik hayatına önemli katkı sağlamıştır.²¹³ “Osmanlı Evreni”nde Kudüslü köylülerin sosyal, ekonomik, dini vb. konulardaki konumu ve Osmanlı sisteminin hâkim olduğu coğrafya ile ve onun üzerinde yaşayan toplumlar ile olan barışıklığında aramak lâzımdır.²¹⁴

²¹² Amy Singer, *Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te bir Haseki Sultan İmareti*, çev. Dilek Şendil, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ocak 2004, s. 45.

²¹³ El Aselî, *a.g.m.*, *DİA*, C. XXVI, *TDV yay.*, s. 337.

²¹⁴ Muammer Gül, “XVI. Yüzyılda “Osmanlı Evreni” nin Oluşumu Ve Kudüslü Köylüler”, *Yeni Türkiye Osmanlı Özel Sayısı II-Ekonomi Ve Toplum*, S. 32, Y. 6, Mart-Nisan 2000, Ankara: Yeni Türkiye Medya Hizmetleri Yayınları, s. 395.

İKİNCİ BÖLÜM

KUDÜS'TE SURRE DAĞITIMI

2.1. Kudüs Surre Defteri

Kudüs-i Şerîf'e gönderilen surre-i hümâyûn defterlerini gönderiliş biçimlerine göre dört başlık altında incelemek mümkündür. Kudüs'e müstakil olarak gönderilen surre-i hümâyûn defterleri²¹⁵, 125 adettir. Haremeyn ve Kudüs'e gönderilen surre-i hümâyûn defteri, 1 adettir. Mekke, Medine ve Kudüs'e gönderilen surre-i hümâyûn defterleri, 58 adettir. Mekke, Medine, Kudüs ve Şam'a gönderilen surre-i hümâyûn defterleri, 128 adettir.²¹⁶ Kudüs-i Şerîf'e surre alayları ile birlikte toplam 312 adet surre-i hümâyûn defteri gönderilmiştir.

Kudüs-i Şerîf'e ait olarak tespit edebildiğimiz en eski surre defteri H. 29-12-1002 \ M. 1591 tarihlidir.²¹⁷ Sultan II. Osman devrinde, Dârüssa'âde Ağası olan Süleyman Ağa'nın 1029-1031 (1620-1622)²¹⁸ öncülüğünde Kudüs'e Surre-i Hümâyûn gönderilmiştir. Sultan II. Osman'ın, Kudüs-i Şerîf'e surre-i hümâyûn gönderdiği H. 1030 / M. 1620-1621 senesinde Dâr-ü's-Sa'âde Ağası, Süleyman Ağa'dır.²¹⁹ II. Osman tarafından Kudüs'e gönderilen surre-i hümâyûn, belli tarihlerde üç defa gönderilmiştir. Bunlardan ilki, H. 1027 / M. 1618 yılında İstanbul'dan gönderilmiştir. İkinci surre, H. 1029 / M. 1619-1620 tarihlidir. Üçüncü ve sonuncusunu teşkil eden Kudüs surre-i hümayunu ise tezimizin de konusunu oluşturan surre-i hümâyûnun gönderildiği defterdir.²²⁰ Bu defter, H. 1030 / M. 1620-1621

²¹⁵ Kudüs-i Şerîf Surre-i Hümâyûn Defterleri'dir. İstanbul'dan direkt olarak Kudüs'e gönderilen defterlerdir. Tezimizi teşkil eden Kudüs-i Şerîf Ahâlîsi Surre-i Hümâyûn Defteri, İstanbul'da ihrac-ı surre merasimi yapıldıktan ve surre-i hümâyûn alayı yola koyulduktan sonra doğrudan Kudüs'e gönderilmiştir.

²¹⁶ Anam Mohamed Osman Elkabashi, Surre Defterleri ve 1049/1639-1640 Tarihli Surre Defteri, (Yüksek Lisans Tezi), T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (2001), YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 104711), s. 23.

²¹⁷ TSMA., D. 1213.

²¹⁸ Seyit Ali Kahraman, *Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti*, İstanbul: Kitabevi, Aralık/2006, s. 59.

²¹⁹ Ahmet Refik (Altınay), *Kızlar Ağası*, İstanbul: İlhâmî ve Fevzî Matbaası, 1926, s. 28.

²²⁰ Bu husus, Kudüs surre defterinin ilk sayfasındaki, "Defter-i taksîmât-ı surre-i şerîfe-i hâkâniyye-i rûmiyye-i cedîde ki, berây-ı ahâlî-i Kudüs-i Şerîf firistâde-şüde der-vâcib sene selâsîn ve elf." ifâdesinden anlaşılmaktadır. B.O.A, EV.HMK.SR., nr. 01144, s. 4/a.

tarihlidir. Tezimizin konusunu teşkil eden surre defteri ile ikinci sırada yer alan surre defterinin sikke-i hasene miktarları aynıdır

Üzerinde çalıştığımız Kudüs Ahâlîsi Surre Defteri, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde "Evkâf-ı Haremeyn Mukataası Surre Defterleri" katalogunda EV.HMK.SR.d kodu altında 01144 numarayla kayıtlı olup, H. 1030 (M. 1620-1621) tarihlidir. Osmanlı Arşivi'nde Surre defterleri, Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Defterleri²²¹ başlığı altında bulunmaktadır.

Surre defterinin 3b sayfasında, Kudüs Surre-i Hümâyûnu'nu gönderen padişahın tuğrası bulunmaktadır. "Osman Şah bin Ahmed el-muzaffer dâima"²²² şeklinde yazılmış olan bu tuğra, Sultan II. Osman Han'a aittir. Tuğranın bulunduğu sayfadan bir varak sonra, eğer surre Kudüs'e gönderiliyorsa; "... ahâli-i Kudüs-i şerîf" şeklinde olup, "firistâde-şüde der-vâcib sene ..." şeklinde bir ifade belirtilerek yazılmıştır.²²³

Defterin dış kapağında; "Defter-i Taksîmât-ı Surre-i Şerîfe-i Hâkâniyye-i Rûmiyye-i cedîde berây-ı ahâlî-i Kudüs-i Şerîf Şerrefaha'llâhu te'âla ilâ yevmi'l-âhire der-vâcib sene selâsîn ve elf"²²⁴ ifadesi yer almaktadır. Defterin asıl metne giriş sayfası olan 4/a sayfasının ilk cümlesi; "Defter-i taksîmât-ı surre-i şerîfe-i hâkâniyye-i rûmiyye-i cedîde ki, berây-ı ahâlî-i Kudüs-i Şerîf firistâde-şüde der-vâcib sene selâsîn ve elf."²²⁵ ifâdesi ile başlamaktadır. Kudüs Ahâlîsi Surre defteri, diğer surre defterleri gibi bir girişe sahiptir. Surre defterinde yer alan "... surre-i şerîfe-i hâkâniyye-i rûmiyye-i"²²⁶ cedîde ki, berây-ı ahâlî-i Kudüs-i Şerîf..."²²⁷ tabirinden, mezkûr yıllarda gönderilen surre-i hümâyûndan Kudüs Surre-i'ne Sultan tahsislerinden pay ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu hususta, Kudüs-i Şerîf Ahâlîsi'ne tahsis edilen surreler defterlere "Hâkâniyye-i Rûmiyye" olarak yazılmış, Sultanların bizzat yaptığı tahsisleri ise "Sadaka-i Sultaniye" adını

²²¹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, proje yön. Yusuf Sarımay, haz. Yusuf İhsan Genç, Mustafa Küçük, Raşit Gündoğdu, Sinan Satar, İbrahim Karaca, Hacı Osman Yıldırım, Nazım Yılmaz, s. 169.

²²² TSMA., D. 1144, s. 3/b.

²²³ Atalar, *a.g.e.*, s. 48.

²²⁴ BOA, EV.HMK.SR., nr. 01144., Kudüs-i Şerîf Ahâlîsi Surre Defteri'dir.

²²⁵ BOA, EV.HMK.SR., nr. 01144., s. 4/a.

²²⁶ Surre-i Rûmiyye (surre-i rûmî); sadakât-ı rûmiyye, surre-i hümâyûn, surre-i şâhâne, surre-i sultâniyye, atiyeye-i seniyye, atâyâ-ı sultâniyye, surre-i amme ve saltanat surresi kelimeleriyle aynı anlama gelmektedir.

²²⁷ BOA, EV.HMK.SR., nr. 01144., s. 4/a.

almıştır.²²⁸ Surre defterinin giriş yazısında surrenin nereye gönderildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Bu hususta, surre defterinin, giriş sayfasından itibaren dağıtılan ve Kudüs halkının o yıl içinde almış olduğu surre miktarlarını içerdiği belirlenmiştir. Kudüs Ahâlîsi surre defteri, Kudüs halkından kimlere ve ne miktar surre verildiğini havi olup defterde surre tevzi edilen kimselerin isimleri ile miktarları sırasıyla gösterilmiştir. Bu ibareler, surre defterinin hemen başında belirtilmiştir. Ayrıca surre defterinde hangi amaçlarla surre gönderildiği de ifade edilmektedir. Sultan atıyyesi, “Saltanat surresi” ve “sadaka-i Pâdişâhî / Rûmiyye” (Padişah tarafından sadaka olarak gönderilen para) İstanbul’dan Kudüs-i Şerîf’e gönderilmiş olan Surre-i Hümâyûn (Sultan surresi), Kudüs-i Şerîf Ahâlîsi için H. 1030 senesinde hazine malından gönderilmiştir. Surre defterinin, İstanbul’dan gönderilen surrenin ve sadakaların taksîmini ve tevzîini gösterdiğini ifade etmek mümkündür.

Kudüs-i Şerîf surre defteri, belirli kimselere tevzi’ ve tahsis edilen surrenin niteliklerini, cinslerini ve miktarını içerir mahiyettedir. Surre miktarlarının muhasebesinin tutulduğu, şahısların isimleri ve ne miktar yardım tahsis edildiğine dâir bilgiler defterde belirtilmiştir. Surre alayı ile birlikte gönderilen surre keselerinin üzerinde surrenden pay verilecek kimselerin isimleri ve adresleri yazılıdır. Kudüs surre defterinde; açık bir adres belirtilmemekle beraber surre dağıtımı yapılacak olan şahısların isimlerini, mevcut ise vazifelerini, eğer mensup ise; mensûbu olduğu cemaatin ismi, ikamet ettiği mahallenin ismi ve surrenden pay ayrılmış olan kimselerin ne miktar surre alacakları; şahıs ismi ve künyesi yan yana ve en başta olmak üzere payına düşen surre miktarı ile beraber alt alta gelecek şekilde yazılmış ve belirtilmiştir. İncelediğimiz defterin başlangıcında giriş cümlesinden sonra, surrenden pay verilecek olan kimselerin künyeleri verilmiştir. Surre tahsis edilen kişinin ismi yazıldıktan sonra bin/bint ifadesi getirilerek kimin oğlu/kızı oldukları belirtilmiştir. İsimlerden sonra defterlerde şahıslara tahsis edilen meblağlar belirtilmiştir. Her sayfada

²²⁸ Mustafa Güler, “XVI. Asrın Sonunda Kudüs Surresine Tahsis Yapan Vakıflar”, *Vakıf ve Toplum*, ed. Prof. Dr. Abdülkadir Dündar, S. 5, Ankara: Öncü Basım Yayım Tanıtım Ltd. Şti., Mayıs 2017, s. 80.

bulunan sütunlarda halka sunulacak olan yardımların ve hediyelerin miktarları kayıt altına alınmıştır. Her kim, surrenden ne miktar pay aldıysa kaydedilmiştir. Bu incelediğimiz surre defteri gereğince “malumiyye” denilen paralar defterde yazılı olan şahıslara tek tek dağıtılmıştır. Surre defterinde, her cemaate, mahalleye ve şahıslara dağıtılan surrelerden sonra kısmî yekûnler vardır. Surre Emîni vasıtasıyla Kudüs’e surre gönderenlerin para, hediye vs. emanetleri ilgililere mezkûr surre defteri gereğince dağıtılırdı.

Kudüs-i Şerîf Surre-i Hümâyûn defterinin ihtivâ ettiği konuların başlıkları şu şekildedir: Kudüs-i Şerîf Ahâlîsi için dağıtılan surre-i şerîfe, aynı ve nakdî yardımlar (iâne) ve hediyeler (atiyye) olarak Osmanlı padişahları tarafından Kudüs-i Şerîf ileri gelenlerine, Kudüs-i Şerîf sakinlerine, Kudüs-i Şerîf’in yerli ve yerli olmayan halkına, Kudüs’te Mescid-i Aksâ görevlilerine, cuma günleri Mescid-i Aksâ mahfili okuyucularına, Kudüs Kalesi Mustahfizlarına (koruyucularına), Kudüs halkından vazifelilere, Kudüs şehrindeki kutsal mabetler civârında ikamet eden mücâvirlere (komşulara), seyyidler ile şerîflere, ulemâyâ, hatiplere, imamlara, meşâyihâ, müftüye, şeyhülislâma, fukahâyâ, hâfızlara, âbidler ile zâhidlere, yoksullara ve fukarâ kadınlar ile hayatıyla halka örnek olan sâlih kimselere (sulehâyâ) gidiyordu.²²⁹ Bu hususta zikrettiğimiz kimselere ne miktar surre tevzi edileceği hakkındaki bilgileri çalıştığımız Kudüs surre defteri ihtiva etmektedir ve açıklar mahiyettedir.

Surre’nin, nereden, nereye ve ne zaman gönderildiği hususu, surre defterinin hemen başında belirtilmiştir. Sonra, surre alacakların isimleri, çok pay alandan, az pay alana doğru sıralanmış ve her bir ismin altına da alacağı surre miktarı yazılmıştır.²³⁰

Osmanlı devletinin surre geleneğine göre, belirli yerlere gönderilen surre-i hümâyûndan surre defterinde isimleri yazılı olan kimseler hak sahibi olmaktaydı.²³¹ Surrenin gideceği yer ve o bölgedeki şahısların adları bütün

²²⁹ Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Şerefüddin Halili, *Tarihü'l-Kudüs ve'l-Halil 1147 / 1734*, London: Müessesetü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslâmî (al-Furqan Islamic Heritage Foundation), 2004 / 1425, (Menşuratü'l-Furkan; 84), ss. 300-301.

²³⁰ Atalar, *a.g.e.*, s. 49.

²³¹ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 132.

ayrıntıları ile birlikte surre defterinde yer almaktadır. Haremeyn Mukataası kaleminde düzenlenen surre defteri ile birlikte tevzi edilecek olan surre-i hümâyûn miktarları gidecekleri yerlere gönderilirdi.

Muhtelif ser-levhalar adı altında surre gönderen çeşitli cemaatler ve bu cemaatlerden surre tayin edilen kimselerin isimleri ve bu isimlerle birlikte zaman zaman meslekleri ve hangi bölgelerden buralara geldikleri yazılmıştır. Herkesin surreleri defterlere göre dağıtılırdı. Bazı defterlerde isimlere, sıra numaraları verilmiştir. Böylece, defter sonunda kaç kişinin surreden pay almış olduğu ortaya çıkmaktadır.²³² Siyakat yazısı ile yazılmış olan surre miktarlarının, siyakat rakamının yanısıra mevcut kullanımdaki rakamlarla da yazıldığı görülür. Her cemaate dağıtılan surrelerden sonra kısmî yekûnlar vardır. Kudüs surre defterinde, “ara (kısmî)” yekûnlar verilmiş olup, bu yekûnların yürütülmesi ile de defterin sonunda “genel yekûn” diyebileceğimiz “cem‘-i yekûn”a ulaşılmaktadır.

Kudüs-i Şerîf ahâlisine surre-i hümâyûn göndermek için tutulan surre defterleri titizlikle ve özen gösterilerek hazırlanmıştır. Kudüs-i Şerîf’e gönderilen bu meblağların gerekli yerlere harcanmasına ve ihtiyaç sahiplerine güvenli bir şekilde dağıtılmasına ehemmiyet ve ihtimam gösterilmiştir.

Surre miktarları defterde “sikke ve para” olarak ifade edilmiştir. Defterdeki meblağların yazılışları, hem siyakat rakamla hem de düz (matbu) yazı ile yazılmıştır. Surre defterlerinin son sayfasında umumi olarak mühürler mevcuttur. Çalıştığımız Kudüs surre defterinin son sayfası da aynı şekilde tasdiklerle ifa edilmiştir. Kudüs-i Şerîf Ahâlîsi Surre Defteri mühürlenerek ve imzalanarak sona erdirilmiştir. Defterin bitiminde surre miktarı, Evkaf Müfettişi Ömer bin Hanefî tarafından mühürlenerek onaylanmıştır. Tezimizi teşkil eden H. 1030 tarihli Kudüs surre-i hümâyûn defterinin kâtipi, Kâtip Süleyman da surre defterini mühürleyerek tasdik etmiştir. Kudüs kadısının ve Bende Hasan isimli bir şahsın da defterde mühürleri mevcuttur. İncelediğimiz surre defterinin bitiminde üç adet imza (pençe) bulunmaktadır. Defterdâr efendi defterin bitimine kendi imzasının yerine kuyruklu imzasını koyardı.

²³² Nigâr Ayyıldız, *II. Abdülhamid Dönemi Saray Merâsimleri*, İstanbul: Ofset Yayın Matbaacılık, Doğu Kütüphanesi, I. Baskı, 2008, ss. 95-96.

Surre defterleri genellikle surrenin yollandığı senenin tarihi verilerek mühürlenirdi. Ele aldığımız surre defteri de surre-i hümâyûnun gönderildiği zamanın tarihi yazılarak mühürlenmiştir. Surre defterlerinin en sonunda, o defterin kaç tarihli olduğuna dair kayıt yer almaktadır. Bu tarih kaydı, “tahrîren fî ... ” ibaresi ile formüle edilmiştir. Üzerinde çalıştığımız surre defterinin tarih kaydı sırasıyla gün, hicri ay ve hicri sene şeklinde yazıyla ve arapça yazılmıştır. Bundan başka defterin en sonunda Dârüssaâde Ağası marifetiyle bu defterin hazırlandığına dair kayıt bulunmaktadır. Bu kayıt genellikle “hurrîre ve rukkime hâze'd-defter bi-ma'rifeti'l-... ” şeklinde devam etmektedir. Bu örnekteki ifadeler benzer şekilde yazılırdı. Defter nesih hat ile yazılmış ve tutulmuştur. Surre defterinde, metin içerisinde Arapça ibarelere ve ifadeler, kelime guruplarına ve tamlamalara sıkça rastlanmaktadır. Kudüs surre defterinin başı ve sonu tam olup defter sayfa sayısı itibariyle sıralı, düzenli ve eksiksizdir. Kudüs surre defterinin bazı varaklarının “b” yüzünün altındaki sol köşeye bir sonra gelen sayfanın “a” yüzünün ilk kelimesi yazılmıştır ve bu işaret Kudüs surre defterinin muhtelif ve mühim bir mevzu hakkında bilgi veren varaklarında gösterilmiştir.²³³ Kudüs surre defterinde her bir varakın “a” yüzünün sol üst köşesinde Türkçe sayılarla varak numaraları bulunmaktadır. Toplam 47 varaktan oluşan defter nesih yazı ile tutulmuştur, ayrıca defterin metni okunabilir ve kendi yazılış tarzı için de sadedir. Kudüs Ahâlîsi Surre Defteri 15 cm x 41 cm boyutlarındadır. Kudüs surre defteri, kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Kudüs surre defterinde konu başlıkları ve surre miktarları kırmızı mürekkep ile tutulmuştur. Defter, fizikî bakımdan deri ciltle kaplıdır ve defterin cildi kestane (koyu kahverengi) rengindedir. Kudüs surre defterinin dış kapağında, oval ve salbekli şemse mevcuttur ve şemse içerisine hataî üslûbu motifler yerleştirilmiştir. Defterin dış / üst kapağında cetvel ve zencirek bulunmaktadır.

²³³ Bu hususta, yazma eserlerde görüldüğü gibi Kudüs-i Şerîf surre defterinin ilk sağ sayfasının (“b” yüzünün) sonundaki sol alt köşeye yazılan gösterge veya belirtece; reddâde, râbîta, murâkîb, rakabe, müşâhide, müşîr, ta'kibe, rakkâse ve vasla vs. isimleri verilmiştir.

2.2. Kudüs'e Gönderilen Surrenin Taksimi

Çalıştığımız surre defterine göre, sultanlar, kadı efendiler, paşalar, vezirler, kayyım, zengin kişiler (hayır sahipleri), devlet ve payitaht zenginleri teberrüken Kudüs-i Şerîf Ahâlîsine, ulemaya, meşâyîha, hatiplere, imamlara, mücâvirlere, sâlih kimselere, Kudüs-i Şerîf'in mahallelerinde oturan fakirlere ve Kudüs-i Şerîf'in cemaatlerine surre-i hümâyûn olarak, sadakalar, hediyeler ve bir takım eşyalar göndermişlerdir.

2.2.1. Hizmetlilere ve Çeşitli Gruplara Surre Dağıtımı

Tezimizi teşkil eden Kudüs Ahâlîsi Surre Defteri'ne göre, surre-i hümâyûn olarak gönderilen meblağın önemli bir kısmı Kudüs'te mevcut cemaatler için tahsis edilmiştir. Söz konusu defterde cemaatlerden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmektedir. Bunlar yerli halk veya mücâvirlerin oluşturduğu guruplardır.

*Kudüs-i Şerîf Ahâlîsi Surre Defteri'nde; Sahratullâhi Müşerrefe'nin ferâşet hizmetinde bulunan şahısların isimleri ve herbirine tahsis edilen surreler belirtilmiştir. Toplam üç kişiye dağıtılmıştır.

-58 sikke tevzi edilmiştir.

Kudüs Harem-i Şerîf'inin ferâşet görevlilerine yani temizlik, bakım yapan hizmetkâr, hizmetli olan vazifelilere tahsis edilmekte idi.

*Kudüs-i Şerîf'de Mescid-i Aksâ-i Müşerrefe Hatiplerine verilmek üzere surreler gönderilmiştir. Surre dört kişiye verilmiştir.

-56 sikke tevzi edilmiştir.

*Sahratullâh-i Müşerrefe, Mescid-i Aksâ ve Meğâribe Câmii İmamları için surre tahsis edilmiştir ve sayıları on ikidir.

-156 sikke tevzi edilmiştir.

*Kudüs-i Şerîf'te Mescid-i Aksâ-i Müşerrefe'de bulunan Musallidîn cemaatine ve Mısır cemaatine surre-i hümâyûndan pay tahsis edilmiştir. Toplam otuz yedi kişidirler.

-55,5 sikke tevzi edilmiştir.

*Sahratullâh-i Müşerrefe hizmetlileri için surre gönderilmiştir. Toplam yirmi yedi kişidirler.

-27 sikke tevzi edilmiştir.

*Mescid-i Aksâ-i Müşerrefe hizmetlileri surrenden pay almışlardır.

Yirmi şahsa verilmiştir.

-20 sikke tevzi edilmiştir.

*Kudüs'de Harem-i Şerîf Müezzinlerine surre verilmiştir. Toplam otuz iki kişidirler.

-32 sikke tevzi edilmiştir.

*Kudüs'de Kâtipler ve diğerleri için surreler dağıtılmıştır. Toplam otuz iki kişidirler.

-37 sikke tevzi edilmiştir.

*Harem-i Şerîf kapıcıları için gönderilen surre, surre defterine kaydedilmiştir. Toplam yirmi beş kişiye dağıtılmıştır.

-25 sikke tevzi edilmiştir.

*Harem-i Şerîf'de meş'alîn'e²³⁴ (Harem-i Şerîf'de bulunan meşalecilere, aydınlatıcılara, etrafını aydınlatanlara) surrenden pay ayrılmıştır. Toplam yirmi kişidirler.

-20 sikke tevzi edilmiştir.

Kudüs-i Şerîf'te mukaddes mekânların aydınlatılmasında kullanılacak kandillerin temini için surre-i hümâyûndan meşalecilere tahsisat yapılmıştır.

*Harem-i Şerîf okuyucularına (Kur'an cüz'ü okuyanlara) surre-i hümâyûndan pay gönderilmiştir ve tevzi edilmiştir. Toplam on iki kişidirler.

-13 sikke tevzi edilmiştir.

*Cum'a günleri Mescid-i Aksâ-i Müşerrefe (Harem-i Mükerrer-i Aksâ) mahallesinde, Mescid-i Aksâ okuyucularına surreler verilmiştir. Toplam seksen üç kişiye surre tahsis edilmiştir.

-62 sikke ve kûsûr 15 para tevzi edilmiştir.

Toplam: 77 sikke tevzi edilmiştir.

Çalıştığımız Kudüs surre defterine göre, surrenin sadece Kudüs-i Şerîf'te yaşayan fukaraya gönderilen bir sadaka olmadığı aynı zamanda orada

²³⁴ Meşaleciler anlamına gelmektedir. Meş'aleci denen sınıf, gece yürüyüşlerinde ve geceleyin yollarda ellerindeki meş'alelerle ortalığı, yolları aydınlatmak görevindeydi. Başlarında "meş'aleci başı" denilen albay vardı. Aydınlatma vazifesiyle mükellef olanlar hakkında kullanılır bir tâbirdir.: Atalar, *a.g.e.*, s. 214; Pakalın, "Meş'aleci", *a.g.e.*, C. II, s. 491.

hizmette bulunan devlet görevlilerine yapılan yıllık maaş ödemelerini de içerdiği görülmektedir.²³⁵

Kudüs'te genel olarak etnik ve dinî açıdan bir ayırım söz konusudur ve surre-i hümayûn geleneğine bağlı olan aynı dine mensup bireyler etnik olarak ayrılıyorlardı ve farklı surre-i hümayûn cemaatleri içinde kendilerine yer buluyorlardı. Kudüs'te görülen bu durum her cemaatin aidiyet hissettiği toplum içinde yaşamasını zorunlu kılıyordu. Kesin bir ayırım söz konusu olmamakla birlikte bu cemaat organizasyonunu belirleyen temel unsur mezhepler, etnik çeşitlilik ve dini mekânlar olmaktaydı. İslâm'ın dört mezhebinden insanların bulunduğu Kudüs'te her biri için ayrı bir cemaat organizasyonu gerçekleşmekteydi. Hanefiler Sahratullah Mescidi'nde, Mâlikîler ise Meğâribe Camii'nde ibadet etmekteydi.²³⁶

Osmanlı Devleti'nin yönetimindeki Kudüs'te, mevcut cemaatlerin her birinin, kendi dinî ve cemaat hukukunu kurdukları ve merkezî hükûmetin de bütün cemaatleri himaye eden bir tavır içinde olduğu görülmektedir. Cemaatlerin hepsine eşit mesafede olmayı başaran Osmanlı yönetimi, bölge halklarının siyasi ve kültürel varlıklarını korumuşlardır. Böylelikle Filistin bölgesindeki etnik ve dinî unsurlarda Osmanlı hâkimiyeti sayesinde varlıklarını bugüne kadar korumuşlardır.²³⁷

Cemaatlere bölünerek paylaştırılan Kudüs surresinden, farklı ekonomik ve sosyal statüye sahip kimseler istifade etmekteydi. Kudüs toplumu içerisinde belirli kategorilere ayrılarak oluşturulmuş bu surre cemaatlerinin²³⁸ sayısı Kudüs Ahâlîsi Surre Defteri'ne göre altmış beş tanedir.

Kudüs Şerîf Ahâlîsi Surre Defteri'nden öğrendiğimize göre, Kudüs-i Şerîf'te bulunan ve surre-i hümayûndan yüksek meblağlarda pay tahsis edilmiş olan cemaatler şunlardır: Kudüs-i Şerîf Mücâvirleri cemâati, Sulehâ ve Mücâvirîn cemâati, Mısır ve Mescid-i Aksâ-i müşerrefe Musallidîn cemâati, Harem-i şerîf Musaddirîn cemâati, Habbâzîn, Tabhânîn, Hâllîn,

²³⁵ Bilge, *a.g.m.*, s. 370.

²³⁶ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), ss. 50-51.

²³⁷ Mustafa Öztürk, "Arap Ülkelerinde Osmanlı İdaresi", *History Studies International Journal of History Ortadoğu Özel Sayısı*, e-dergi, C. 2, 2010, ss. 339-340.

²³⁸ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 129.

Tabbâhîn, Hattâbîn ve Halîlullâh huddâmı cemâati, Küttâb, Ümenâ ve Muarriîfîn cemâati, Harem-i şerîf Ferrâşîn cemâati, Harem-i şerîf Bevvâbîn cemâati, Peygamber kabirleri Bevvâbîn cemâati, Peygamber kabirleri Huffâz cemâati, Harem-i şerîf Müezzînîn cemâati, Halîlû'r-Rahmân Eimme (Îmâmîlar) cemâati, Hazreti İbrâhîm Halîlullâh Hutabâ cemâati, Kadın Mücâvirler cemâati, Sultan ribâtı ile birlikte Zenekre ribâtında oturan kadınlar cemâati, Süleymânî ve Maltânî Hünûd (Hintliler) tâifesinden Hintli kadınlar cemâati, Mekkiyye ribâtı kadınlar ile birlikte Hanîfiyye medresesi kadınlar cemâati, Bâb-ı Hıttâ kadınlar cemâati, Kürd ribâtı ile birlikte Saryad Amrî ribâtı kadınlar cemâati, Kudüs Mevlevî kadınlar cemâati, Meymûniyye medresesinde oturan kadınlar ve Şetâmiyye zâviyesinde oturan kadınlar cemâati, Hacc Kâsım ribâtı kadınlar ve rakâti'l-Hanâfiyye kadınlar cemâati, Alâeddîn ribâtı ile birlikte Hâce Fâtıma ribâtı kadınlar cemâati, Sultâniyye medresesi ile birlikte Mencikiyye medresesi kadınlar cemâati, Bâbü'l-'Amûd mahallesi kadınlar cemâati, Avârime mahallesi kadınlar cemâati, Akabetü's-sebt kadınlar cemâati, Dâvud hıttası (bölge) ile birlikte el-Şeref mahallesi kadınlar cemâati, Rîşe mahallesi ile birlikte Havâlde mahallesi kadınlar cemâati, Bâbü'l-Kattânî²³⁹ mahallesi kadınlar cemâati, Kudüs-i Şerîf fukara kadınlar cemâati, Kudüs-i Şerîf kal'ası mustahfızân cemâati, Meğârîbe mahallesi ile birlikte Rîşe mahallesi neferleri (kimseleri) cemâati, Bâbu's-Sâhire²⁴⁰ zâviyesi Hünûd cemâati, Hünûd zâviyesi Sultânî cemâati, Hûd mahallesi Ömer câmisi hizmetlileri ile birlikte Hünûd zâviyesi cemâati, 'Astü's-se' Nekbe bâbü'l-'Avâğa mahallesi cemâati, Zemîniyye medresesi²⁴¹ ve Cevher medresesi Mücâvirîn cemâati, Hacı Kâsım ribâtı ile birlikte havşû'l-'abd Mücâvirîn cemâati, Bayram ribâtı Çavuş cemâati, Alâeddîn en-Nasr ribâtı cemâati, Mansûrî ribâtı Mücâvirîn cemâati, Kudüs surretü'l-'azîz Şeyh Muhammedü'l-karnî cemâati, Şeyhü's-Sâmit fukarâsı cemâati, Şeyh Ebu'l-Hüdâ bin Dâvud Şeyhü'l-Mahyâ cemâati, Mevlânâ Ebu's-Su'ûd ve

²³⁹ Kattân; pamuk taciri, pamuk satan, pamukçu anlamına gelmektedir.: Mevlüt Sarı, *El-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat*, İstanbul: Bahar Yayınevi, 1982, s. 1244.

²⁴⁰ Sâhire; yeryüzü anlamına gelmektedir. Ayrıca gece uyumayan, uykusuz, uyanık kalan kimse anlamına da gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1066.

²⁴¹ *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Kudüs-i Şerîf (Kudüs Vilayeti Vakıfları Defteri)*, haz. Sevgi Işık-Fatma Ayan, proje yön. Davut Güney, Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Arşiv Dairesi Başkanlığı, Ankara 2015, s. 66.

Şeyh Ebu'l-Hüdâ cemâati, Hazreti Dâvud makamı Mücâvir hizmetliler cemâati, Serse mahallesi cemâati, Havâlde mahallesi cemâati, El-Şeref mahallesi cemâati, Harem-i Şerîf kapısı yakınında Tahtânî Bâb-ı Hıtta mahallesi cemâati, Bâbü's-Silsile mahallesi ile birlikte hıtta-i Dâvud cemâati, Bâbü'l-'Amûd mahallesi ile birlikte bâbü'l-'Arasme mahallesi cemâati, Rûm Mücâvirler cemâati, Bâbü'l-Kattânîn mahallesi cemâati, Mescid-i Aksâ-i müşerrefe mahallesi Kurrâ (Kur'an-ı Kerîm okuyucuları) cemâati, Harem-i Şerîf Kurrâ cemâati, Harem-i Şerîf Meşalecileri cemâati, Harem-i Şerîf Kapıcıları cemâati, Küttâb (Kâtipler) cemâati, Harem-i Şerîf Müezzinleri cemâati, Mescid-i Aksâ-i müşerrefe hizmetlileri cemâati, Sahratullah-ı müşerrefe hizmetlileri cemâati, Mescid-i Aksâ, Sahratullâh-ı müşerrefe ve Meğâribe câmisi imamları cemâati ve Mescid-i Aksâ-i Müşerrefe Hutabâ (Hatipler) cemâatine surre-i hümâyûn gönderilmiştir.

Kudüs Ahâlîsi Surre Defteri'nde sırasıyla yazılı olan cemaatler hususunda, Kudüs'ün muhtelif mahallerinde ve mahallelerinde ikâmet eden cemaatler efrâdını, efrâdının isimlerini ve kendilerine ta'yin edilen surre miktarını içerir. Bu hususta çeşitli başlıklar altında surre gönderilen cemaatler, yukarıda isimleri belirtilen cemaatlerden surre gönderilenler ile surrenden pay verilecek kimselerin isimleri ve ne miktar surre gönderildiği belirtilmektedir. Kudüs'de mevcut olan mahalleler ile cemaatler zikredilmiş ve onlara ne kadar surre tahsis edildiği belirtilmiş ve açıklanmıştır. Bunların da Kudüs halkından veya mücavirlerinden oluşlarına göre farklı bir değerlendirme yapılmıştır. Defterde medreseler, müderrisler, cemaat erbâbları, kabileler ve bu kabilelerde yaşayan aileler ile aile fertlerine kadar da zikredilmektedir.

2.2.2. Mücâvirlere Surre Dağıtımı

*Salihlere ve Mücâvirlere (Zâhid Müslümanlar) surre dağıtılmıştır. Toplam yirmi iki kişidirler.

-276,5 sikke tevzi edilmiştir.

Kudüs surre defterinde şu şekilde belirtilmiştir: Bu ibareye göre defterde ilk kısımda, Mescid-i Aksâ ve Kubbetü's-Sahre'de hizmet eden

kimseler ve bunlara tayin edilen sikkelerden bahsedilmektedir. Bu vazifeliler Kudüs halkından veya Mücâvirîn'den²⁴² olabilirler.

*Kudüs-i Şerîf Seyyidleri taifesine surre gönderilmiştir.

-400 sikke tevzi edilmiştir.

*Mahzarân tâifesine surreler dağıtılmıştır.

-45 sikke tevzi edilmiştir.

*Kudüs-i Şerîf Mücâvirlerinden, Meğaribe zâviyesi fakirlerine ve sâlihler surreler dağıtılmıştır.

-100 sikke tevzi edilmiştir.

*Meğâribe Mahallesi'nin²⁴³ Şeyhi Ebu'l-Hüdâ ve Şeyh Mahyâ Mısırî'ye surreden pay ayrılmıştır.

-200 sikke tevzi edilmiştir.

*Kudüs-i Şerîf Mücâvirlerinden, fakirlere surreler yollanmıştır.

-1 sikke tevzi edilmiştir.

Toplam; elli dört kişiye surre tahsis edilmiştir.

Toplam: 438 sikke ve kûsûr 20 para tevzi edilmiştir.

²⁴² Mücâvirîn: Hac niyetiyle mukaddes mekânlara gidip surre-i hümâyûn alayının merâsimi icrâsından sonra, ibadet maksadıyla Haremeyn civarında ikamet (oturma) ve itikâfi ihtiyar edenler ile Mescid-i Aksâ ve etrafına yerleşmiş olan kimseler hakkında kullanılmış bir tâbirdir.: Pakalın, "Mücâvir", *a.g.e.*, C. II, s. 592; Atalar, *a.g.e.*, s. 218.

²⁴³ Meğâribe mahallesi ve cemaati hakkında bilgi vermemiz gerekirse: Mağribliler, Hac farızasını eda etmek için Mekke'yi ve akabinde İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in mezarını da ziyaret ettikten sonra İslâm'ın bir diğer kutsal şehri olarak Kudüs'ü de ziyaret etmişlerdir. Bunun yanısıra Mağriblilerin Kudüs'ü ziyaret etmelerindeki bir diğer husus da şehirde bulunan Mağribli ulemayı ziyaret etmektir. Bu ve benzer nedenlerden ötürü, Kudüs'e gösterdikleri ilgi ve alaka onları bir şekilde bu şehre getirmiştir. Kudüs'ü yoğun bir şekilde ziyaret eden Mağribliler, teberrüken Mescid-i Aksâ'nın civârında ikâmet etmiştir.: Hasan Hüseyin Güneş, "Kudüs'te Bir Vakıf Mahalle: Sekiz Yüz Yıllık Meğaribe Mahallesi ve Serencamı", *Vakıflar Dergisi*, S. 44, Hakemli Dergi, Aralık-2015, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 10.: Kudüs'ün tahrirleri incelendiğinde, Kudüs'teki Mağribî cemâ'ati, dinî misafirlerden (mücâvirîn) biridir ve isimlerinin çoğu "seyyid veya şeyh" unvanını taşımaktadır. H. 1015 tahririnde kayıtlı isim listesindekilerden onu "hacı ve seydi" unvanını taşımaktadır.: Bernard Lewis, "Kudüs'te Mağribîler", çev. M. Akif Erdoğan, *Türk Kültürü*, C. XXXIII, S. 387, Ankara Üniversitesi Basımevi, Temmuz-1995, s. 434.: Mağribîlerin, Kudüs şehrinde meydana getirdiği cemaat "mücâvirîn" olarak bilinmiştir; Kudüs'teki Meğâribe cemaati için bu adlandırma Kudüs içerisinde onlara özel bir kullanımdır, denilebilir. Çünkü Kudüs Meğâribe cemaati, Harem-i Şerîf'in hemen yanına yerleşmiştir. Bunun yanı sıra Mağribliler sadece Kudüs'te değil Filistin'in diğer şehirlerine de yerleşmiştir.: Hasan Hüseyin Güneş, XVI. Asırda Kudüs'te Meğâribe Mahallesi ve Cemaati, (Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, (2014), YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 384076), s. 68.: Meğâribe Mahallesi'nin, Kudüs'ün diğer mahallelerinde olduğu gibi bir şeyhi bulunmaktaydı. Bununla birlikte Meğâribe'yi Kudüs'teki diğer İslâmî yapılanmalardan ayıran husus, onların kapalı bir cemaatsel yapıya sahip olmalarıdır.: H. H. Güneş, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 130.

Toplam: 458 sikke tevzi edilmiştir.

Toplam: 1488 sikke ve kûsûr 15 para tevzi edilmiştir.

Genel Toplam: 1503 sikke tevzi edilmiştir.

Tezimizi teşkil eden Kudûs-i Şerîf ahâlisi surre defterinde Kudûs Mücâvirleri, Kadın, Rûm ve Müslüman Mücâvirler şeklinde sınıflandırılarak bu kimselere surre-i hümâyûndan pay tahsis ve tevzi edildiği görülmektedir.

2.2.3. Kudûs Mahalle Sakinlerine Surre Dağıtımı

Gönderilen surre-i hümâyûndan Kudûs-i Şerîf Mahalleleri'ne pay tahsis edilmiştir. Bununla birlikte Kudûs'ün mahallelerinde ikamet eden kimselere de surre tayin edilmiştir. Bu hususta, gönderilen surreden pay verilen mahalleler içerisinde, Mescid-i Aksâ-i Müşerrefe Mahallesi, Meğâribe Mahallesi, Bâbü'l-Hitta Mahallesi, Bâbü'l-Kattânîn Mahallesi, Bâbü'l-Amûd Mahallesi, Bâbü'l-Arasme Mahallesi, Bâbü's-Silsile Mahallesi, Dâvud Mahallesi, Bâb-ı Hitta-i Dâvud Mahallesi, Bâb-ı Hitta-i Tahtânî Mahallesi, El-Şeref Mahallesi, Serse Mahallesi, Astü's-se' Nekbe bâbü'l-Avâğa Mahallesi, Hûd Mahallesi, Rîşe Mahallesi, Cevâlde Mahallesi ve Avârime Mahallesi yer almaktadır.

Kudûs'te yaşayan yerli halkın ve mücâvirlerin durumu hakkında verilen bilgiler, üzerinde çalıştığımız surre defterinden çıkartılabilecek verilerden olup incelediğimiz dönemde Kudûs-i Şerîf'te kimlerin yaşamış olduğu ve bu kimselerin sosyal durumları hakkında bilgiler edinmiş olmaktayız.

2.2.4. Surreye pay tahsis eden Sultanlar (Padişahlar), Valide Sultanlar ve Vakıfları

Mekke ve Medine'den sonra üçüncü mukaddes mekân sayılan Kudûs-i Şerîf için çeşitli vakıflar tesis edilmiş ve bu şehirde yaşayan insanlara surre gönderilmiştir. Kudûs'e surrelerin Osmanlı sultanları tarafından surre-i hümâyûn ve evkâf tahsisatı olarak her yıl düzenli bir şekilde gönderilmesi sağlanmıştır.

İncelediğimiz Kudüs-i Şerîf surre defterine göre, merhum sultanların, validelerinin ve zevcelerinin ruhları için Kur'an-ı Kerîm okumaları, ruhlarına hediye eylemeleri maksadıyla Kudüs-i Şerîf'te cüz'hânlara (cüz' okuyucularına) surre-i hümâyûndan pay ayrılmış ve dağıtılmıştır.

Sultan sadakalarından yani Surre-i Sultaniye'den gönderilen pay ile Kudüs'te bulunan kutsal mekânlardaki görevliler ile Kudüs halkına yerli ve yabancı ayırt etmeksizin ihsanda bulunulmuştur.

Husûsî olarak padişahlar da surre-i hümâyûn adı altında surreler tahsis etmişlerdir. Buna Sultan Surre'si de denilmektedir. Kudüs'e gönderilen surrenin hangi vakıf türlerinden gönderildiğini ve bunların kimlere verildiğini anlamak mümkündür. Bu vakıfları, bunların göndermiş oldukları meblağları ve ne sebeple bunları gönderdiklerini de bu defterden görebiliriz. Surre defterleri, yazıldığı dönemin ve bahsi geçen surrenin gönderildiği şehrin veya şehirler ile bölgenin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgiler vermektedir.

*Edirne Camii şerîf-i evkafından, Sultan Selîm Hân'ın rûhuna cüz'-i şerîf²⁴⁴ okumaları için, Kudüs-i Şerîf'de bulunan eczâhâna (cüz okuyucuları) surre tayin edilmiş ve dağıtılmıştır. Toplam surre tahsis edilen kişi sayısı otuz üçtür. Bir kişinin ismi yazılmıştır.

*Berây-ı ser-mahfil için 16 sikke tevzi edilmiştir.

*Berây-ı eczâhânân²⁴⁵ (cüz okuyanlar) için 360 sikke verilmiştir.

*Berây-ı nokta 12 sikke tevzi edilmiştir.

Toplam: 400 sikke tevzi edilmiştir.

Tezimizi teşkil eden Kudüs surre defterinde, na't-hânlar²⁴⁶ da surre-i hümâyûndan pay verildiği görülmektedir. İncelediğimiz Kudüs surre defterine göre, Na't-hân Dervîş Muhammed²⁴⁷ isminde bir kişiye gönderilen surre miktarı olarak 20 para tevzi edilmiştir.

²⁴⁴ Cüz'-i şerîf (eczâ-i şerîf): Kur'an-ı Kerîm'in her 20 sayfadan oluşan kısımlarına bir cüz denilmektedir. Kur'an otuz cüzden meydana gelmektedir. Sultanların rûhuna hediye edilmek üzere günün belli vakitlerinde bu Kur'an cüz'lerinden bir kısmını tilâvet etmekle vazifeli eczâhânlara (cüz okuyucuları) belirli miktarlarda surreden hak tayin edilmiştir.: Samî, "Cüz'-i Şerîf", *a.g.e.*, s. 474-475.

²⁴⁵ "Du'â-güyân" da denilmektedir.

²⁴⁶ Na't-hân, cuma günleri bazı selâtin câmilerinde ve tekkelerde güzel sesle na't-ı şerîf okuyan adam anlamına gelmektedir.: Samî, "Na't-hân", *a.g.e.*, s. 1129.

²⁴⁷ BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 10/b.

*Üsküdar'da olan Vâlîde Sultan'ın rûhu için, câmii şerîf ve imâret-i 'âmire evkafından²⁴⁸ Kudüs-i Şerîf'de cüz okuyucularına, Kudüs-i Şerîf cüzhânları için surre tevzi edilmiştir. Toplam otuz bir kişiye surre tahsis edilmiştir.

Toplam tevzi edilen sikkenin miktarı:

Günde: 81 sikke tevzi edilmiştir.

Yılda: 29.403 sikke tahsis edilmiş ve dağıtılmıştır.

Toplam: 29.484 sikke tevzi edilmiştir.

Gerek Sahratullah mescidinde gerekse Mescid-i Aksâ'da namazlardan sonra hânedân ve ümerâ vakıflarından yapılan tahsisatlara istinaden Kur'ân okunmaktaydı. Bu yönüyle surre, Harem içerisinde yapılacak bir vazifenin ifa edilebilmesi için de bir araçtı.²⁴⁹

*Kudüs-i Şerîf'de Mücâvirîn Cemaati'ne surre tahsis edilmiştir.

Toplam elli iki kişidirler.

-52 sikke tevzi edilmiştir.

*Bâbü'l-Kattânîn Mahallesi Cemaati'ne surrenden pay ayrılmıştır.

Toplam elli beş kişiye verilmiştir.

-55 sikke tevzi edilmiştir.

*Bâb-ı Hıttâ Mahallesi Cemaati'ne surre dağıtılmıştır. Toplam altmış dört kişiye surrenden pay ayrılmıştır.

-64 sikke tevzi edilmiştir.

*Merhûme Haseki Sultân (Kanunî'nin zevcesi Hürrem Sultan) İmâreti²⁵⁰ hücrelerinden Rum Mücâvirler Cemaati'ne surre tahsis edilmiştir. Toplam yirmi iki kişiye surre gönderilmiştir.

²⁴⁸ Haseki Hürrem Sultan tarafından kurulan külliye dir.: Gülcan Aşşin Güneş - Hasan Hüseyin Güneş, "XVI. Yüzyıl Kudüsü'nün Vakıfları Bir Osmanlı Şehrinin Tarihsel Vakıf Ağı", *Osmanlı'da Şehir, Vakıf ve Sosyal Hayat*, yay.-haz.-ed. Kerim İlker Bulunur & Fatih Bozkurt & Mahmut Cihat İzgi, *Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi tebliğleri 14-17 Ekim 2015*, Sakarya Üniversitesi, Osmanlı Araştırmaları Merkezi (OSAMER), 1. Baskı, İstanbul: Mahya Yayıncılık, Aralık 2017, s. 109.

²⁴⁹ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 136.

²⁵⁰ Kudüs'te Osmanlılar tarafından tesis edilen vakıflar arasında en önemli ve en büyük olanı Haseki Sultan Vakfı idi. Kudüs'te Kanuni Sultan Süleyman eşi Haseki Sultan için özel bir yapı inşa ettirmiştir. Bu yapı Hasekiye vakıf kompleksi; bir cami, bir han, bir medrese, bir imâret ve ilim talebeleri ile fakirlere bedava yemek dağıtan bir aşevinden oluşmuştur. Bu hususta, Haseki Sultan imâreti vakfı Kudüs'te fakirlere yardım eden en önemli kuruluş olmuştur.: Halide Aslan - Mohamad Alamleh, "Osmanlı Döneminde Kudüs'teki İlmî Hayat", *Journal of Islamic Research (İslâmî Araştırmalar)*; 26 (3), 2015, s. 94.: Ayrıca el-İmâretü'l-Âmire diye isimlendirilmektedir. Vakfın imâreti her gün ribâtı ziyaret eden misafirlere,

-22 sikke tevzi edilmiştir.

*Bâbü'l-Amûd Mahallesi ile Bâbü'l-Arasme Mahallesi cemaatlerine surre tahsis edilmiştir. Toplam yirmi iki kişiye surreden pay verilmiştir.

-22 sikke tevzi edilmiştir.

*Bâbü's-Silsile Mahallesi ile Bâb-ı Hıttâ-i Dâvud Mahallesi cemaatlerine surreler dağıtılmıştır. Toplam yirmi kişiye surre verilmiştir.

-20 sikke tevzi edilmiştir.

*Harem-i Şerîf kapısı yanındaki Bâb-ı Hıttâ-i Tahtânî Mahallesi cemaatine surre gönderilmiştir. Toplam on yedi kişiye surre tahsis edilmiştir.

-17 sikke tevzi edilmiştir.

*El-Şeref Mahallesi cemaatine surreden pay ayrılmıştır. Toplam dokuz kişiye verilmiştir.

-9 sikke tevzi edilmiştir.

*Cevâlde Mahallesi cemaatine surre tahsis edilmiştir. Toplam yedi kişiye verilmiştir.

-7 sikke tevzi edilmiştir.

*Serse mahallesi cemaatine surreden pay verilmiştir. Toplam on üç kişiye verilmiştir.

-13 sikke tevzi edilmiştir.

*Hazret-i Dâvud makamının Mücâvirlerden müteşekkil hizmetlileri olan cemaate surre tahsis edilmiştir. Toplam on sekiz kişiye tahsis edilmiştir.

-18 sikke tevzi edilmiştir.

*Mevlânâ Ebu's-Su'ûd ve Şeyh Ebu'l-Hüdâ cemaatleri için surre tahsis edilmiştir. Toplam on kişiye surreden pay ayrılmıştır.

-10 sikke tevzi edilmiştir.

sûfilere, öğrencilere ve yoksullara sıcak yemek dağıtıyor, kimlerin yemek alma haklarının olduğunu ise kadı belirliyordu. Haseki Sultan söz konusu vakfın yardımlarını en iyi şekilde sürdürebilmesi için başka birçok vakfi bu vakfın giderlerini sağlamak üzere vakfetmiştir. Bu vakıflar Kudüs sancakları, Gazze, Nablus, Trablus ve daha başka yerlere yayılmış durumdadır.: Ziyad Abdülaziz el-Medenî, "Milâdî XVII. Asırda Kudüs Vakıfları ve Sosyal Yardımlaşma (1600-1700)", *Osmanlı Yönetiminde Arap Coğrafyası: Sosyal, Siyasî ve İdarî Yapı Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 04-06 Kasım 2015*, haz. İsmail Kurt-Seyit Ali Tüz, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, ed. Selim Argun, Eresin Topkapı Hotel İstanbul, 1. bs., İstanbul: Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2016, ss. 33-34; Dr. Râid Fethi, Dr. Talib Ebu Avad, Dr. Abdullah Maruf, Dr. Emami El Hadid, Dr. Ayet Merkat, *El-Âlem fi Medineti'l-Kudüs kema lem tarifüha min kable*, Mülteka'l-Kudsi's-Sekafi: Jerusalem Cultural Forum, Amman/Ürdün, 2018, s. 123-124.

*Şeyh Ebu'l-Hüdâ bin Dâvud cemaatine Şeyhü'l-Mahyâ er-Rasûlü sallallâhü 'aleyhi ve sellem için surre tahsis edilmiştir. Toplam dokuz kişiye verilmiştir.

-9 sikke tevzi edilmiştir.

*Şeyhü's-Samit fakirler cemaatine surreden pay ayrılmıştır. Toplam on bir kişiye verilmiştir.

-11 sikke tevzi edilmiştir.

*Şeyh Muhammedü'l-Karnî Kudüs surretü'l-'azîz cemaatine surre tahsis edilmiştir. Toplam on bir kişiye surre gönderilmiştir.

-11 sikke tevzi edilmiştir.

*Mansûrî ribâtı mücâvirleri'ne surreden pay ayrılmıştır. Toplam sekiz kişiye verilmiştir.

-8 sikke tevzi edilmiştir.

*Alâeddîn el-Nasr ribâtı cemaatine surre gönderilmiştir. Toplam dokuz kişiye verilmiştir.

-9 sikke tevzi edilmiştir.

*Bayram Çavuş ribâtı cemaatine surre tahsis edilmiştir. Toplam üç kişiye verilmiştir.

-3 sikke tevzi edilmiştir.

*Hacı Kasım ribâtı ile Havşü'l-'abd Mücâvirleri cemaati için surreden pay ayrılmıştır. Toplam altı kişiye verilmiştir.

-6 sikke tevzi edilmiştir.

Bu hususta, çalıştığımız surre defterinde verilen bilgiler ışığında, Kudüs-i Şerîf'te bulunan birtakım kimselerin ribât ve zâviye gibi mekânlarda ikamet ettiği söylenebilmektedir.

Kudüs-i şerîf'e ulaştırmak üzere surre gönderen vakıflar içerisinde en dikkat çekenler yardım miktarlarının fazla olması hasebiyle padişahlar ve vâlîde sultanlar tarafından tesis edilen vakıflardır.

İslâm devlet geleneği içerisinde sosyal ve ekonomik anlamda çok önemli bir yere sahip olan vakıf müessesesi Kudüs'ün kent ekonomisinde de mühim bir rol oynamış, şehrin dinî ehemmiyetine binaen devlet görevlileri ve hayırseverler tarafından da pek çok vakıf kurulmuştur. Bu vakıflar Kudüs şehri ve çevresinde yapılan tarihi eserlerin bakım ve muhafazası, fakir-

fukaranın barınma ve iâşesi gibi sosyal konularda büyük hizmetler yapmışlardır.²⁵¹

Osmanlı Devleti'nin Kudüs'e yönelik uyguladığı bu hayır ameliyelerinin her birinin arka planında güçlü vakıf gelirleri olduğunu söylemek mümkündür.²⁵² Surre yardımı sadece devlet tarafından hak sahiplerine sunulan bir imtiyaz olmuştur. Zira ihsan ve ikramlar padişahların cömertliğini ifade etmekte ve iktidarlarının simgesi olmaktadır.²⁵³

2.2.5. Müderris, Ulemaya, Meşâyah vs. Surre Dağıtımı

*Zemîniyye medresesi²⁵⁴ ve Cevher medresesi ile birlikte Mücâvirleri cemaatlerine surre tahsis edilmiştir. Toplam yedi kişiye verilmiştir.

-7 sikke tevzi edilmiştir.

*Astü's-se' Nekbe Bâbü'l-Avâğa mahallesi cemaatine surre tahsis edilmiştir. Toplam on yedi kişiye verilmiştir.

-17 sikke tevzi edilmiştir.

*Ömer Cami hizmetlilerine ve Hûd Mahallesi ile birlikte Hünûd²⁵⁵ zâviyesi²⁵⁶ cemaatine surrenden pay ayrılmıştır. Toplam dokuz kişiye surre tahsis edilmiştir.

-9 sikke tevzi edilmiştir.

*Hünûd-ı Sultânî zâviyesi cemaatine surrenden pay ayrılmıştır. Toplam on beş kişiye surre dağıtılmıştır.

-15 sikke tevzi edilmiştir.

*Bâbü's-Sâhire Hünûd zâviyesi²⁵⁷ cemaatine surre tahsis edilmiştir. Toplam on üç kişiye surrenden pay ayrılmıştır.

-13 sikke tevzi edilmiştir.

²⁵¹ *Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Kudüs-i Şerîf (Kudüs Vilayeti Vakıfları Defteri)*, haz. Sevgi Işık-Fatma Ayan, s. 25.

²⁵² Mustafa Güler, "XVIII. Asrın Sonunda Beytülmakdis'teki Osmanlı Vakıfları", *Journal of Islamicjerusalem Studies (Beytülmakdis Araştırmaları Dergisi)*, 18 (1), 2018, s. 2.

²⁵³ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 127.

²⁵⁴ Zemîniyye medresesi, Şâfi mezhebinde eğitim veren bir medresedir.: H. H. Güneş, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 206.

²⁵⁵ Hintliler demektir.

²⁵⁶ Kudüs-i Şerîf'te Kudüs Hünûd (Hindîler, Hintliler) Tekkesi bulunmaktadır.

²⁵⁷ "El-Zaviya el-Hünûd", eski şehrin Herod Kapısı (Bâbü's-Sâhire) yakınındaki Hünûd zâviyesi ve el-Aksâ camiinin Aslanlı kapısının (Bâb el-Asbât) dışında yer alan bir mekân Hintliler Tekkesi şeklinde tarif edilmektedir.: Zarcane, *a.g.e.*, ss. 120-121.

Osmanlı Devleti'nin Hintlilere surre gönderdiği bilgisi bulunmaktadır.²⁵⁸

*Meğâribe Mahallesi cemaati ile birlikte Rîşe Mahallesi'nden olan neferler için surre tahsis edilmiştir. Toplam on altı kişiye dağıtılmıştır.

-22 sikke tevzi edilmiştir.

*Kudüs-i Şerîf hizmetlileri ve kalesi muhâfızlarına surrenin vaktinde dağıtılması belirtilmiştir ve surre Kudüs-i Şerîf'deki şahıslara vaktinde ulaştırılmış ve dağıtılmıştır. Toplam beş kişiye pay ayrılmıştır.

-5 sikke tevzi edilmiştir.

Kudüs-i Şerîf Ahâlîsi Surre-i Hümâyûn Defteri'nde görmüş olduğumuz Kudüs-i Şerîf'in medreseleri olan Zemîniyye²⁵⁹ medresesi, Cevher medresesi²⁶⁰, Hanîfiyye medresesi²⁶¹, Meymûniyye medresesi²⁶² ve

²⁵⁸ Zarcone, *a.g.e.*, s. 123.

²⁵⁹ Kudüs-i Şerîf haremının batısında, Kattânî kapısı ile sarayın üstünde mevcut olan medreselerden biridir. Hûdecki's-şemsî Muhammed bin el-Zümrüd Hân tarafından H. 886 / M. 1481 tarihinde inşa edilmiştir.: Arif Arif, *el-Mufassal fi tarihi'l-Kudüs*, 3. bs., Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirasat ve'n-Neşr, 2005, s. 399; Muhammed Ahmed Selim Yakub, *Nahiyetü'l-Kudsi's-Şerif fi'l-karni'l-aşir el-hicri / es-sadis aşar el-miladi*, C. 2, Amman: el-Benkü'l-Ehli el-Ürdüni, 1999, s. 327.

²⁶⁰ Cevher (Cevheriyye) medresesi, Memlükler döneminde, Safiyüddin Cevher el-Kınıkbay tarafından H. 844 / M. 1440 tarihinde yaptırılmıştır ve bu medrese Kudüs-i Şerîf'in önemli medreselerinden biri olmuştur. Hadîd kapısı ile Kürd ribâtı üzerinde bulunan Cevheriyye medresesi Sûfi Cevher vakfidir. Cevheriyye medresesi, Hadîd kapısı ile Ergüniyye medresesine doğru, mezkur kapıdan batıya yönelip birkaç metre ilerledikten sonra karşımıza çıkmaktadır.: Mustafa Es'ad Lukaymi Şafii Dimyati, *Letâifü ünsi'l-celîl fi tehâifi'l-Kudüs ve'l-Halîl 1178 / 1764*, Matbu tez (Yüksek Lisans), Akka: Müessesetü'l-Esvar, 2001, s. 150; Gülcan Avşın Güneş-Hasan Hüseyin Güneş, *a.g.m.*, s. 111; Ebü'l-Yümn Mücirüddin Abdurrahman Ebü'l-Yümn el-Uleymî, *el-Ünsü'l-celîl bi-tarihi'l-Kudüs ve'l-Halîl*, C. 2, el-Halîl; Amman: Mektebetu Dendis, I. Baskı, 1999 / 1420, s. 81; Arif, *a.g.e.*, s. 398.

²⁶¹ Hanîfiyye (Hanefiyye) Medresesi (Medrese-i Mu'azzamiyyeti'l-Hanîfiyye), Eyyübî devleti döneminde, el-Melikü'l-Muazzam Şerefüddin İsa b. Seyfeddin Muhammed Hanefî tarafından H. 27 Cumâdi'l-ülâ 606 / M. 1209 tarihinde yaptırılmıştır. Muazzamiyye medresesi, Şerefü'l-enbiya kapısı mukabilinde yer almaktadır. Beytülmağdis'in en büyük ve önemli medreselerinden olan Muazzamiyye / Hanefiyye medresesi, Hanefî fikhının tedris edildiği en prestijli medreseler arasında yer almaktadır.: Gülcan Avşın Güneş - Hasan Hüseyin Güneş, *a.g.m.*, s. 110; el-Uleymî, *a.g.m.*, s. 89; Harun Yılmaz, "Eyyübî Dönemi Beytülmağdis Medreseleri: Kuruluş, İşleyiş ve Fonksiyon", *18. Uluslararası Beytülmağdis Akademik Sempozyum Tebliğleri, Beytülmağdis (Kudüs ve Filistin) Vakıfları: Geçmiş, Günümüz ve Gelecek 15-16 Eylül 2018*, ed. Abd al-Fattah El-Awaisi, İstanbul: Beytülmağdis Çalışmaları Vakfı, Eylül 2018, s. 157.

²⁶² Meymûniyye medresesi; Sâhire kapısının yanında ve şehrin içindeki surlardan 200 metre sonra bulunmaktadır. Emîr Fârisüddin Ebû Sa'îd Meymûn ibn-i Abdullah el-Kasrî hazinedârü'l-melik Salâhaddîn tarafından vakfedilmiştir. Meymûniyye medresesi vakfının kuruluş tarihi H. Cumâde'l-ülâ sene 593 / M. 1196'dır.: El Uleymî, *a.g.e.*, C. 2, s. 100; Arif, *a.g.e.*, s. 372; Muhammed Haşim Guşe, *el-Evkafü'l-İslâmiyye fi'l-Kudsi's-şerîf*, C. 1, Silsiletü dirasat havle Kuds ve'l-Filistin; 2, İstanbul: Merkezü'l-Ebhas li't-Tarih ve'l-Fünun ve's-Sekâfeti'l-İslâmiyye; İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2009, s. 115-116.

Mencikiyye medresesine²⁶³ ve bu bahsi geçen medreselerin müderrisleri ile birlikte talebelerine de sadakât-ı hâssadan (surre-i hümâyûn) belirli bir miktar tahsis ve tevzi edilmiştir.

Kudüs'ün Osmanlı hâkimiyetinde bulunduğu XVI. yüzyıla gelindiğinde, medreselerin çoğu Hanefî, Şafîî, Hanbelî ve Malikî mezheplerinin farklılıklarını göz önünde bulunduran öğretime tahsis edilmişti. Bu şekilde bir tahsisin yanı sıra, tüm mezhepler için eğitim veren müşterek medreseler de bulunmaktaydı. Sayıları kırkı bulan medreseler, Kudüs'te birliktelik içerisindeydi ve şehirdeki varlıklarını bu farklılıklarıyla birlikte muhafaza etmekteydi. Eyyübî ve Memlûkler'den gelen bir kurumsallaşmaya da sahip olan bu eğitim-öğretim ağı, Osmanlılar zamanında aynı şekilde muhafaza edilerek, sistemin devamlılığı sağlandı.²⁶⁴

Kudüs-i Şerîf'te yaşayan ilim adamları ve fukarâ ahâli için gönderilen surreler şehirdeki Osmanlı kimliğinin bir tezahürüdür.²⁶⁵ Kudüs'te ilim ve kültür hayatının Osmanlı döneminde önemini koruması ve şehrin bu alanda bir cazibe merkezi olmasında farklı İslâm ülkelerinden gelen çok sayıda âlimin Mescid-i Aksâ'yı ziyaretleri ve bir kısmının burada kalmasının etkisi büyüktü.²⁶⁶ Müderrisler ve âlimler Kudüs-i Şerîf'te, Kudüs cami ve medreselerinde inceleme yapmak için kalmışlardır.²⁶⁷ Kudüs-i Şerîf'te mevcut olan medreseler ve müderrisler, sultanların ve vâlîde sultanların vakıflarıyla ve sultan surreleriyle maddî olanaklar sağlanarak desteklenmiştir. Çalışmamızı müteşekkil Kudüs surre defterinde müderrisler için H. 1030 senesinde Kudüs'e gönderilmiş olan surre-i hümâyûndan belirli bir miktarda surre hak tayin, tahsis ve tevzi edilmiştir.

²⁶³ Mencikiyye medresesi, Nâzır kapısının orada bulunmaktadır. Şam Nâibi Emîr Seyfeddîn Mencik vakfidir. Emîr Mencik, Mencikiyye medresesini H. 762 / M. 1360 senesinde yaptırmıştır.: El Uleymî, *a.g.e.*, C. 2, s. 82; Arif, *a.g.e.*, s. 388; Muhammed Ahmed Selim Yakub, *a.g.e.*, C. 2, s. 323.

²⁶⁴ Hasan Hüseyin Güneş, "XVI. Yüzyılda Kudüs Medreseleri (Farklı Geleneklerin Devamlılığı)", *Uluslararası Osmanlı Medreseleri Sempozyumu Bildirileri (Eğitim, Yönetim ve Finans) 4-5 Mayıs 2017*, OSAMER (Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Merkezi), Sakarya 2017, s. 23.

²⁶⁵ Güler, "XVIII. Asrın Sonunda Beytülmakdis'teki...", s. 2.

²⁶⁶ Halide Aslan - Mohamad Alamleh, *a.g.m.*, s. 94.

²⁶⁷ Özen Tok, "Osmanlı Döneminde Mağrib Hacıları ve Mısır Hac Kafilesi", *Osmanlı Döneminde Mağrib ve Batı Akdeniz Milletlerarası Kongre Tebliğleri*, Rabat, 12-14 Kasım 2009, İstanbul: IRCICA, 2013, s. 157.

Bunların yanında belli görevlilere de surrenden pay ayrılmıştır. Bu kimseler Kudüs-i Şerîf'te hizmet eden görevlilerdir, bu kimselere de ayrıca surre verildiği izah edilmektedir. Surre emîni yediyle ve onun vasıtasıyla surre defterleri ile birlikte surreler gönderilmiştir ve üzerinde çalıştığımız Kudüs Ahâlîsi Surre Defteri'nden ortaya çıkardığımız bilgilere göre defterde dönemin bahsi geçen vazifelileri olan; Kudüs-i Şerîf'de Harem-i Şerîf Mukarrebîn'e (mukarrebler), Harem-i şerîf bevvâbîn'e (kapıcılar), Peygamberlerin türbelerinde kapıcılık vazifesinde bulunanlara, Harem-i Şerîf meş'alecilerine (kandilciler), Sultân Süleyman eczâhânı'na, Sultân Selim eczâhânı'na ve Valide Sultân eczâhânı ile Haseki Sultân imâreti hücrelerinin mücâvirlerine (Haseki Sultân imâreti hücrelerinde ikâmet etmekte olan mücâvirler) ile ferâşet-i Padişâhî²⁶⁸'ye (Padişah ferâşetine vekâlet eden kimseler, ferâşet sahipleri), Sahratullah'da padişahın ferâşetine hâiz olanlara, Kudüs'te ferâşet hizmetinde bulunan kimselere, Kudüs kadılarına, Kudüs mahallelerinde sâkin olan mücâvirlere, Mescid-i Aksâ hitâbeti, imâmeti ve müezzinliği görevinde olan kimselere, Mescid-i Aksâ mahfili kurrâlarına, Mescid-i Aksâ mukarreblerine ve mukarrirlerine, Mescid-i Aksâ'da bulunan musallidîne, Mahzarân tâifesine²⁶⁹ kapı neferlerine (neferîn bir bâb), kâtiplik vazifesi yapan kimselere ve ferrâş kâtiplerine, Sahratullah hâdimlerine, Kudüs-i Şerîf'te muhtelif vezâif erbâbına, medrese ve tekke sakinlerine surrenden ne miktar hak tayin ve tevzi edildiğini ihtivâ eder mahiyettedir.

2.2.6. Mezhep, Tarikat ve Tarikat Mensuplarına Surre Dağıtımı

Medreselerden başka bir çeşit eğitim kurumu sayılabilecek camiler, tekkeler, hangâhlar, ribâtlar ve zâviyeler²⁷⁰ de mevcuttu. Bütün bu kurumlarda dinî eğitim hâkimdi.²⁷¹

²⁶⁸ Mukaddes sayılan yerlerin Ferâşet görevi, Sultan başta olmak üzere, aile efrâdına ve devletin yüksek düzey görevlilerine verilir, onlar da bu görevi vekilleri eli ile yerine getirirlerdi. Kudüs-i Şerîf ferâşeti görevinin padişaha ait olduğu ve onun da bu görevi nâibi ile yerine getirmekte olduğu görülmektedir.: Bilge, *a.g.m.*, s. 367.

²⁶⁹ Mahzar, ["huzûr"dan], huzur yeri, bir büyük zâtın önü, pîş-gâh: mahzar-ı itâba çıkmak anlamlarına gelmektedir.: Sami, "Mahzar", *a.g.e.*, s. 1001.: BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 14/a.

²⁷⁰ Zâviye kelimesi, Arapça'da, "takiyya veya zaviya" olarak adlandırılmıştır. Türkçe'de küçük tekke anlamına gelmektedir. Bir zâhidin ibâdetle meşgul olmak üzere çekildiği تنها hâne, kulûbe veya hangâh anlamlarına gelmektedir.: Sami, "Zâviye", *a.g.e.*, s. 529.

²⁷¹ El Aselî, *a.g.m.*, *DİA*, C. XXVI, TDV yay., s. 337.

Tezimizi teşkil eden Kudüs surre defterine göre Kudüs-i Şerîf'te bulunan üç adet tarîkattan ve iki tane de mezhepten bahsetmek gerekmektedir. Mescid-i Aksâ ve Şam Kapısı civarında birçok tekke ve zâviye bulunmakta idi. Bu tekkeler önemli vakıf gelirlerine sahiptir. Mevleviyye, Halvetiyye, Celvetiyye, Şâfi'yye, Kalenderiyye, Şâzeliyye, Rıfâiyye, Cerrâhiyye, Nakşibendiyye ve Kâdiriyye gibi tarikatlar verdikleri dinî eğitimin yanı sıra şehrin dinî ve kültürel hayatını belirleme noktasında oldukça etkin role sahip olmuşlardır.²⁷² Kudüs-i şerîf'in mevcut sakinleri olan ve varlıklarını sürdürebilen tarikat mensupları arasında Halvetîler, Mevlevîler (Sûfi)²⁷³ ve Şâfi'îler yer almaktadır. Kudüs'te ikamet eden ve yaşamlarını idâme ettirebilmiş olan mezhep mensupları içerisinde ise Hanefîler ile Hanbelîler yer tutmaktadır. Kudüs'ün Osmanlı hâkimiyeti altına girmesinden sonra Mevlevîlik buraya da yerleşmiş ve yüzlerce yıl Kudüs'te varlığını devam ettirmiştir.²⁷⁴ Kudüs-i Şerîf'in merkezinde yer alan Mevlevîhâne²⁷⁵ şehrin kuzeyinde Şam kapısı ile Herod kapısı arasında bulunan El-Mevleviyye sokağını kesen İbn-i Cerrah sokağında bulunmaktadır.²⁷⁶ Tezimizi teşkil eden Kudüs-i Şerîf surre defterinden bir örnek verecek olursak, Tâceddîn ihvânen²⁷⁷ isimli kimselere surre-i hümâyûndan 1 sikke²⁷⁸ tahsis ve tevzi edilmiştir.

Vakıfların ihtiyaç sahiplerine sunduğu yardımlar çok çeşitlidir. Sosyal yardımlaşma alanında özel bir rol oynamış olan tekkeler buna örnek olarak gösterilebilir. Zira bu tekkeler, yaşlılar, kimsesizler, ihtiyaç sahibi sûfler ile dervişler, yabancılar ve gidecek yeri olmayan yolculara yardım etme noktasında uzmanlaşmıştır. Kudüs'te bulunan yegâne tekke Kanuni Sultan

²⁷² Halide Aslan - Mohamad Alamleh, *a.g.m.*, s. 94.

²⁷³ Surre alayı ile Sûfilere de surre-i hümâyûn yardımı (para) gönderilmiştir. Hepsinin isimleri ile birlikte surrenden ne miktar pay alacaklarına dâir liste hazırlanmıştır.: *İstanbul Kültür ve Edebiyat Atlası*, haz. M. Davut Göksu - Ela Kongar, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 2015, s. 545.

²⁷⁴ Mehmet Tütüncü, "Kudüs Mevlevîhânesi Tarihi ve Mimarisi", *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri*, Çanakkale, 25-28 Mayıs 2006, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, s. 699.

²⁷⁵ Kudüs-i Şerîf Mevlevîhânesi, Kudüs'te mevcut olan "Bâbü'l-Amûd'un (Bâbü's-Şam) iç yüzünde yer alan Mevlevî tekkeleri (tekye-i Mevlevîyye)" ile "Kudüs Mevlevîhânesi'nin merdivenlerinin başlangıcı Benî Zeyd (Zaid) mahallesi" ifadeleri ile tarif edilmektedir.

²⁷⁶ Tütüncü, *a.g.m.*, s. 700.

²⁷⁷ İhvân; sâdik, samîmî, candan dostlar ile bir tarikat arkadaşları anlamlarına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 485.

²⁷⁸ BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 24/a.

Süleyman'ın eşi Haseki Hürrem Sultan tarafından M. 1551-1552 tarihinde yaptırılan Haseki Sultan Tekkesi'dir. Bahsi geçen tekke, bir mescit, bina, mutfak, fırın, 50 oda ve Haseki Sultan'ın sokak çocuklarına vakfettiği geniş bir hanı ihtiva etmektedir. Bu tekke, ihtiyaç sahipleri, sûfî şeyhleri ve ulemaya istisnasız yardım sunması hasebiyle önemli hayır kurumlarından biri olarak kabul edilir. Yemek gibi aynî yardımların dağıtılması bunun örneklerindedir.²⁷⁹

Üzerinde çalıştığımız Kudüs surre defterine göre, Kudüs-i Şerîf'te yaşayan Seyyidlere ve Şerîflere de surre-i hümâyûndan pay verilmiştir. Kudüs'te ailelerin kutsallığını besleyen unsurlardan birisi de seyyidlik idi.²⁸⁰ Seyyidler Kudüs'te de bir örgüt altında birleşirken, İstanbul'dan idare edilmekteydiler. Halkın içinden ve her çeşit sınıfı temsil etmelerinden ötürü devlet için önemliydiler.²⁸¹

Otuzdan fazla Eşrâf ailesinin bulunduğu Kudüs'teki Müslümanların belirgin kesimini oluşturan bu zümre, hem Kudüs'te yaşamının getirdiği maddi ve manevi avantajlar, hem de itibarlı soyları sayesinde önemli mevkileri kontrol etmekteydi.²⁸² Bu yolla kendi sembolik meşruiyetlerine de katkı sağlamışlardır. Bu anlamda bölgedeki ulema, sulehâ, seyyidler ve şerîfler surreler vasıtasıyla memnun edilmiştir.

²⁷⁹ El Medenî, *a.g.m.*, ss. 33-34.

²⁸⁰ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 120.

²⁸¹ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 121.

²⁸² Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 121.

2.2.7. Kudüs'te Yaşayan Süllalelere Surre Dağıtımı

Kudüs-i Şerîf'te ikamet eden Kudüs'ün ileri gelen, nüfuzlu aileleri ve Kudüs'ün yerli halkından olan fakir aileler için surrenden pay tahsis edilmiştir. Bu hususta, el-Alemî²⁸³, Asefîler²⁸⁴, Câ'ûnîler²⁸⁵, Dâvudîler, ed-Dâverî, Harzecîler, Ebi'l-Latîf²⁸⁶ (Lütfî), Muvakkıtlar, Seyyidî, eş-Şerîf, Samâdîler, el-Cemâ'î²⁸⁷, Deccânî²⁸⁸, el-Şükrî, el-Selmûnî, Sürûrîler, Feynân, Devkeri, ed-Deyrî, Dehân, el-İzzî, Seyyidî, el-Vefâ, el-Mağribî, Yecûzî, el-Cenânî, el-Cefâ'î, Cevlânî, el-Bekirî, el-Benşetanî, el-Beştânî, el-Harîrî, el-Yeczî, el-Ca'vî, Sühvânîler, Secvânî, el-Zemîlâvî, Zemlî, 'Arâbîlî, el-'Arâriyye, el-Âsaferdî, 'Abâzî, el-Kasrî, el-Birrî, el-Mervânî, el-Berû, Delvî, es-Serîrî, el-Kârî, el-Kerbî, el-Halîlî, el-Es'ardî, el-Elî', el-Ma'lâ, el-Kâbûsî, el-Havâsî, el-'Anîfî, Ensârî, Kilârî, Esferdî, Duhânî, el-Hurûmî, el-Hadârî, er-Râ'î, el-Edhemî, el-Esfer, Melâvî, Merdî, el-Merdâvî, el-Medyûnî, Nakîb²⁸⁹, en-Nâsırî, Fahrencî, Fenâfî, Fâris, el-Fetâhî, Fukâ'î, Hâmilî, el-Hâmidî, Hüseyinî²⁹⁰, el-Hâlidî²⁹¹, el-Haylî, es-Sâfî, Sâdî, el-Sâkadî, el-Süveylî, eş-Şer'î, es-Sâmid, Sâlimî, el-'Arâvî, el-'Âfâfî, es-Sabî', 'Umyâ, el-Türriyye, ed-

²⁸³ El-Alemîler, şehrin Sûfî ailelerindenir.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 84.: Alemîler, Kudüs kentinin en ünlü ailelerinden biridir.: Dror Ze'evi, *Kudüs : 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, çev. Serpil Çağlayan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları No: 92, Şubat-2000, ss. 84-85.: Alemî ailesi, şeyhlik, tevliyet ve nezaret görevlerini yerine getirmekte en ön sıradadır. Bu aile mescit ve camilerde daha fazla vazifeyi üstlenmiştir.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 86.

²⁸⁴ Asefîler, ismine nispetle bal ticaretindeki faaliyetleriyle Suriye'de ün kazanmış olup, 18. yüzyılda kale dizdarlığı görevini çoğunlukla bu aile yürütmüştür.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 85.: 17. yüzyılda önde gelen zengin tüccar ailelerinden biriydi.: Ze'evi, *a.g.e.*, s. 87.

²⁸⁵ Kudüs-i Şerîf'te ikamet eden ulema ailelerinden birisidir.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 85.

²⁸⁶ Cârullah ismiyle anılan Lütfî ailesi müftü ve imamlık gibi makamları elinde bulunduruyordu.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 85.: Lütfî ailesi, şeyhlik, tevliyet ve nezaret görevlerini yerine getirmede de en ön sıradadır.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 86.

²⁸⁷ Kudüs-i Şerîf'te ikamet eden ulema ailelerinden birisidir.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 85.

²⁸⁸ Deccânîler, Hz. Dâvud makamının daimi mütevellisi olmuş bir ailedir. Deccânî ailesi Kudüs şehrinin Sûfî ailelerindenir.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 105.

²⁸⁹ Bir kavim veya kabilenin reisi, vekili anlamına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 940.: Kudüs-i Şerîf'te Nakîb ailesinden kimseler, Mescid-i Aksâ-i müşerrefe hizmetkârlığı, Harem-i Şerîf müezzinliği ve Harem-i şerîf ferrâşlığı vazifelerinde bulunmuşlardır ve bu vazifeleri yerine getirmişlerdir.

²⁹⁰ Vefâîler olarak da bilinmektedirler. Hüseyinî ailesi, türbe ve makamlardaki görevlerin neredeyse yarısını ifâ etmektedir.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 86.: Hüseyinîler, nikâbet ve iftâ makamlarında da görev üstlenmişlerdir.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 87.

²⁹¹ Hâlidîler, mahkemelerde kâtiplik, başkâtiplik vazifelerini icra etmiş olan bir süllaledir.: Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), ss. 85-87.

Dâvî, el-‘Îlâve, el-‘Îzâ, el-Yefl, el-‘Unâkıyyî, ‘Ukdânî, Mer‘î²⁹², Mermâtecî, el-Mürşidî, el-Mühtedî, el-Müslimî, el-Meşâyihî, el-‘Amrî, el-‘Anberî, es-Sekâtî ve el-Makdisî aileleri Kudüs-i Şerîf’in önemli ve önde gelen aileleridir.

Kudüs şehrinde yaşayan iki sûfî ailesi El-Alemîler ve El-Deccânîler, Kudüs’ün dinî ve kültürel merkez özelliğine katkı sağlamışlardır.²⁹³ Alemîler ve Deccânîler, Kudüs-i Şerîf’in en saygın ailelerindedir. Bu iki aile aynı zamanda Kudüs-i Şerîf’te tarîkat olarak da faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu hususta, Deccânî tarîkatı ve Alemî Es‘adiye²⁹⁴ tarîkatı ismiyle vazifelerini yerine getirmişlerdir.

Tezimizi teşkil eden Kudüs Surre defterinde, bazı surre sahibi kimselerin çocuklarına miras bıraktıkları surreler “evlât ve benât” kelimeleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta, surrelerin miras yoluyla sonraki soya, alt soya, aktarıldığına örnek olarak, “evlâd-ı ci‘vân-ı emînân-ı bâb²⁹⁵ ile “benât-ı Mücâvir-i Kudüs-i Şerîf”²⁹⁶ verebiliriz.

2.2.8. Kudüs’te Yaşayan Kadınlara Surre Dağıtımı

Kudüs’te ikamet eden kadınlara Kudüs Surre-i Hümâyûnu’ndan hak tayin edilmiştir.

Kudüs-i şerîf’de yaşayan fukarâ kadınlara ve mücâvir kadınlara surrenden belirli bir miktar pay tevzi edilmiştir. Fukarâ kadınların isimleri tek tek aldıkları surre miktarlarıyla beraber yazılmıştır.

H. 1030 tarihli Kudüs ahâlisi surre defterinde isimleri yazılı olan mahallelerde, tekke ve zâviyelerde, medreselerde, ribâtlarda²⁹⁷ ikamet etmekte olan kadınlara surrenden pay ayrılmıştır ve surre tevzi edilmiştir.

²⁹² Kudüs-i Şerîf surre defterinden edindiğimiz bilgiye göre, “Şemsiyye binti Salih ibn-i Mer‘î” isimli kimseye surre-i hümâyûndan 1 sikke pay verilmiştir.: BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 23/a.: Mer‘î; [“riâyet”den], hürmet ve riâyet olunan, sayılan, gözetilen, hıfz u riâyet olunan, makbul ve muteber, mütedâvil, hükmü cârî, muattal ve mefsûh olmayan anlamlarına gelmektedir.: Sami, “Mer‘î”, *a.g.e.*, s. 1020; Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 720.

²⁹³ Ze‘evi, *a.g.e.*, s. 79.

²⁹⁴ Alemîler, Şâzelî tarîkatının bir kolu olarak görevlerini ifâ etmişlerdir.

²⁹⁵ “Kapı emîni genç (erkek) çocuklar” anlamına gelmektedir.: BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 44/b.

²⁹⁶ “Kudüs-i Şerîf Mücâvir (kız) çocuklar” anlamına gelmektedir.: BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 30/a.

²⁹⁷ Konak han; tekke anlamlarına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1042.

*Kudüs-i Şerîf'de fakir kadınlara dağıtılması için surre tahsis edilmiştir. Toplam otuz beş kişiye dağıtılmıştır.

-17,5 sikke tevzi edilmiştir.

*Bâbü'l-Kattânîn Mahallesi cemaatinden olan kadınlara yardım yapılması için surrenden pay ayrılmıştır. Toplam elli yedi kişiye gönderilen surrenin dağıtımı yapılmıştır.

-28,5 sikke tevzi edilmiştir.

*Bâb-ı Hıttâ cemaatinden olan kadınlara surre tahsisi yapılmıştır. Toplam otuz üç kişiye surre verilmiştir.

-17,5 sikke tevzi edilmiştir.

*Rîşe mahallesinde sakin kadınlar ile Cevâlde mahallesinde yaşayan kadınlara dağıtılmak üzere surreler gönderilmiştir. Toplam yirmi dört kişiye dağıtılmıştır.

-12 sikke tevzi edilmiştir.

*Dâvud hıttasında²⁹⁸ (bölgesinde) yaşayan ve bulunan kadınlar ile birlikte el-Şeref Mahallesi'nde yaşayan kadınlara surrenden pay ayrılmıştır. Toplam sekiz kişiye tahsis edilmiştir.

-4 sikke tevzi edilmiştir.

Kudüs-i Şerîf Ahâlîsi surre defterine göre, kadınların isimlerinin önünde onlara verilmiş olan bir unvan vardır. Bu unvan surre defterinin 35. yk.'de "sitt" olarak yazılmıştır. Örnek verecek olursak, Sitt²⁹⁹ el-Gül zevce-i Muhammed bin Mer'î³⁰⁰ künyesi ile karşımıza çıkan bu kadına surre-i hümâyûn olarak 20 para tahsis ve tevzi edilmiştir.

*Akabetü's-sebt bölgesinde yaşayan kadınlara surre dağıtımı yapılmıştır. Toplam beş kişiye surre verilmiştir.

-2,5 sikke tevzi edilmiştir.

*Avârime mahallesinde oturan kadınlara surrenden pay ayrılmıştır. Toplam on iki kişiye surrenin dağıtımı yapılmıştır.

-6,5 sikke tevzi edilmiştir.

²⁹⁸ Memleket, diyar, ülke, bük'a, kıt'a anlamlarına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 418.

²⁹⁹ BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 35/a.: Sitt; hanım, bânû, seyyide anlamlarına gelmektedir. Kadınlara verilen bir unvandır.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1117.

³⁰⁰ BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 35/a.

*Bâbü'l-Amûd Mahallesi'nde oturan kadınlara surre tahsis edilmiştir. Toplam on yedi kişiye surre verilmiştir.

-8,5 sikke tevzi edilmiştir.

*Sultâniye cemaatindeki kadınlara ve Mencikiyye Medresesi'ne surre tahsis edilmiş ve dağıtımı yapılmıştır. Toplam on beş kişiye surre verilmiştir.

-9 sikke tevzi edilmiştir.

*Alâeddîn ribâtında bulunan kadınlar ile birlikte Hâce Fâtıma ribâtında bulunan kadınlara surrenden pay ayrılmıştır. Toplam on altı kişiye surre tahsisi yapılmıştır.

-8 sikke tevzi edilmiştir.

*El-Hacc Kâsım ribâtı cemaatindeki kadınlara ve rakâti'l-Hünâfiyye cemaatindeki kadınlara surrenden pay ayrılmıştır. Toplam on iki kişiye surrenden pay verilmiştir.

-6 sikke tevzi edilmiştir.

*Meymûniyye Medresesi'nin kadın sâkinlerine ve Şetâmiyye Zâviyesi'nde ikâmet eden kadınlara surre-i hümâyûndan pay tahsis edilmiştir. Toplam yirmi bir kişiye dağıtılmıştır.

-10,5 sikke tevzi edilmiştir.

*Kudüs-i Şerif'te Mevlevî kadınlara surrenden pay verilmiştir. Toplam on beş kişiye surre verilmiştir.

-7,5 sikke tevzi edilmiştir.

*Kürd ribâtı'nda sâkin kadınlar ile birlikte Saryad Amrî ribâtı bölgesi'nde ikamet etmekte olan kadınlara surrenden pay ayrılmıştır. Toplam on dört kişiye surrenden pay verilmiştir.

-7 sikke tevzi edilmiştir.

*Bâb-1 Hıttâ cemaatindeki kadınlara surre tahsis edilmiştir. Toplam yirmi sekiz kişiye surre verilmiştir.

-14 sikke tevzi edilmiştir.

*Mekkiyye ribâtı sâkini olan kadınlar ile birlikte Hanîfiyye Medresesi'ndeki kadınlara surrenden pay ayrılmıştır. Toplam on dört kişiye dağıtılmıştır.

-7 sikke tevzi edilmiştir.

*Hünûd bölgesinde ikamet eden Hünûd taifesinden olan kadınlar ile Süleymânî ve Maltânî bölgesinde oturan kadınlara surre tahsis edilmiştir. Toplam on iki kişiye surre dağıtılmıştır.

-6 sikke tevzi edilmiştir.

*Zenekre ribâtında sakin kadınlar ile Sultân ribâtında oturan kadınlara surreden pay ayrılmıştır. Toplam on dört kişiye surre tahsis edilmiştir.

-7 sikke tevzi edilmiştir.

*Hazret-i Dâvud Makamı'ndaki Kadın Mücâvirler için surreden pay ayrılmıştır. Toplam on dört kişiye surre dağıtılmıştır.

-7 sikke tevzi edilmiştir.

Kudüs-i Şerîf'te bulunan ve İstanbul'dan Kudüs'e gönderilen surre-i hümâyûndan pay tahsis edilen kadın cemaatleri, kadın mücâvirler cemâati, Sultan ribâtı ile birlikte Zenekre ribâtında oturan kadınlar cemâati, Süleymânî ve Maltânî Hünûd (Hintliler) taifesinden Hintli kadınlar cemâati, Mekkiyye ribâtı kadınlar ile birlikte Hanîfiyye medresesi kadınlar cemâati, Bâb-ı Hıttâ kadınlar cemâati, Kürd ribâtı ile birlikte Saryad Amrî ribâtı kadınlar cemâati, Kudüs Mevlevî kadınlar cemâati, Meymûniyye medresesinde oturan kadınlar ve Şetâmiyye zâviyesinde oturan kadınlar cemâati, Hacc Kâsım ribâtı kadınlar ve rakâti'l-Hanâfiyye kadınlar cemâati, Alâeddîn ribâtı ile birlikte Hâce Fâtıma ribâtı kadınlar cemâati, Sultâniyye medresesi ile birlikte Mencikiyye medresesi kadınlar cemâati, Bâbü'l-'Amûd mahallesi kadınlar cemâati, Avâtime mahallesi kadınlar cemâati, Akabetü's-sebt kadınlar cemâati, Dâvud hıttası (bölge) ile birlikte el-Şeref mahallesi kadınlar cemâati, Rîşe mahallesi ile birlikte Havâlde mahallesi kadınlar cemâati, Bâbü'l-Kattânîn mahallesi kadınlar cemâati ve Kudüs-i Şerîf fukara kadınlar cemâatidir.

Haseki Sultan imâreti her kesimden yoksul kimseler için hizmet vermekteydi.³⁰¹ Kudüs'te yardıma muhtaç kadınlara devlet tarafından gönderilen surrelerden birçok fakir kadın istifade etmekteydi.³⁰² Kudüs'te fakir kadınlardan oluşan birçok surre cemaati söz konusudur. Bu kadın cemaatlerinden bir tanesi de Fukarâ Kadınlar Cemâati'dir. İstanbul'dan surre

³⁰¹ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), s. 131.

³⁰² Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), ss. 130-131.

alayı ile birlikte Kudüs-i Şerîf'e gönderilen surre-i hümâyûndan pay alan Fukarâ Kadınlar Cemâati'ne³⁰³ tahsis edilmiş olan surre miktarları, diğer cemaatlere gönderilen meblağların önemli bir kısmını oluşturduğu görülmektedir.

Kudüs surre alayının, surre yardımını ulaştırdığı kişiler yalnızca fakir ve muhtaç kimselerden oluşmamaktaydı. Bazı surre yardımlarının amacı surre verilen kişilerin devlete ve padişaha olan bağlılıklarını arttırmak ve hayır dualarını almaktır. Örneğin, bu amaçla surre verilen kişiler arasında, Kudüs kadınlarına, mücâvirlere, ağavâta (ağalar), Kudüs ileri gelenlerine ve görevlilerine, gösterdikleri hizmetler karşılığında hediyeler ihsan edildiği gibi önemli zevâta, mukaddes mekânlarda Kur'an-ı Kerîm okuyanlara, Sahratu'llah'da Kanunî Sultan Süleyman rûhuna cüz okuyanlara, zâhidlere, meşâyıha [şeyh ve şeyhâ (kadın)], şerîflere ve seyyidlere (şürefâ ve sâdât), hâfızlara, kurrâlara, hatip-hutabâya, Kudüs Mücâvirleri'ne³⁰⁴ de bu yardımların ulaştığı görülmektedir ve ulaştırılan surrelerden pay alan kimseler içerisinde yukarıda belirttiğimiz gibi muhtelif sosyal gruplara ait kişiler yer almaktadır.

Defterde ayrıca Kudüs ahâlisinin durumu, sosyal, siyasal ve mesleki açıdan belirtilmekle birlikte kime ne kadar surre dağıtıldığı da açıklanmıştır. Bu tahsislerin dinî vazife sahipleri ve âlimlerden başka birçok kesime faydası dokunmuştur. Bunların başında Kudüs'ün farklı bölgelerinin fakirleri ve kadınlar geliyordu. Bu kimselere dağıtılmış olan surrelerin miktarı diğer kimselere göre daha fazladır. Çalıştığımız defterdeki veriler, verdiğimiz bilgilerin bu yönde olduğunu göstermektedir. Bu hususta çalışmamızı teşkil eden Kudüs surre defteri ile ve aynı zamanda incelediğimiz diğer Kudüs surre defterleri de, Kudüs'ün sosyal ve kültürel yapısı hakkında bilgiler vermektedir ve Kudüs'ün incelediğimiz döneme ve dönemin şartlarına göre iktisadi durumunu ortaya koymaktadır.

Rûm'dan (Anadolu), İran'dan, Hindistan'dan, Mağrib'den ve dünyanın çeşitli yerlerinden Kudüs'e gelmiş olan kimseler bu mukaddes

³⁰³ Dolu, *a.g.t.*, (Doktora Tezi), ss. 131-132.

³⁰⁴ Mücâvir, civârdan; komşu anlamına gelmektedir. Mâbet veya bir tekke yakınlarına çekilip oturan, yurdunu ve diyârını terk ederek zamanını Kudüs-i Şerîf'te ibâdetle geçiren kimselere denilmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 821.

mekânda yaşadıkları ve ikamet ettikleri sürece İstanbul'dan Kudüs-i Şerîf'e gönderilen surre-i hümâyûndan istifade etmişlerdir. Kudüs-i Şerîf'te yaşayan yerli ahâli ve yerli olmayan pek çok farklı milliyete mensup olan kimselere de gönderilen surre-i hümâyûndan pay ayrılmıştır. Bu hususta, El-Mağribî³⁰⁵, el-Mısırî, Semerkandî, el-Kürdî, es-Sâmî, el-Halebî, er-Rûmî, Nablûsî, Safedî, el-'Acemî, Gelibolî, Şâmî, Hindî, Hemedânî, el-Herâvî, Ermenekli, el-'Irâkî, Hicâzî, 'Ummânî, İskendâranî, Arabî, Bağdâdî, en-Nâsırî, Antâbî, Antâkî, Sivâsî, İslâmbûlî (İstanbûlî), Antâliyye, Dimyâtî, Dımaşkî, el-Gazzî, es-Silvânî ve er-Rumelâvî'ye gönderilmiştir.

Hintli hacılar, Ortadoğu'da ve Mekke, Kudüs, Cidde gibi önemli şehirlerde yaşayan en kalabalık cemaati oluşturuyorlardı.³⁰⁶ Çalıştığımız Kudüs surre defterinde, Kudüs'te yaşayan Orta Asyalı kimselerin isimleri ve Kudüs-i Şerîf'e gönderilen surre-i hümâyûndan belirli miktarlarda pay tahsis edildiği kayıtlıdır.

Çalıştığımız Kudüs-i Şerîf surre defterinde çeşitli meslek guruplarından kimselere de surreler gönderilmiştir. Bu hususta surre-i hümâyûndan pay ayrılan meslek sahibi kimseler, muallimler³⁰⁷ muhâvirler (tercümân), mühendisler, ekmekçiler, davulcular, aşçılar, hatipler, etibbâ (doktorlar), kâtipler, muharrir³⁰⁸, mirmirân³⁰⁹ (beylerbeyi), muhzırbaşı³¹⁰

³⁰⁵ Fas, Tunus, Cezayir gibi ülkelerde yaşayan ve bu bölgelerin yerlisi olan insanlara "Mağribî" denilmektedir. Mağribli, Fas halkından, Mısır ötesi Kuzey Afrika halkından olan kimsedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 562; Sami, "Mağribî", *a.g.e.*, s. 1379.

³⁰⁶ Zarcane, *a.g.e.*, s. 18.

³⁰⁷ Kudüs-i Şerîf surre defterinde bahsi geçen "Mu'allim-i etfâl" olarak isimlendirilen Kudüs-i Şerîf'te öğretmenlik vazifesine "Tâhâ Dımaşkî Mu'allim-i etfâl" ve "Cemâd Mısırî Mu'allim-i etfâl" adlı kimseler getirilmiştir. Bu hususta, bu iki öğretmene Kudüs-i Şerîf'e gönderilen surre-i hümâyûndan 1'er sikke pay tahsis edilmiştir.: BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 21/a; BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 20/b.

³⁰⁸ Tahrîr eden, yazı yazan, kâtib, yazar, bir mevzu (*konu) yu yazı ile anlatan, ifâde ve ifhâm eden kişiye denilmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 779.; Sami, "Muharrir", *a.g.e.*, s. 999.

³⁰⁹ Mîr-i mirân, ["beylerbeyi" demek ise de beylerbeyi rütbesi başkadır], rüteb-i mülkiyeden "paşa" unvanını hâiz rütbelerin ikincisini hâiz olan zât ki, mîrû'l-ümerâ ile Rumeli Beylerbeyi arasındadır. Mîrlivâya ve rüteb-i ûlâ sınıf-ı sânsine muâdil addolunur.: Sami, "Mîr-i mirân", *a.g.e.*, s. 1115.

³¹⁰ Muhzır, ["huzûr"dan], (eskiden) şerîfat mahkemelerinde mübâşir hizmetini gören kimse ve Yeniçeri ocağında bir yere bağlı bulunmayan müstakil, (*bağımsız) bir kumandan anlamlarına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 788.: Alâkadar olanları huzûr-ı mahkemeye götürmeye yani celbe memur mahkeme hademesi, mübâşir anlamına gelmektedir.: Sami, "Muhzır", *a.g.e.*, s. 1002.

(muhzırânbaşı), fâris³¹¹, kılârî³¹² (kilerci), sînâbî³¹³ (hardalcı), feyyâl³¹⁴, kennâs³¹⁵ (temizlik hizmetlisi), duhân³¹⁶ (tütüncü) gibi Kudüs-i Şerîf'te çalışanlar, iş sahibi olan kimselerdir. Kudüs-i Şerîf'te meslek sahibi kimselere örnek olarak, Kudüs surre defterinde Ali, Mahmûd, Receb ve İmâm Mustafa, Mu'allim-i Etfâl³¹⁷ olarak kaydedilmiştir. Bu hususta üzerinde çalıştığımız Kudüs-i Şerîf surre defterine göre, öğretmenler için Kudüs surre-i hümâyûnundan 1 sikke tahsis edilmiştir. Kudüs surre defterinden verdiğimiz bir diğer örnekte ise, Şeyh Salih bin İbrahim Kılârî³¹⁸ isimli kimseye surrenden belirli bir miktar gönderildiği belirtilmiştir. Bu kimseye surre-i hümâyûndan 1 sikke pay verilmiştir. Başka bir örnekte, Ahmed bin Fâris isimli kimseye surre-i hümâyûndan 1 sikke pay tefrik ve tevzi edilmiştir.³¹⁹ Bir diğer örnekte, Mihmânî³²⁰ bint-i Hacı İbrâhîm tabi' Muhzırbaşı adlı kimseye surrenden 20 para³²¹ pay taksim edilmiş ve verilmiştir. Bir başka örnekte ise, Muharrire'l-Mısri el-Mücâvir isimli kimseye de surre-i hümâyûndan 1 sikke³²² tahsis ve tevzi edilmiştir. Diğer bir örnekte de, Hasan Kâtib Mirmirân³²³ isimli kimseye surrenden 1 sikke pay verilmiştir.

Kudüs-i Şerîf'te pek çok ribât bulunmaktadır. Osmanlı sultanları İstanbul'dan Kudüs'e surre-i hümâyûn gönderdiklerinde ribâtlara da pay tahsis etmişlerdir. Bu hususta, Mansûrî ribâtı, Alâeddîn en-Nasr ribâtı, Bayram Çavuş ribâtı, Hacı Kâsım ribâtı, Hâce Fâtıma ribâtı, Alâeddîn ribâtı, El-Hacc Kâsım ribâtı, Kürd ribâtı, Saryad 'Amrî ribâtı, Zenekre ribâtı, Sultân ribâtı, Alâeddîn Muhammed bin Muslihiddîn ribâtı, Mercû fukıyye ribâtı ve Cevheriyye ribâtına surre gönderilmiştir ve dağıtılmıştır.

³¹¹ Atlı, binici, ata binmekte mahâretli anlamlarına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 287.

³¹² Kilerin hıfzına, me'kûlât ve meşrûbâta müteallik erzâkın idâresine memur adam anlamına gelmektedir.: Sami, "Kılârî", *a.g.e.*, s. 903.

³¹³ Şeyh İbrahim es-Sînâbî ve Şeyh Ali es-Sînâbî adlı kimselere Kudüs-i Şerîf'e gönderilen surre-i hümâyûndan pay tahsis edilmiştir.: BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 16/b.

³¹⁴ File bakan kimse, fil çobanı anlamına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 303.: BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 10/a.

³¹⁵ Çöpçü, süpürücü anlamına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 584.

³¹⁶ Meryem bint-i Duhân isimli kimseye surre-i hümâyûndan 20 para pay tahsis ve tevzi edilmiştir.: BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 35/b.

³¹⁷ BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 24/a.

³¹⁸ BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 14/b.

³¹⁹ BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 8/b.

³²⁰ Mihmanlık, misâfirlik, konukluk anlamlarına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 750.

³²¹ BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 33/b.

³²² BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 28/b.

³²³ BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144, s. 8/a.

Surre defterinde zâviyeler için surrenden belirli miktarlarda pay ayrıldığı kaydı bulunmaktadır. Bu hususta, Meğâribe zâviyesi, Hünûd zâviyesi, Hünûd-ı Sultânî zâviyesi, Bâbu's-Sâhire zâviyesi, Şetâmiyye zâviyesi, Selîmen zaviyesine surre taksim edilmiştir. Bu hususta, gönderilen surrenden kadınlara pay tahsis edilmiştir.

İncelediğimiz Kudüs surre defterinde dikkatimizi çeken husus ise, Kudüs-i Şerîf ahâlîsinden engelli olanlara ‘âmâ kimselere de surre-i hümâyûndan pay tahsis edilmiştir.

2.2.9. Kudüs Harem-i Şerîfi’ndeki Vazifelilere Surre Dağıtımı

*Hazret-i İbrahim Halîlullâh hatipler cemaatine surre tahsis edilmiştir. Toplam iki kişiye surrenden paya ayrılmıştır.

-7 sikke tevzi edilmiştir.

*Halîlu'r-Rahmân imamları cemaatine surrenden pay ayrılmıştır. Toplam dört kişiye surre gönderilmiştir.

-16 sikke tevzi edilmiştir.

Kudüs gibi Halîl şehri de semavî dinler için kutsal bir şehirdir. Bunun sebebi, Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup’un burada metfun olmasıdır. Bazı kaynaklara göre Hz. Yusuf’un ve kimi peygamber eşlerinin türbesi de şehirdeki Halîl Camii’nin içinde bulunmaktadır.³²⁴ 1517 tarihinde bölgedeki diğer yerler gibi Halîl şehri de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı Devleti’ nin idaresi altına girdi. Bu tarihten itibaren Halîl, Kudüs sancağının bir kazası olarak Osmanlı idari sistemine geçmiştir. Osmanlıların kurduğu idari sisteme göre Halîl, Kudüs sancağına bağlı bir nahiye merkezi oldu. Ülkenin her tarafından hacca gidenlerin buradan geçerken dinlenmeleri için vakıf tesisleri kuruldu. Yavuz Sultan Selim peygamber kabirlerini ziyaret ederek bazı tamirler yaptırdı.³²⁵ Halîl şehrinde Halilurrahman Vakfı’na ait bir imâret bulunmaktaydı.³²⁶

³²⁴ Hasan Hüseyin Güneş, “17. Yüzyılda Kudüs Halilurrahman Vakfı Görevlileri ve Vakfın İşleyişindeki Rollerini”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi (Journal of History Culture and Art Research)*, ISSN: 2147-0626, C. 7, S. 1: [7 (1)], Mart 2018, s. 648.

³²⁵ Bilge, “Halîl”, *DİA*, C. 15, TDV, s. 306.

³²⁶ H. H. Güneş, *a.g.m.*, s. 656.

Tezimizi teşkil eden Kudüs surre defterine göre, Kudüs-i Şerîf'te bulunan Halîl ahâlisine surre-i hümâyûn gönderilmiştir. Bu hususta, Halilürrahman'da ikamet eden seyyidlere, Halilürrahman'ın ileri gelenlerine, mücâvirlere, anbar kapıcılarına (bevvâbân-ı anbâr), kâtiplere, kapı eminlerine (emînân-ı bâb), mutfak eminlerine (emînân-ı matbah), ekmekçilere (habbâzîn), yemek pişiren kimselere (tabhânîn), aşçılara (tabbâhîn), mutfak hizmetlilerine ve davulculara (tabbâlîn) surrenden pay verilmiştir.

Halilürrahman Camii'nde ve mescidinde vazifeli olan müezzinlere, kadınlara, vâizlere, muvakkıt kimselere, imâmlara, şeyhlere, muarriflere, Hazreti İbrâhîm Halîlullâh hatiplerine, ulemâyâ, kâîlere, ferrâşlara, Halîlullâh hizmetlilerine H. 1030 tarihinde Kudüs-i Şerîf'e gönderilen surre-i hümâyûndan pay tahsis edilmiştir.

Halilürrahman Camii'nde muvakkıt³²⁷ olan Muvakkıt Ali bin Abdülvehhâb³²⁸ adlı kişi Harem-i şerîf Müezzinler cemâatinin bir mensubudur ve bu kimseye surre-i hümâyûndan 1 sikke tevzi edilmiştir.

*Harem-i Şerîf-i Nebeviyye müezzinleri cemaatine surre dağıtımı yapılmıştır. Toplam on üç kişiye surre tahsisi yapılmıştır.

-13 sikke tevzi edilmiştir.

*Huffâz-ı merâkidü'l-enbiyâ (Peygamberlerin kabirlerinin koruyucuları) cemaatine surre tahsis edilmiştir. Toplam on beş kişiye surre dağıtılmıştır.

-25 sikke ve kûsûr 35 para tevzi edilmiştir.

*Hazreti Peygamberlerin kabirlerinin kapıcıları cemaatine surrenden pay ayrılmıştır. Toplam yedi kişiye surre gönderilmiştir.

-11 sikke tevzi edilmiştir.

*Harem-i şerîf kapıcıları'na surre tahsis edilmiştir. Toplam üç kişiye surrenden pay ayrılmıştır.

-3 sikke tevzi edilmiştir.

³²⁷ Vakitleri gözetip ilgilenen, ibâdet saatlerini ayarlayan kimseye "muvakkıt" denilmektedir.: Arif Erkan, *el-Beyân Arapça-Türkçe Büyük Sözlük*, İstanbul: Huzur Yayınevi, 2006, s. 1086.: Muvakkıt, ["vakt"den]; vakti ve ale'l-husûs namaz vakitlerini tayin eden adam, muvakkıthâne memuru olan kimseye denilmektedir.: Sami, "Muvakkıt", *a.g.e.*, s. 1103.

³²⁸ BOA, EV.HMK.SR.d, nr. 01144., s. 42/b.

*Hazreti Nebî Harem-i şerîf musaddirîn³²⁹ cemaati'ne surre dağıtımı yapılmıştır. Toplam dört kişiye gönderilmiştir.

-5 sikke tevzi edilmiştir.

*Harem-i şerîf ferrâşları'na surre tahsis edilmiştir. Toplam beş kişiye surrenden pay ayrılmıştır.

-5 sikke tevzi edilmiştir.

Kudüs-i Şerîf ahâlisi surre-i hümâyûn defterine göre, Kâtipler, emînler, mu'arrifîn³³⁰ ve diğer kimselere surre dağıtımı yapılmıştır. Toplam otuz kişiye surre dağıtılmıştır.

Toplam: 14 sikke ve kûsûr 34 para tevzi edilmiştir.

Tezimizi teşkil eden Kudüs surre defterinden edindiğimiz bilgilere dayanarak incelediğimiz yıllarda Kudüs-i Şerîf'te Mescid-i Aksâ, Sahratullâh-i Müşerrefe ve Meğaribe Câmisi'ndeki din görevlilerinden kâtip, cüzhân³³¹ ve hayır sahipleri adına dua eden mu'arrifîn de surrenden pay alanlar arasındadır.

Halîlullâh'ta habbâzîn³³²'e ve tabhânîn³³³'e ve hâllîn³³⁴'e ve tabbâhîn³³⁵'e ve hattâbîn'e (vâizler), cemaatlara ve bazı hizmetlilere surre tahsis edilmiştir. Bunların yanında mutfak hizmetlilerine, tabbâlîn³³⁶'e surrenden hak verilmiştir. Toplam kırk dokuz kişiye surrenden pay ayrılmıştır.

Toplam: 460 para tevzi edilmiştir.

Toplam: 11,5 sikke tevzi edilmiştir.

Genel toplam: 110 sikke ve kûsûr 9 para tevzi edilmiştir.

Hayrat sahibi raiyyetü's-sadakât Haseki Sultân Vakfî'ndan Kudüs-i Şerîf'te Seyyidünâ Mûsâ türbesinde cüz'-i şerîf okumaları için tayin edilen

³²⁹ Musaddirîn, önder, önde gelen, ileri gelen, imam anlamına gelmektedir.

³³⁰ Câmî ve tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını sayan ve dua eden müezzin veya derviş anlamına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 767.: Mu'arrif, ["îrfân"dan], tarif, tahdîd ve tayin eden kimse anlamlarına gelmektedir.: Sami, "Mu'arrif", *a.g.e.*, s. 1057.

³³¹ Cüzhân, Kur'ân'ı okumayı öğrenen ve okuyan talebe anlamına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 169. Kur'ân-ı Kerîm hatmi yapmak üzere vazifelendirilen şahıslar için de kullanılmaktadır. Sultan ve valide sultanların vakıflarından Kur'ân-ı Kerîm cüz'ü okumakla vazifelendirilen cüzhânlara surre-i hümâyûndan pay tahsis edilmiştir.

³³² Habbâz; hubz'dan ekmekçi anlamındadır. Habbâzîn, kelimenin çoğuludur ve ekmekçiler demektir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 348.

³³³ Tabh'dan; pişirenler anlamındadır.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1011.

³³⁴ Zenginler, kuvvetliler anlamlarına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 367.

³³⁵ Aşçılar anlamına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1179.

³³⁶ Davulcular anlamına gelmektedir.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1179.

cüz okuyucularına surre tahsis edilmiştir. Toplam otuz iki kişiye dağıtım yapılmıştır.

Kudüs-i Şerîf’de bulunan Hazret-i Mûsâ türbesinde cüz okuyuculara altışar sikke filori tayin olunmuştur.

Toplam 32 kişiye surre tahsis edilmiştir.

-206 sikke-i hasene³³⁷ tevzi edilmiştir.

Genel toplam:

Mu‘ayyene ve gayr-i mu‘ayyene:

-2617 hasene³³⁸ ve kûsûr-ı nakdiyye 51 para tevzi edilmiştir.

Be-cihet-i mu‘ayyene:

-849 sikke tevzi edilmiştir.

Surrenin belirlenememiş miktarı:

-1768 sikke tevzi edilmiştir.

Surre Emîni’ne Kudüs-i Şerîf ahâlisi için tevzi‘ edilecek surre miktarları teslim edilmiş olup:

Toplam: 2091 sikke tevzi edilmiştir.

Be-cihet-i mu‘ayyene:

-849 sikke tevzi edilmiştir.

Be-cihet-i gayr-ı mu‘ayyene:

-1242 sikke tevzi edilmiştir.

Tezimizi teşkil eden Kudüs-i Şerîf Ahâlisi Surre-i Hümâyûn Defteri’nde kayıtlı olan sikkenin miktarı toplam 2617 hasene 51 para’dır ve bu surre-i hümâyûn miktarı Kudüs-i Şerîf ahâlisine tahsis ve tevzi edilmiştir.

Defter nazar-ı dikkate alındığında Surre Emînine teslim edilen surre-i hümâyûn miktarı toplam 2091 sikke’dir. Surre Emîni’nin surre dağıtımı esnasında Kudüs-i Şerif halkına teslim ve tevzi ettiği miktar İstanbul’dan Kudüs-i Şerîf ahâlisine özel olarak tahsis edilmiş olan surre miktarından daha azdır. Genel toplam ile teslim edilen miktar arasındaki fark, yapılan masraflarla alakalıdır. Zira Kudüs surre-i hümâyûnu’nun tertîbi, nakli ve gönderilmesi esnasında surre alayının kullanacağı güzergâhın güvenliği için

³³⁷ Para anlamındadır.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1112.: Bu sikkeler surrede bulunan saf altından oluşan “zer-i mahbûb” olarak tanımlanmıştır.: Bilge, *a.g.m.*, s. 357.

³³⁸ Eski altın paralardan birinin adıdır.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 385.

ve surre görevlilerine tasarruf edilmesi maksadıyla çeşitli masraflar meydana gelmiştir. Bu masraflar için surrenin bir kısmının kullanılmış olması muhtemeldir.

Surre sayesinde Osmanlıların Kudüs-i Şerif halkı nazarındaki değeri artmıştır. Bu sayede bu yerlerde yaşayan ahâlinin Osmanlı'ya bağlılığı asırlarca sürmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

H. 1030 / M. 1620-1621 TARİHLİ KUDÜS-İ ŞERİF AHÂLİSİ SURRE DEFTERİ'NİN TRANSKRİPSİYONU

METİN

Defter-i Taksîmât-ı Surre-i Şerîfe-i Hâkâniyye-i Rûmiyye-i cedîde berây-ı ahâlî-i Kudüs-i Şerîf Şerrefeha'llâhu te'âla ilâ yevmi'l-âhire der-vâcib sene selâsîn ve elf.

[3/a] sayfası boştur.

[3/b] “Osman Şah bin Ahmed Han el-muzaffer dâima”

[4/a] “Defter-i taksîmât-ı surre-i şerîfe-i hâkâniyye-i rûmiyye-i cedîde ki, berây-ı ahâlî-i Kudüs-i Şerîf Firistâde-şüde der-vâcib sene selâsîn ve elf.”

Niyâbet der-uhde-i Mevlânâ Seyyid Abdulkadir Efendi

Ferâşet-i hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâh hullidet hilâfetühû der Sahratullâhi Müşerrefe

Mevlânâ Şeyh
Carullah Efendi

sikke

18

Mevlânâ Seyyid
Abdulkadir ibn-i Ebü'l-

Fâ el-Hubbî Şeyhü'l-

harem-i şerîf

sikke

20

Şeyh Ahmed
ibn-i Şeyh Ayimü'l-

Makdisi'l-Ensârî

sikke

20

Yekûn-ı sikke-i hasene elli sekiz [58]

Cemâ'at-i Hutabâ-i Mescid-i Aksâ-i Müşerrefe

Mevlânâ Şeyh Muhammed bin Afifeddin	Mevlânâ Şeyh Carullah İbn-i Ebillatif sikke	Mevlânâ Muhammed Zahrüddin
sikke	14	sikke
14		14

Mevlânâ Şeyh
Abdülhakk bin Cemâ'a
sikke
14

Yekûn-ı sikke-i hasene elli altı [56]

Cemâ'at-i e'imme-i Sahratullâh-i müşerrefe ve Mescid-i Aksâ ve
Câmi'i'l-Megâribe

Mevlânâ Şeyh Musa bin Feynân	Mevlânâ Şeyh Cârullah bin Ebillatif	Mevlânâ Şeyh Alaüddin bin Feynân
sikke	sikke	sikke
13	13	13

Mevlânâ Şeyh
Hidâyetullah el-İzzî
sikke
13

Mevlânâ Şeyh
Muhammed bin Şeyh
Ahmed el-Vefâ
sikke
13

Mevlânâ Şeyh
Ebû'l-Hüdâ ve Şeyh
Yahya ed-Dâverî
sikke
13

Mevlânâ Kādî
Şeyh Zekeriya El-Mısrî
sikke
13

Şeyh
Abdulkadir ve Şeyh
İshak
sikke
13

Şeyhü's-Su'ûd
El-Hâmid
sikke
13

Şeyh Ya'kûb
Semerkandî
sikke
13

Mevlânâ Şeyh
Yahya İbn-i Kādî's-salb
sikke
13

Şeyh Ebü'n-
Nasr Hâmid
sikke
13

Yekûn-ı sikke-i hasene yüz elli altı [156]

Cemâ'at-i Musallidîn ve Mısır der Mescid-i Aksâ-i müşerrefe

Mevlânâ Şeyh İshak bin Şeyhülislâm Ömer Efendi	Mevlânâ Şeyh Kemâleddîn	Mevlânâ Şeyh Muhammed EbiLatîf
sikke	sikke	sikke
1,5	1,5	1,5

[4/b]

Şeyh Şerîfüddîn	Mevlânâ Şeyh Muhammed bin Şeyh Afifü' d-dîn	Mevlânâ Şeyh Ebu'l-Feth ibn-i Lokman
sikke	sikke	sikke
1,5	1,5	1,5

Mevlânâ Şeyh Abdulkadir El-Vefâ	Şeyh Mahabbeddîn El-Vefâ	Şeyh Muhammed bin Ahmed El-Vefâ
sikke	sikke	sikke
1,5	1,5	1,5

Şeyh Ebu'l-Asl	Mevlânâ Şeyh Ebu Bekir	Şeyh Hâfızüddîn ibn Ebi'l- Latîf
sikke	sikke	sikke
1,5	1,5	1,5

Şeyh Cârullah
bin Ebi'lLatîf

sikke

1,5

Molla İbrahim
bin Hüsâmeddin

sikke

1,5

Şeyh
Abdulkadir Halvâtî

sikke

1,5

Şeyh
Veliiyddîn Cemâ'a

sikke

1,5

Şeyh Ebu'l-
Hüdâ El-İzzî

sikke

1,5

Mevlânâ Şeyh
İsmâ'îl ed-Deyrî

sikke

1,5

Mevlânâ Şeyh
Ebu'l-Hüdâ Dâvudî

sikke

1,5

Mevlânâ
Zekeriyyâ halîfe

sikke

1,5

Mevlânâ Şeyh
Zekeriyyâ El-Magribî

sikke

1,5

Şeyh Şâfi'î bin
Şeyh 'alel-İzzî

sikke

1,5

Şeyh
Abdulkadir Dâverî

sikke

1,5

Molla Hüseyin
el-Halvâtî

sikke

1,5

[5/a]

Şeyh İbrâhîm
ed-Deyrî

sikke

1,5

‘Âbide Hâtûn
bint-i Şeyh

Muhammed Sürûrî

sikke

1,5

Şeyh ba‘îde el-
İzzî

sikke

1,5

Şeyh
Înâyetullah el-İzzî

sikke

1,5

Şeyh
Râzıyüddîn bin
Ebi'lLatîf

sikke

1,5

Şeyh
Abdülhakk El-Cemâ‘a

sikke

1,5

Şeyh
Muhammed Câ‘ûnî

sikke

1,5

Şeyh Şâfi‘î el-
İzzî

sikke

1,5

Şeyh
Abdülkadir bin
Muhammed

sikke

1,5

Molla Mahmûd
bin Şâkirdî

sikke

1,5

Şeyh İbrahim
Mağribî

sikke

1,5

Şeyh Ahmed
bin Salih el-Ma‘lâ

sikke

1,5

Şeyh Yahya bin
Kādīyü's-sālb
sikke
1,5

Yekûn-ı sikke-i hasene elli beş buçuk [55,5]
Cemâ'at-i huddâm-ı Sahratullah-ı müşerrefe

Şeyh
Muhammed Kānûnî
sikke
1

Mustafa bin
Ebu'l-Feth
sikke
1

Şeyh Beşîr bin
Akîl
sikke
1

[5/b]

Salih bin el-
Berû
sikke
1

Ahmed bin Ali
sikke
1

Ahmed bin
Bekir
sikke
1

Nûreddîn el-
Hanbelî

sikke

1

Şahâbeddîn
‘Ukbe

sikke

1

Hasan et-
Tālancı

sikke

1

Muhammed bin
Mir Ahmed sikke

1

Muhammed bin
Hüseyin sikke

1

Ali bin
Abdullah

sikke

1

Salih bin Dehân

sikke

1

Şeyh
Muhammed bin

sikke

1

Muhammed bin
Ebubekr sikke

1

Hüseyin bin
Hâmid

sikke

1

Muhammed
ibn-i Muhyiddîn el-
Hanbelî

sikke

1

Ahmed bin
Dâvud

sikke

1

Şeyh Muhammed bin Mahabbeddîn el- Hanbelî sikke 1	Hacı İlyâs hâdim sikke 1	Şeyh Muhammed ibn-i el- Kâbûsî Hâdim sâl sikke 1
--	-----------------------------------	---

Şeyh Muhammed nakîl nüvvâr şekk sikke 1	Molla Muhammed Yecûzî sikke 1	Şeyh Ebu'l-Avn Yecûzî sikke 1
---	--	--

[6/a]

Yahya bin ‘Ukbe sikke 1	Mahmûd bin Şükrî halîfe ferrâş fân sikke 1	Amr bin el- Es‘ardî sikke 1
----------------------------------	---	--------------------------------------

Yekûn-ı sikke-i hasene yirmi yedi [27]
Cemâ‘at-i huddâm-ı Mescid-i Aksâ-i müşerrefe

Ahmed bin el-
Celâ'î Nakîb

sikke

1

Alaüddîn el-
Cenânî

sikke

1

Şemseddîn el-
Cefâ'î

sikke

1

Muhammed bin
Hüseyn

sikke

1

Muhammed es-
Semîn

sikke

1

Mahmûd et-
Tālancı

sikke

1

Burhân bin
Dâvûd

sikke

1

Şahâbeddîn en-
Nûn

sikke

1

Yûnus bin
Hasan

sikke

1

Abdulkâdir el-
Cenânî

sikke

1

Necmeddîn bin
Hâmid

sikke

1

Ahmed el-Şükri

sikke

1

[6/b]

Salâh bin Millî

sikke

1

Salih bin Yûsuf
hâdim sem'

sikke

1

Şemseddîn

Yecûzî

sikke

1

Ebu'l-Harem
bin el-Cenânî

sikke

1

Sâlihüddîn bin
el-Cenânî

sikke

1

Hacı
Necmeddîn hâdim

sem'

sikke

1

Mustafa hâdim
necm

sikke

1

Bedreddîn
hâdim-ü ilm

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene yirmi [20]

Cemâ'at-ı mü'ezzinîn-i Harem-i Şerîf

Şeyh Salih Câ'ûnî

sikke

1

Hüseyin el-
Kürdî

sikke

1

Nûreddîn bin Şeyh
Mahabbeddîn

sikke

1

Şeyh Ebu'l-
Hüdâ

sikke

1

Şeyh Ebu'n-
Nasr el-Bekrî

sikke

1

Ahmed el-Bekrî

sikke

1

Muhammed el-
Harîrî

sikke

1

Şeyh Mûsâ el-
Muvakkıt

sikke

1

Halîl el-Bekrî

sikke

1

[7/a]

Abdülkerîm el-
Yeczî

sikke

1

Mahmûd bin
Ebû Bekr

sikke

1

İbrâhim ez-
Zemîlâvî

sikke

1

Salâhaddîn bin
el-Âsâferdî

sikke

1

Bedreddîn ve
Abdülkadir

sikke

1

Abdürrezzâk
bin Afife

sikke

1

Nûreddîn bin
Afife

sikke

1

İsmâ'îl bin
Sâlim

sikke

1

Muhammed bin
Zeynî'

sikke

1

Muhammed bin Halvedî	Salih el-Birrî	Şeyh Ali bin
sikke	sikke	Afife
1	1	sikke
		1

Abdülkâdir Dehân	Mahmûd en- Nakîb	Nûreddîn bin
sikke	sikke	Nakîb
1	1	sikke
		1

Şeyh Mûsâ bin Abdülkadir	Muhammed el- Vasl	Yûnus bin Akîbe
sikke	sikke	sikke
1	1	1

Şeyh Ali bin Mûsâ türbedâr Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm	Şahâbeddîn el- Berû	Yahyâ bin İzzeddîn
sikke	sikke	sikke
1	1	1

[7/b]

İzzeddîn bin Mûsâ	Şeyh Abdülkadir bin Mûsâ
sikke	sikke
1	1

Yekûn-ı sikke-i hasene otuz iki [32]

Cemâ'at-i Küttâb ve gayrî

Muhammed Kâtib sikke 3	Şeyh Ahmed Ebu'l-Vefâ sikke 2	Şeyh İbrâhim Şeyh Şahâbeddîn el- Mervânî sikke 2
Şeyh Ali bin Mûsâ türbedâr Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm sikke 1,5	Şeyh Muhammed ibn-i 'İrşâdüd-dîn Hâmilî sikke 1,5	Abdülkadir ve Şeyh İshâk veled Şeyh Ali sikke 1
Şeyh Muhammed 'inâyetullâh el-Birrî sikke 1	Muhammed es- Semîn Şahne sikke 1	Hasan Kâtib Mirmirân sikke 1
İbrâhim bin Hüsâm el-Enyâzî sikke 1	Ali bin abd Şahne sikke 1	Sâlih bin Muhsin Şahne sikke 1

İbrâhim es-
Serîfî

sikke

1

Şeyh Mûsâ el-
Muvakkıt

sikke

1

Şeyh Ali bin
Mûsâ türbedâr Hazret-i
Mûsâ 'aleyhi's-selâm

sikke

1

[8/a]

Ahmed bin
Dâvûd ve Bedreddîn

sikke

1

Sâlih bin
İbrâhim Müntakâ

sikke

1

Muhammed bin
Halîl ve Şahâbeddîn

sikke

1

Mansûr kıl'a

sikke

1

Şeyh
Muhammed bin
bi'emru'l-hilye

sikke

1

Muhammed
Şâhin Emîn Enyâzî

sikke

1

Şeyh Zekeriyâ

sikke

1

Sâlih bin
Muhammed er-Resâile

sikke

1

Şeyh
Muhammed Sabâ
birâder Şeyh Mahmûd

sikke

1

Ahmed bin
Fâris

sikke

1

Mahmûd bin
Ömer

sikke

1

Şeyh
Kerîmüddîn ‘İzzü

sikke

1

‘Alâ yebkî der
Harem-i Şerîf

sikke

1

Muhammed el-
Kürdî

sikke

1

Şeyh
Muhammed Kâbûsî

sikke

1

Cemâleddîn
birâder Şerefeddîn el-
Mısrî

sikke

1

Cemâleddîn bin
Ebû'l-Yesr Berekât

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene otuz yedi [37]

[8/b]

Cemâ‘at-ı Bevvâbîn-i Harem-i Şerîf

Muhammed el-
Mısrî bevvâb bâb-ı
kubbe-i Mûsâ
sikke
1

Şeyh
Muhammed ibn-i
Mahabbeddîn
sikke
1

Muhammed
‘Ukbe
sikke
1

Abdülkerîm el-
Halebli
sikke
1

Salih bin
Muhammed Sûfî
sikke
1

Ahmed el-
Halebli
sikke
1

Berekât el-Halebli
sikke
1

Ali bin Eyyûb
sikke
1

Mîkâil er-Rûmî
sikke
1

Ebû'n-Nasr bin
Berk
sikke
1

Kudret-der
‘Ukādâtî
sikke
1

Abdülkadir ed-
Dehân
sikke
1

Halef ibn-i
Selmân
sikke
1

Şeyh Nusretü'l-
İslâm Şeyh kubbe-i
mi‘râc
sikke
1

Molla
Zekerıyyâ bevvâb
kubbe-i mi‘râc
sikke
1

Ebu's-Su'ûd bin

sikke

1

Dervîş

Muhammed bevvâb

ravğan zeyt

sikke

1

Şeyh Mahmûd

es-Selmûnî

sikke

1

[9/a]

Abdülğanî bin

Ali birâder Yûsuf

sikke

1

Şahâbeddîn el-

Berû

sikke

1

Şeyh Mahmûd

Nasr Şeyh Bâbü'r-

rahme

sikke

1

Ahmed Mısrî

Şeyh bevvâb en-

Nebeviyye

sikke

1

Şeyh Ahmed

hâdim

sikke

1

Ahmed bin

Şahâbeddîn ve Kudret-

der bevvâb

sikke

1

Seyyid Ahmed

bin nahnü fa'î

kademü'r-Rasûl

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene yirmi beş [25]
Cemâ'at-i meş'alîn Harem-i Şerîf

‘Âbide Hâtun bint-i Şeyh Muhammed Sürûrî sikke 1	Azîzeddîn bin Kâlûb sikke 1	Ahmed bin Ebu'n-Ni'am sikke 1
Berekât el- Halebli sikke 1	Mûsâ el-Berû sikke 1	Mûsâ el-Kâmûr sikke 1
Berekât el- Halebli sikke 1	Yahyâ ibn-i Teşîne sikke 1	Ahmed el-Şükrî sikke 1

[9/b]

Muhammed bin
Alaüddîn Mer'î

sikke

1

İshâk el-Halebli
sikke

1

Muhammed bin
Hasan Kanâdîl

sikke

1

Mûsâ hâdim ve
feyyâl

sikke

1

Muhammed
Mustafa Mebûsî

sikke

1

Ahmed bin
Ebu'n-ni'am hâdim Sâ
ile

sikke

1

Abdülkerîm el-
Halebli

sikke

1

Muhammed bin
Halef

sikke

1

Abdülkadir bin
Muhammed 'afâ

sikke

1

Hacı
Muhammed Ali

sikke

1

Ebu'n-
Nasreddîn

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene yirmi [20]
Cemâ'at-i Kurrâ-i Harem-i Şerîf

Mevlânâ seyyid Ahmed ve seyyid Abdülkadir meşâyih-i Harem-i Şerîf	Mevlânâ seyyid Şerefeddîn es-seyyid Mahmûd kârî hadîs-i şerîf	Mevlânâ şeyh Zekeriyâyâ bin Ebu'l- Vefâ el-kârî sikke 1
sikke 2	sikke 1	

Mevlânâ şeyh Abdülkâdir kârî sikke 1	Mevlânâ şeyh Ebu's-Su'ûd 'an Evliyâullah kârî sikke 1	Şeyh Nasru'l- İslâm kârî sikke 1
---	---	---

[10/a]

Şeyh Salih bin Kâtib Kârî sikke 1	Şeyh Yahyâ el- Mağribî kârî sikke 1	Şeyh Abdülkâdir dehân 'an Vefâ-yî şeyh İshâk sikke 1
--	--	--

Şeyh Tahâ el-
Câ'ûnî

sikke

1

Şeyh Zekerıyyâ
el-Mağribî

sikke

1

Şeyh Yahyâ bin
cemâ'a

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene on üç [13]

Cemâ'at-i Kurrâ-i mahalle-i Mescid-i Aksâ-i müşerrefe der-rûz-ı
cum'a

Şeyh Mûsâ bin
Feynân

para

20

Şeyh Alaüddîn
ibn-i Feynân

para

20

Şeyh İsâ bin
Feynân

para

20

Dervîş
Muhammed na'thân

para

20

Şeyh Asîm

para

20

Şeyh Nûreddîn
Nablûsî

para

20

Şeyh
Muhammed câ 'Arab

para

20

Şemseddîn
Ebu'n-ni'am

para

20

Şeyh
Muhammed Dâvud

para

20

[10/b]

Molla Zekerıyyâ er-Rûmî	Zekerıyyâ veled şeyh İbrahim el- Mısrî	Şeyh Yahyâ bin İbrâhim el-Mezbûr
para	para	para
25	25	25
Şeyh Abdülhamîd el-Mağribî	Şeyh Muhammed el-Mısrî	Şeyh Muhammed bin Muhammedü'l-İmâm
para	para	para
25	25	25
Şeyh Mûsâ bin Feynân kârî	Şeyh Ebu'n- Nasr ed-Deyrî	Şeyh Râcihaddin ed-Deyrî
para	para	para
25	25	25

Mûsâ bin
İbrâhim Deyrî

para

25

Salih bin
Mâhmûd

para

25

Şeyh
Abdülkâdir Dâvudî

para

25

Molla İbrâhim
bin Hüsâmeddîn

para

25

Şeyh Ebû'l-
Feth bin Nuğmân

para

25

Şeyh Ebû'l-Fasl
bin Ebi'l-Latîf

para

25

Şeyh Ebû Bekr
bin Ebi'l-Latîf

para

25

Şeyh
Kemâleddîn Ebû
Hureyre

para

25

Şeyh
Muhammed Ebû
Hureyre

para

25

Şeyh
Muhammed bin
Zuhreddîn

para

25

Şeyh
Salâeddîn bin Îsâ

para

25

Seyyid Halîl bin
Îsâ

para

25

[12/a]

Şeyh Bedreddîn
vâiz hazret-i Halîlü'r-
Rahmân
para
25

Şeyh Ebu'n-
Nasr Hâmid
para
25

Molla Mahmûd
Şükrî
para
25

Molla Ahmed
bin Mürîd
para
25

Şeyh
Muhammed bin
Mahabbeddîn el-Halîfî
para
25

Şeyh Mahmûd
hâdim
para
25

Şeyh
Abdülkâdir ed-Dehân
para
25

Şeyh Ya'kûb
el-Mürşidî
para
25

Abdülkadir
Çelebi
para
25

Molla İsmâ'îl el-
Halvâtî

para

25

Şeyh
Muhammed Ebi'l-

Latîf

para

25

Abdülkadir el-
'Acemî

para

25

İbrâhim bin
Hacı Yahyâ

para

25

Ahmed bin
Mehdî

para

25

Molla Ebû Bekir
bin Abdu's-Samed

para

25

Molla
Muhammed bin
Abdu's-Samed

para

25

Hacı
Muhammed bin Ebu'l-
Bekâ

para

25

Şeyh Nüreddîn
bin 'Ukbe
para

25

Şeyh İbrâhîm
bin Ebu's-Su'ûd

para

25

Abdurrahmân
ed-Düveyl

para

25

Şeyh Hicâzî bin
el-İzzî

para

25

[12/b]

Şeyh Ahmed el-
Alemî

para

25

İsmâ'îl bin
Dervîş Ali

para

25

Mustafa bin
Molla Yûsuf

para

25

Şeyh Mûsâ bin
Asîle

para

25

Molla
Muhammed bin
Ümmet

para

25

Şeyh
Muhammed Sinay

para

25

Şeyh Ahmed el-
Alemî

para

25

İbrâhim bin
Hasan Eyyûb

para

25

Şeyh
Mahabbeddîn el-
Hanbelî

para

25

Şeyh İsmâ'îl

para

25

Şeyh
Muhammed bin
Dâvud

para

25

Burhâneddîn el-
Harîrî

para

25

Şeyh Ahmed bin Ebu'n-Ni'am	Şeyh Yahyâ El-Havâsî	Yûsuf ed-Devâ
para	para	para
25	25	25

Şeyh Şemseddîn el-'Anîfî	Muhyiddîn Ensârî	Şeyh Ahmed cemâ'a
para	para	para
25	25	25

Abdülvehhâb el- Halvâtî	Şahâbeddîn el- Birrî	Şeyh Muhammed el-Halîlî İbrâhim el-Muhkâdî
para	para	para
25	25	25

[13/a]

Salih bin
Mustafa el-Merd

para

25

Ahmed el-
Halîlî Kârî

para

25

Mûsâ bin
Muvakkıt mu‘arrif ve

kârî

para

25

Halîl Nâ’ib-ü'n-
Nâzır

para

25

Muhammed
bin Hüseyin

para

25

Muhammed
İzzeddîn Mağribî

para

25

‘Âbide Hâtûn
bint-i Şeyh Muhammed
Sürûrî

para

25

Abdülkadir
Nâzır kurrâ-i eczâ-i
şerîf

para

25

Abide Hâtûn
bint-i Şeyh Sürûrî
Muhammed

para

25

Şeyh
Muhammed Sabay kârî
sûre-i feth

para

25

Şeyh İbrâhim
Artûmrî

para

25

Yekûn-ı sikke-i hasene altmış iki [62] kûsûr para on beş [15]
Cemâ‘at-i Sulehâ’ ve Mücâvirîn

Mevlânâ İshâk Müftî Şâfi'î	Mevlânâ Şeyh Yûsuf Müftî Şâfi'î	Kādî Salih bin Muhammed ed-Deyrî
sikke	sikke	sikke
3	3	4

Mevlânâ Şeyh Radîyüddîn bin Ebi'lLatîf	Mevlânâ Yûsuf Abdullah tâbi' Semerkandî	Şeyh Muhammed Kâbûsî
sikke	sikke	sikke
2	4	2

[13/b]

Hacı Mustafa Mir İsâ	Şeyh Şâhîn bin Mahmûd Eyrûnî	Molla Osmân Esferdî
sikke	sikke	sikke
1,5	1,5	15,5

Molla Bekir
Hâfız

sikke

1

Şeyh Ebu's-
Su'ûd el-Mağribî

sikke

1

Şeyh Ebu'l-
Hüdâ

sikke

1

Şeyh Salih ed-
Deyrî

sikke

1

Şeyh Ahmed
bin Salih el-Ali sikke

1

Şeyh Ebu'l-Avn
Mısırî

para

35

Şeyh Şâfi'î el-
Fedâ el-Mısırî

para

35

Muhammed bin
Sinân er-Rûmî

para

15

Mansûr a'mâ
para

10

İbrâhim a'mâ

para

10

Yûsuf el-
Mânicî

para

25

Zeynüddîn el-
Herâvî

para

30

Şeyh Mustafa
ğulâmlı

para

75

Be-cihet-i tâife-i sâdât-ı Kudüs-i Şerîf-i Mısırî para dört yüz [400]

Be-cihet-i
tâife-i mahzarân der
vakt-i tevzi' sadaka-i
bi-hidmeti

para

45

Be-cihet-i
Sulehâ ve fukarâ-yı
zâviye-i Meğâribe 'an
Mücâvirân-ı Kudüs-i

Şerîf

para

100

[14/a]

Be-cihet-i
Şeyh Ebu'l-Hüdâ Şeyh
Mahyâ der Meğâribe
Mısırî

para

200

İbrâhim bin
Hacı Muhammed el-
Mağravâk ibn-i hân
Mısırî

para

40

Fukarâ-yı
sa'âdetîn an
Mücâvirîn-i Kudüs-i
Şerîf
sikke
1

Dervîş Mustafa
sikke
1

Rıdvân
Kethüdâ kâmetî Hasan
Bey
sikke
1

Şeyh
Abdülvâhid
sikke
1

Muhammed bin
Mustafa
sikke
1

Şeyh Salih bin
İbrâhim Kîlârî
sikke
1

Şeyh Nûr
Muhammed Sâdî
sikke
1

Şeyh
Muhammed bin
Mahmûd el-Ensârî
sikke
1

Şeyh
Afifüddîn Hâtûn bin
‘âlimü'l-makdisî
sikke
5

Ahmed bin eş-
şeyh ‘âlimü'l-Makdisî
sikke
5

Dervîş Mustafa
bin Nasûh dede
sikke
15

Evlâd-ı
Mustafa ve Meryem
sikke
3

Zevce-i Fâtıma
ve Zahriye Hümâ Hâtûn
sikke
4

Rukayye bint-i
Hâmid el-Ensârî
sikke
10

Şeyh Ebu'l-
Hüdâ Şeyh el-Mahyâ
sikke
7

Şeyh
Muhammed Sabay
sikke
9

Yâsemîn Hâtûn
uhti Ömer
sikke
15

[14/b]

Eş-Şeyh
Abdülğanî ibn-i ‘ale'l-
Makdisî
sikke
15

Şeyh İshâk bin
Muhammed el-Harîrî
sikke
9

Şeyh Abdü'l'avn
bin Muhammed
sikke
9

Şeyh Dâvudî

sikke

9

Molla

Muhammed el-Mücâvir

sikke

3

Şeyh Bedreddîn

eş-Şe‘âb

sikke

9

Yûsuf halîfe
er-Rûmî

sikke

9

Bekir dede er-
Rûmî

sikke

9

Derviş bin
İbrâhim

sikke

5

Şeyh Ahmed
bin Muhammed el-
Mühendis

sikke

5

Şeyh
Muhammed imâm
halîfe

sikke

7

Fâtıma binti el-
hâcc ‘alâ Gelibolî

sikke

9

Rahime Âişe
binti Hacı Muhammed

sikke

5

Şeyh Mahmûd
bin Muhammed el-
Müsellemî

sikke

6

Şeyh Ahmed bin
Veliyyullah

sikke

6

Şeyh Burhâneddîn bin Muhammed	Şeyh Ramazân halîfe er-Rûmî	Şeyh Razıyüddîn bin Yûsuf
sikke	sikke	sikke
5	6	5

Şeyh Salih bin Yahyâ ed-Deyrî	Şeyh Abdülğaffâr ‘Acemî	Abdurrahman ve Abdullah veled Şeyh Nûreddîn
sikke	sikke	sikke
5	5	5
[15/a]		

Şemseddîn bin Muhammed bin İbrâhim es-Sulb	Şeyh Ebu'n-Nasr bin Bedri bevvâb-ı mescid	Hacı Süleymân bin İbrâhîm ‘an mahlûl Molla Hüseyin er-Rûmî
sikke	sikke	sikke
4	6	4

Şeyh Abdullah bin Ebû Hureyre	Şeyh Nusretü'l- İslâm	İbrâhim ‘an Ferâğ Abdülvâhid
sikke	sikke	sikke
6	5	6

Eş-Şeyh Bedreddîn bin Muhammed ‘an Ferâğ Şeyh Osmân birâder Ömer bin Mahmûd sikke 25	Şeyh Ali ibn-i Şeyh Sultân Ebi'l-Latîf sikke 5	Mahmûd bin Mustafa bin Abdu's- Samed sikke 20
--	---	---

Şeyh Ahmed bin Cemâleddîn sikke 5	Şeyh İbrâhim bin Şeyh Zeyne'l- ‘Âbidîn sikke 6	Abdulkadir şeyh Mahabbeddîn veled sikke 10
--	--	---

Şeyh Bedreddîn veledes sikke 5	Âmine Hâtûn bint-i Muhammed Hâtûnî sikke 5	Şeyh İbrâhim bin Şeyh Zeyne'l- ‘Âbidîn sikke 30
---	--	---

Kamer bint-i
Muhammed el-Câ'ûnî

sikke

20

Yekûn-ı sikke-i hasene dört yüz otuz sekiz [438] kûsûr para yirmi [20]
Cem'an yekûn-ı sikke-i hasene bin dört yüz seksen sekiz [1488] kûsûr
para on beş [15]

[15/b]

Be-cihet-i eczâhânân der Kudüs-i Şerîf berây-ı rûh-i şerîf merhûm ve
mağfûrun leh Sultân Selîm Hân tâbe serâhu 'an evkâf-ı câmi'î şerîf der Edirne
ta'yîn şode

Neferan otuz üç [33]

Berây-ı	Berây-ı	Şeyh	Berây-ı
ser mahfil	eczâhânân	Muhammed ibn-	nokta-i
sikke-i	sikke-i	i Mahabbeddîn	sikke-i
hasene	hasene	berây-ı mu'arrif	hasene
16	360	sikke-i	12
		hasene	
		12	

Yekûn-ı sikke-i hasene dört yüz [400]

Başka hisse ile kuvvetlenmiştir.

Be-cihet-i eczâhânân der Kudüs-i şerîf berây-ı rûh-i şerîf merhûme ve
mağfûrun lehâ Vâlide Sultân tâbet serâhâ ‘an evkâf câmi‘i şerîf ve ‘imâret-i
‘âmire-i merhûme müşârun ileyhimâ der mahrûse-i Üskûdar
Neferân otuz bir [31]

Fî yevm seksen bir [81]

Fî sene yirmi dokuz bin yüz
altmış [29.160]

Be-hesâb-ı sikke-i hasene iki
yüz kırk üç [243]

Başka hisse ile
kuvvetlenmiştir.

Şeyh Cârullah
Efendi Ebi'l-Latîf
Müftî-i Kudüs-i Şerîf

Ebu'l-Hüdâ bin
eş-Şeyhü'l-İslâm

Şeyh Tâcü'l-
‘ârifîn el-‘İzzî

Şeyh
Şerefüddîn el-‘Aksî

Şeyh
Abdülhakk bin cemâ‘a
ve oğlu Şeyh
Muhammed

Es-seyyid
Mahabbeddîn el-‘Âfâfî

[16/a]

Ve karındaşı
Şeyh İshak

Şeyh
Muhammed es-Sürûfî

Şeyh İbrâhim
es-Sinâbî

Şeyh Ali es-
Sınâbî

Şeyh
Emînüddîn ed-Dâverî

Şeyh İshak el-
Makdisî

Şeyh
Abdülhamîd el-‘İzzî

Şeyh Ahmed
ibn-i Bedreddîn

Şeyh Ahmed el-
Hâmidî

Şeyh Ahmed el-
‘Acemî

Şeyh Tâhâ el-
Câ‘ûnî

Şâhîn Çelebi bin
Velî

Şeyh Ahmed
bin Ebû's-Sâ

Şeyh Ali bin
Ġazabî

Şeyh
Muhammed el-Fetâhî

Şeyh Abdullah
el-Halebî

Ve karındaşı
Abdurrahman

Şeyh Fahreddîn
el-Magrebî

İshak Halebî /
Çelebî bin el-Halvâtî

Ali bin Ömer

Şeyh
Muhammed bin el-
Salih

[16/b]

Şeyh
Raziyüddîn bin
İbrâhim

Şemseddîn el-
Edhemî

Şeyh Muhammed bin Ümmet	Şeyh Muhammed bin Muhammed
-------------------------------	----------------------------------

Defter-i tevzî'î's-sadakâtü's-sultāniyye'l-cedîde
Cemâ'at-i Mücâvirîn der Kudüs-i Şerîf

Şeyh Salih bin Mahmûd Veysî sikke 1	Hacı İsmâ'îl Seyyidî sikke 1	Ali Sühvânî sikke 1
--	---------------------------------------	---------------------------

Dervîş Ken'ân Rûmî sikke 1	Fahreddîn Şeyh Muhammed el- Câ'ûnî sikke 1	Mûsâ Hacı Ahmed sikke 1
-------------------------------------	--	----------------------------------

Abdülvâhid sikke 1	Abdülkadir bin Abdullah Şâmî sikke 1	Rıdvân Abdullah sikke 1
--------------------------	---	----------------------------------

[17/a]

Ali bin Muhammed el-Tama sikke 1	Şeyh Abdülvehhâb ibn-i Ebu'l-Tekâ sikke 1	Ali el-Burâkî el-Mücâvir sikke 1
---	---	---

Şerefüddîn bin Şehâbeddîn el-Mehdî sikke 1	Hacı Ali Kürdî Mücâvir sikke 1	Dervîş Süleymân er-Rûmî sikke 1
---	---	--

Dervîş Kâsım er-Rûmî sikke 1	Şeyh Ebu'n- Nasr ed-Derî sikke 1	Muhammed bin Sinan er-Rûmî sikke 1
---------------------------------------	---	---

Ken'ân bin Abdullah sikke 1	Abdülvâhid sikke 1	Dervîş bin 'Usfûr sikke 1
--------------------------------------	--------------------------	------------------------------------

Dervîş Ali bin Ramazan er-Rûmî sikke 1	Mahmûd el- Mücâvir sikke 1	Dervîş Muhammed Mevlevî Mustafa sikke 1
---	-------------------------------------	---

Hacı Hasan
Hind Tavîl

sikke

1

İbrâhim bin
Aliyyü'l-'Aceme

sikke

1

Şeyh İbrahim
'Aceme'l-mücâvir

sikke

1

Mûsâ Kennâs
Mücâvir

sikke

1

[17/b]

Yûsuf bin
Muhsin

sikke

1

Muhammed
Mücâvir

sikke

1

Mevlânâ
seyyid Hasan el-
Hanbelî

sikke

1

Yûsuf Duhânî
Muhammed fetâ

sikke

1

İbrâhim bin
Mustafa Muhammed
fetâ

sikke

1

Abdülhakk bin
Muhammed Hurûmî

sikke

1

Muhammed
bin şeyh Ali Ukbe

sikke

1

Salih bin es-
Sâmî

sikke

1

Hacı Muhammed Ensârî Mücâvir sikke 1	Abdülkadir bin Yahyâ ‘Usfûr sikke 1	Muhammed bin İbrâhim en- Nevâsîde sikke 1
--	--	---

Ebu'n-Nasr Nâsireddîn sikke 1	Mustafa Mecellü sikke 1	Salih bin Mustafa Merd bin sikke 1
--	----------------------------------	---

Ebübekir bin el-Fizza / el-Fakîh Salih sikke 1	Derviş Ömer Rûmî Mücâvir sikke 1	Ahmed bin Hacı Üveys Halvâtî sikke 1
--	---	---

Behrâm bin Abdullah Mücâvir tâbi‘ Muhammed ağa sikke 1	Muhammed bin Salih Muhsin sikke 1	Abdülazîz bin Yahyâ sikke 1
--	--	--------------------------------------

Salâhaddîn bin Mehâş dört hıtta sikke 1	Muhammed bin Mustafa Mücâvir sikke 1	Muhammed bin Recebü'l-‘alâk sikke 1
--	---	--

[18/a]

Ebu'n-Nasr bin
es-Süflâ

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene elli iki [52]
Cemâ'at-i mahalle-i bâbü'l-Kattânîn

Şeyh

Muhammed ibn-i

Arsedüddîn Halîlî ber-

vech-i münâsafâ

sikke

1

sikke-i hisse

buçuk \ sikke-i hisse

buçuk

Hasan bin en-
Nevâsîde

sikke

1

Halîl bin halef
el-Halvedî

sikke

1

Halef ibn-i
Halîl el-Halvedî

sikke

1

Necmeddin
bin Muhammed e-

Kürdî

sikke

1

Mustafa bin
Ebu'l-Fâtih

sikke

1

Derviş İbrahim
et-Tavîl

sikke

1

Ali bin
Şa'bân Molla

Mülûhiyye

sikke

1

Muhammed bin
Aliyyü'l-Kürdî

sikke

1

Hacı Nu'mân

sikke

1

Şeyh Tâhâ

sikke

1

Seyyid
Süleyman bin seyyid
Hasan

sikke

1

Kuskus a'mâ
el-Mücâvirî

sikke

1

Mer'îb ibn-i
Abdün-Nebî

sikke

1

Mûsâ bin Ebû
Evâbî

sikke

1

[18/b]

Azîzüddîn ibn-
i Ebû Evâbî

sikke

1

Ali bin
Murâd

sikke

1

Ali ibn-i
Mustafa

sikke

1

Muhammed
bin Mustafa Merdîl

sikke

1

Hüseyin bin
Muhammed Merdîl

sikke

1

‘Îbâde'l-Mısrî
Mu‘allim-i etfâl

sikke

1

İbrâhim bin
mu‘în

sikke

1

Muhammed
bin Şeyh
Abdülgaffâr ‘Acemî

sikke

1

Muhammed bin
Hacı İlyâs ‘Ayanos

sikke

1

Selîm ibn-i
Abdullah el-Hayr
Rûmî

sikke

1

El-Hacc
mübârek el-Tayyib

sikke

1

Halîl ibn-i
Sa‘deddîn ibn-i Sâlim

sikke

1

Ebûbekir bin
Ebû Hatbe

sikke

1

Nûreddîn bin
Mahabbeddîn

sikke

1

Salih Ebû Sâile
sikke

1

Ebûbekir bin
Muhammed el-
Hanbelî
sikke
1

Şeyh
Muhammed Kâbûsî
sikke
1

Şeyh Ali bin
Mûsâ türbedâr hazret-i
Mûsâ 'aleyhi's-selâm
sikke
1

Muhammed
bin Muhammed Rûmî
Yecûzî
sikke
1

İsmâ'îl bin
Ali
sikke
1

'Amr el-'Urûbî
sikke
1

[19/a]

Salih bin
Alâeddîn
sikke
1

Şeyh Ali bin
Mûsâ türbedâr
hazret-i Mûsâ
'aleyhi's-selâm
sikke
1

Şeyh N'ime bin
Meliyye
sikke
1

Muhammed
ibn-i Salih Dervîş

sikke

1

Şeyh Ali bin
Mûsâ türbedâr

Hazret-i Mûsâ
'aleyhi's-selâm

sikke

1

Bürhâneddîn el-
Terâhlî

sikke

1

Seyyid Hasan
bin Seyyid
Muhammed Hanefî

sikke

1

Muhammed
Emîn Dede

sikke

1

Şeyh
N'imetullah Mekkiyye

sikke

1

Muhammed
ibn-i Ahmed Kudüsî
tâbi' Ahmed

sikke

1

Ahmed Mısırî

sikke

1

Şeyh Ğanem
ibn-i Mekkiyye

sikke

1

Ahmed Merd
Kūsî

sikke

1

Kādî Hasan
Halîlî

sikke

1

Hacı Hasan S'â-
sefer

sikke

1

Ahmed el-
Hanbelî Hallâcî

sikke

1

Muhammed
ibn-i Ahmed el-
Kürdî

sikke

1

El-Hacc
Muhammed ra'sü'l-
etîbbâ

sikke

1

Hacı 'Îsâ

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene elli beş [55]
[19/b]

Cemâ'at-i mahalle-i bâb-ı Hıttâ

İsmâ'îl bin
Mahmûd

sikke

1

Halîl bin
Yûsuf

sikke

1

Muhammed bin
Mahmûd

sikke

1

Takīyüddîn bin
‘Îsâ

sikke

1

Bedreddîn
bin Yûsuf

sikke

1

Muhammed bin
Yûsuf

sikke

1

‘Arefe bin
Mûsâ

sikke

1

İbrâhîm bin
İsmâ‘îl

sikke

1

İbrâhîm bin
Mahmûd

sikke

1

Razīyüddîn bin
İbrâhîm

sikke

1

Mahmûd el-
Ensârî

sikke

1

Mahmûd ibn-i
İbrâhîm el-Ensârî

sikke

1

Bürhâneddîn
bin Mahmûd

sikke

1

Muhammed
bin Ahmed

sikke

1

Mahmûd bin
Ahmed

sikke

1

Hacı Üveys
Halvâtî

sikke

1

Halîl bin
Ahmed

sikke

1

Ramazan Bezâr
sikke

1

[20/a]

Ali ibnül-'İzzî

sikke

1

Seyyid Hasan

Halîlî

sikke

1

Mûsâ bin Halîl

Hâdim sey-yid mi'râc

sikke

1

Burhâneddîn
bin Ebu'n-Nasr es-
Sekâtî

sikke

1

Cemâd Mısrî
Mu'allim-i etfâl

sikke

1

Şeyh
Muhammed bin Şeyh
'Înâyetullah

sikke

1

Kādî Hasan el-
Hanbelî

sikke

1

Hacı Halîl
'Ukdâyî

sikke

1

Hacı Yûsuf el-
Birr

sikke

1

Ömer bin eş-
Şa' rî

sikke

1

Ahmed bin
Mahmûd

sikke

1

Ali bin
Hemedân Mah

sikke

1

Muhammed
bin Tâ sârîrî't-tûrî

sikke

1

Ali bin Ebu'l-
'avn el-

sikke

1

Ahmed bin
Abdülvehhâb el-

Vermuş

sikke

1

Muhammed
bin İbrâhîm 'Afvânî

sikke

1

Hasan bin
Kâd bedri'l-

Vatâniyye

sikke

1

Ahmed Simak
sikke

1

Şeyh
Muhammed el-
Hanbelî

sikke

1

Süleyman bin
Mûsâ sedr-i müslîh

sikke

1

Ahmed bin
Yûnus Halîlîn

sikke

1

[20/b]

Muhammed
bin Ali Mesîd
sikke
1

Tâhâ
Dımaşkî Mu'allim-i
etfâl
sikke
1

İsmâ'îl Beşiyye
Halvedî
sikke
1

Ahmed bin
Ahmed
sikke
1

Muhammed
bin Ebû Hureyre
sikke
1

Ahmed bin
Mûsâ
sikke
1

Muhammed
bin Abdüllatîf
sikke
1

İsmâ'îl bin
Ali
sikke
1

Muhî bin
Muhammed
sikke
1

Atāullah et-
Tūrî

sikke

1

Mûsâ bin el-
Medyen

sikke

1

Hacı Rasûl ibn-i
Mustafa Âdemli

sikke

1

‘Abbâs
Abdullah Hindî

sikke

1

Hacı Hasan
Mir İsa der

sikke

1

Hasan eş-Şâmî

sikke

1

Fahreddîn bin
el-‘İzzî

sikke

1

‘Alâ’eddin
bin Süleymân

sikke

1

Hacı
Muhammed Kürdî el-

ba‘

sikke

1

Hacı Hasan bin
Abdurrahman el-
Halvâtî

sikke

1

Hasan bin
Mustafa Tâlamlu

sikke

1

İbrâhîm bin tâvîl
der betâme

sikke

1

[21/a]

Ahmed bin
Muhammed Kâtib-i
Harem-i Şerîf
sikke
1

İbrâhîm bin
Abdülkâdir
sikke
1

Yûsuf bin
Rıdvan tâbi‘ Ğazanfer
Aĝa
sikke
1

‘Ale's-Sultânî
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene altmış dört [64]

Cemâ‘at-i ervâm-ı mücâvirîn-i der hucürât-ı ‘imâret-i merhûme
Hasekî Sultân tâbet serâhâ

Kâsım bin
Abdullah Rûmî a‘mâ
sikke
1

Hasan bin
Abdullah
sikke
1

Dervîş bin
Mustafa Hemedânî
sikke
1

Hacı Ca'fer
min bâb-ı Hıtta
sikke
1

Ca'fer
Abdullah a'mâ Rûmî
sikke
1

Şeyh Ebu'l-
'avn ibn-i Şeyh
'Înâyetullah
sikke
1

Muhammed
bin Ali Bedir Rıdvan
sikke
1

Dervîş bin
Mustafa
sikke
1

Hacı Ali Kürdî
sikke
1

Hacı Ali Bekir
Kürdî
sikke
1

Hacı Üveys
Kürdî
sikke
1

Halîl bin Ali
Kâsım
sikke
1

[21/b]

Hacı
Muhammed Hızır
sikke
1

Muhammed
bin Abdullah
sikke
1

Şâhîn veled
Cevher
sikke
1

Müyesser bin ale't-tāvî sikke 1	Mustafa bin Muhammed Ermenekli sikke 1	Salâhaddîn 'Îsâ kanat sikke 1
--	--	--

İbrâhîm bin Ali sikke 1	İsmâ'îl bin 'Alâeddîn sikke 1	Şeyh Muhammed el-'İzzî sikke 1
----------------------------------	--	---

Mevlânâ
Abdülgaffâr el-
'Acemî
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene yirmi iki [22]

Cemâ'at-i mahalle-i bâbü'l-'Amûd me'a mahalle-i bâbü'l-'Arasme

Mansûr Ebû Ali a'ma sikke 1	Ebu'n-Nasr bin Hâmid sikke 1	İbrâhîm bin Ali yeşfâ sikke 1
--------------------------------------	---------------------------------------	--

Muhammed
bin Şeyh ‘Înâyet

sikke

1

Kāsım en-
Nasrî

sikke

1

İbrâhîm bin
Halâl

sikke

1

[22/a]

Muhammed
eş-Şâfi‘î

sikke

1

Halil bin el-
‘Utme

sikke

1

Cemâl ibn-i
Ahmed

sikke

1

‘Îsâ bin Hacı
İbrâhîm ed-Defterî

sikke

1

Rüstem bin
Halîl

sikke

1

Şeyh
Muhyiddîn en-Nâvî

sikke

1

Ahmed bin
Şükrî halîfe

sikke

1

Şeyh İbrâhîm
bin ‘Alaeddîn

sikke

1

Haydar bin
Abdullah

sikke

1

İbrâhîm er-
Rûmî

sikke

1

Muhammed
'Asâkî

sikke

1

Mustafa bin
Bedâk

sikke

1

Seyyid
Muhammed Mûsâ

a'mâ

sikke

1

El-Fakīyye
Sultân Mısırî

sikke

1

Ahmed bin
Hüseyn

sikke

1

Muhammed
ibn-i İbrâhîm Sulehâ

bir

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene yirmi iki [22]

[22/b]

Cemâ'at-i mahalle-i bâbü's-Silsile me'a hitta-i Dâvud

Mahmûd es-
Serâncı

sikke

1

Şeyh Ebu'l-
‘Avn bin ‘İmran

sikke

1

Mahmûd bin
Ahmed bin Dâvud

sikke

1

Muhammed bin
Hüsrev Bey hatm

sikke

1

Şeyh Ali bin
Feynân

sikke

1

Mansûr mürîd
Şeyh Yahyâ

sikke

1

Şeyh Tâhâ
Câ‘ûnî

sikke

1

Abdülkadir
bin Hamd ed-Dâvî

sikke

1

Sâlim ibn-i
Dest Abdullah sülüs

sikke

1

İbrâhîm bin
Muhammed el-Tabhân
tâbi‘ ‘Arâvî

sikke

1

Abdü'l-Vâhid

sikke

1

Nâsıreddîn
ibn-i Ebû Hâşim

sikke

1

Şeyh Ebu'l-Feth
bin Mûsâ

sikke

1

İbrâhîm bin
Dâvud

sikke

1

Mevlânâ
Abdülgaffâr el-

‘Acemî

sikke

1

Abdülkerîm el-
‘Arâvî

sikke

1

Asl-ı binti
Muhammed es-Sarî

sikke

1

Şemsiyye binti
Salih ibn-i Mer‘î

sikke

1

[23/a]

Şeyh Ahmed
Sürûrî

sikke

1

Şeyh Ahmed
Sürûrî

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene yirmi [20]

Cemâ‘at-i mahalle-i bâb-ı Hıtta-i Tahtânî der kurb-ı bâbi'l-Harem-i
Şerîf

Ahmed bin
Ebû Hureyre

sikke

1

Abdullah bin
Ahmed es-Sultî

sikke

1

El-Fakiyye
Mûsâ el-Merdâvî

sikke

1

El-Fakīyye
cemâzil-Mısrî

sikke

1

Abdülazîz bin
fetrû' a'mâ

sikke

1

Ebû Hamza
Sultî

sikke

1

Tâhâ Şâmî
Mücâvir

sikke

1

Ahmed ibn-i
Ahmed kâtib-i Harem-
i Şerîf

sikke

1

Hacı Ahmed
Mısrî-i Harem

sikke

1

Muhammed
bin Seccâde

sikke

1

Nakîb
Muhammed bin
Melâvî

sikke

1

Şeyh
Muhammed Fenâfî

sikke

1

Ahmed bin
Muhammed Kâtib-i
Harem-i Şerîf

sikke

1

Ahmed
Mesniyyed

sikke

1

Abdullah bin
Hüseyn a'mâ

sikke

1

[23/b]

Ali bin el-
Cefâcî
sikke
1

Muhammed
bin 'Alâeddin el-
'Amrî
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene on yedi [17]
Cemâ'at-i mahalle-i el-Şeref

Ali Cüveyde
sikke
1

Abdüddâim
veled kuskus
sikke
1

Halîl ve
Nûreddîn ve Şemseddîn
evlâd
sikke
1

Derviş Sabâkî
Mevlevî
sikke
1

Ahmed bin el-
ilmi's-Şâfi'î
sikke
1

Cenküz el-
Mücâvir
sikke
1

Hasan bin
Cemâl
sikke
1

Salih ibn-i
Bedreddîn
sikke
1

Ali ve Mahmûd
ve Receb ve İmâm
Mustafa Mu'allim-i
etfâl
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene dokuz [9]

Cemâ'ati mahalle-i Havâlde

Ahmed bin Nâci	Şeyh Ali bin Bedreddîn	Tâceddîn ihvânen
sikke	sikke	sikke
1	1	1
[24/a]		
Kemâleddîn bin Şeyh Muhammed ed-Deyrî	İbrâhîm bin Halef	Mûsâ bin Süleymân 'Antākî
sikke	sikke	sikke
1	1	1
Mûsâ bin Muhammed el- Mühtedî		
sikke		
1		

Yekûn-ı sikke-i hasene yedi [7]

Cemâ'at-i mahalle-i Serse

Ebu'l-‘Avn
meblağ-ı
sikke
1

Şeyh Nusretü'l-
İslâm
sikke
1

Şeyh ‘Alâeddîn
ibn-i ‘Asîle
sikke
1

El-Kādî Hasan
el-Ca‘vî

sikke
1

Hacı Ebu'l-
Hasan

sikke
1

Muhammed bin
Salih el-Vefâ

sikke
1

Salâhaddîn et-
Tâci

sikke
1

Muhammed
bin el-‘ulemâ

sikke
1

Ahmed bin
Kamer

sikke
1

İbrâhîm ed-
derîhe Mürşîdî

sikke
1

Şemseddîn bin
Mahmûd

sikke
1

Hasan bin Ğazî
sikke

1

[24/b]

Ahmed bin
Muhammed el-
Hanbelî
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene on üç [13]

Cemâ'at-i huddâm-ı mücâvirîn der makâm-ı hazret-i Dâvud 'aleyhi's-
salâtü ve's-selâm

Şeyh
Muhammed İmâm
makâm-ı şerîf
sikke
1

Zîneddîn bin
Yûnus
sikke
1

Nûreddîn bin
Hâdim
sikke
1

Salih bin
Molla
sikke
1

Salih Hâdim
sikke
1

Halîl bin Ali
Râdî
sikke
1

Ahmed bin
Hasan
sikke
1

Ali bin Ahmed
sikke
1

Mahfûz ibn-i
Ahmed
sikke
1

‘Îsâ el-
Süveylî muvakkıt-ı
makâm-ı şerîf
sikke
1

Süleymân ibn-
i Ebû Hureyre
sikke
1

Hasan ibn-i
Ahmed
sikke
1

Halîl el-
Sa‘fâtî
sikke
1

Emînüddîn bin
Mücâvir
sikke
1

Tâcül-‘Arifîn
ibn-i Halîl
sikke
1

[25/a]

Abdülkadir
bin Ali Râdî
sikke
1

‘Ulemâ Salih
sikke
1

İshâk Mücâvir
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene on sekiz [18]

Cemâ‘at-i Mevlânâ Ebu's-Su‘ûd ve Şeyh Ebu'l-Hüdâ

Tâcü'l-‘ârifîn

sikke

1

Salih Mücâvir

sikke

1

Muhammed

Mücâvir

sikke

1

Muhammed
en-Nâsirî

sikke

1

Ebu'n-Nasr
Nakîb

sikke

1

Abdül‘azîz
Nakîb

sikke

1

Nûreddîn bin
Ebû Bekir

sikke

1

Abdülkâdir el-
Hanbelî

sikke

1

Dervîş
Muhammed el-‘Irâkî

sikke

1

El-Hacc

Ebu'l-Yesr

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene on [10]

[25/b]

Cemâ‘at-i Şeyh Ebu'l-Hüdâ bin Dâvud Şeyhü'l-Mahyâ er-Rasûlü
sallallâhü ‘aleyhi ve sellem

Muhammed
bin Dâvud

sikke

1

Ahmed bin
Dâvud

sikke

1

İbrâhîm bin
Dâvud

sikke

1

Mûsâ Sâlimî

sikke

1

Mü'min bin

Şeyh Ebu'l-Muhtedî

sikke

1

Halîl bin Ahmed

sikke

1

‘Alâeddîn el-
Kasrî

sikke

1

Hacı

İskendâranî ve

Muhammed bin Hacı

Yûsuf heylâbe

sikke

1

Şeyh Abdülkâdir
Dehân

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene dokuz [9]

Cemâ‘at-i fukarâ-i Şeyhü's-Sâmit

Şeyh Tâhâ es-
Sâmit

sikke

1

Muhammed es-
Sâmid

sikke

1

Ahmed bin
Ebu'l-‘avâz

sikke

1

[26/a]

Muhammed bin es-Sāmid sikke 1	Muhammed bin Hasan bin Bahreddîn sikke 1	Ali bin Mahmûd sikke 1
Yahyâ bin Mahmûd sikke 1	Hacı İsmâ'îl bin Mahmûd sikke 1	Kâsım bin Ebu'l-'Avâz sikke 1
Hacı Kerîmüddîn Hûş sikke 1	Muhammed bin Muhammed Halîl sikke 1	

Yekûn-ı sikke-i hasene on bir [11]

Cemâ'at-i Şeyh Muhammedü'l-karnî Kudüs surretü'l-'azîz

Şeyh Muhammed Hicâzî	Seyyid Muhammed bin Muhammed	Hasan Çelebî İmâm-ı Tophâne
sikke	sikke	sikke
1	1	1

Şeyh Muhammed el-Haylî	Hacı Halîl Mücâvir	Hacı Muhammed Su'âd
sikke	sikke	sikke
1	1	1

Hacı Bedreddîn bin Sâim	Hacı Muhammed bin Ahmed	Abdülvehhâb ibn-i 'Asîle
sikke	sikke	sikke
1	1	1

[26/b]

Muhammed el- Sâkadî	Mûsâ el- Esfer
sikke	sikke
1	1

Yekûn-ı sikke-i hasene on bir [11]
Cemâ'at-i Mücâvirîn der ribât-ı Mansûrî

Molla Muhammed Ali	Hacı Hasan bin huzū kâtib	Hacı Hüseyin bin Bağdâdî
sikke	sikke	sikke
1	1	1

Hacı Muhammed Hindî Mücâvir-i Harem-i Şerîf	Hacı Yûsuf bin Abdî Halîfe	Yûsuf Delvî
sikke	sikke	sikke
1	1	1

Ahmed bin Emet	Yahyâ en- Nâsırî
sikke	sikke
1	1

Yekûn-ı sikke-i hasene sekiz [8]

Cemâ'at-i ribât-ı Alâeddîn en-Nasr

Molla Yûsuf Delvî fakîr	Murâd bin Mahmûd Süleymân	Ribât-ı Alâeddîn Muhammed bin Muslihiddîn
sikke	sikke	sikke
1	1	1
[27/a]		

Hacı Mustafa

sikke

1

İsmâ'îl bin

Osmân

sikke

1

Molla

Muhammed Ali

Mücâvir

sikke

1

Hacı Yâkût bin

Abdullah 'abîd

Mahmûd

Ebu'l-'Avn el-

Hatîb

sikke

1

İsmâ'îl bin

Osmân

sikke

1

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene dokuz [9]

Cemâ'at-i ribât-ı Bayram Çavuş

Salih el-

Müslimî

sikke

1

İbrâhîm bin

Abdussâmed

sikke

1

Şeyh Ahmed

Hâfiz Mısrî

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene üç [3]

Cemâ'at-i Mücâvirîn ribât-ı Hacı Kâsım me'a havşü'l-'abd

Mevlânâ Seyyid Ebu'l-Vefâ Şeyhü'l- kurâ sikke 1 [27/b]	Ya'küb bin 'Abdü'n-Nebî Merdâvî sikke 1	Ali bin Mansür sikke 1
---	--	------------------------------

Ahmed bin Hicâzî sikke 1	Hüseyîn Tâktâkâ a'mâ sikke 1	Muhammed el- Hanbelî sikke 1
-----------------------------------	---------------------------------------	---------------------------------------

Yekûn-ı sikke-i hasene altı [6]

Cemâ'at-i Mücâvirîn-i medrese-i Zemîniyye ve medrese-i Cevher
me'a neferîn bir bâb

Yûnus bin Hakis sikke 1	Abdü'n-nebî bin Abdülvehhâb sikke 1	Şeref ekî' sikke 1
Şehâbeddîn bin İsmâ'îl sikke 1	Hüseyîn bin Şa'lâb sikke 1	Hacı Ali bin Nâbî sikke 1

İsmâ'îl Ebû

Meşkûre

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene yedi [7]

Cemâ'at-i mahalle-i 'astü's-se' Nekbe bâbü'l-'Avâğa

[28/a]

Abdülvehhâb

ibn-i

sikke

1

Mansûr ibn-i

Beşiyye fakîh

sikke

1

'İbâdel-Mısrî

sikke

1

Muharrire'l-
Mısrî el-Mücâvir

sikke

1

Yûsuf el-Vefâyî

sikke

1

Ahmed bin
Zekerıyyâ

sikke

1

Hacı
Muhammed bin Ali

Mısrî

sikke

1

Hasan bin
Yûnus

sikke

1

Şehâbeddîn
bin Kâsım

sikke

1

Receb bin Sinân
er-Rûmî

sikke

1

Tâcû'l-'ârifîn
bin Abdülkâdir

sikke

1

Mahabbeddîn
el-Vefâyî

sikke

1

İshâk bin Ebu'l-
Vefâyî

sikke

1

Hasan bin Ali
fakîr

sikke

1

Abdürraûf el-
Hanbelî

sikke

1

Yûsuf el-
Meşâyihî

sikke

1

Şeyh
Muhammed dîn

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene on yedi [17]

[28/b]

Cemâ'at-i huddâm-ı câmi'i Ömer-i mahalle-i Hûd me'a zâviye-i
Hünûd

Halîl bin
Muslihiddîn İmâm
sikke
1

Halîl bin
Sa‘deddîn Mevden
câmi‘-i Ömer-i
sikke
1

Kemâl bin
Abdürrezzâk şegâl ve
ferrâş cami‘
sikke
1

Hacı Ömer
bin Ahmed
Süleymân
sikke
1

Hacı İsmâ‘îl
bin Şemseddîn
sikke
1

Ebubekir
Ahmed Süleymân
sikke
1

Muhammed
bin Muhammed
na‘thân
sikke
1

Hacı Ali
Süleymân
sikke
1

İsmâ‘îl bin
Osmân
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene dokuz [9]
Cemâ‘at-i zâviye-i Hünûd-ı Sultânî

Hacı Abdullah
bin Şâzâde
sikke
1

Dâvud bin
Cum‘a
sikke
1

Mûsâ Ali
fakîh Ali
sikke
1

Ömer bin
Halâ'eddîn

sikke

1

Hâfızuddîn
a'mâ

sikke

1

Dervîş Ali
Ramazan

sikke

1

Hacı
Kemâleddîn bin
İbrâhîm

sikke

1

Mansûru'l-
hüdâ el-E'azez

sikke

1

Şemseddîn
'Îsâ Feynân

sikke

1

Halîl ibn-i
İbrâhîm Fahrencî

sikke

1

Salih ibn-i
Sehâyir

sikke

1

Muhammed
bin Muhammed el-
Hurûmî

sikke

1

Şeyh İbrâhîm
bin Tercümân

sikke

1

Yûsuf ibn-i
Hasan

sikke

1

Ahmed bin
Mahmûd Kuddisî

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene on beş [15]

Cemâ'at-i Hünûd-ı zâviye-i bâbu's-Sâhire

Osmân bin Muhammed Mir İsâ	Hüseyîn bin Muhammed	Ebu'n-Nasr bin Nâsıradđın
sikke	sikke	sikke
1	1	1
[29/b]		

Hacı Ahmed el-Hanbelî	'Alâ'eddîn bin Bâyezîd el-Hindî	Abdullah Hindî Mücâvir-i Harem-i Şerîf
sikke	sikke	sikke
1	1	1

Halîl bin Ali	Ahmed bin Yûsuf Meşâyihî	Yûsuf Eburdiş
sikke	sikke	sikke
1	1	1

Nûreddin bin Hacı Hasan nakîb	İsmâ'îl bin Fethullah	İbrâhîm Nur
sikke	sikke	sikke
1	1	1

Şeyh Ebu'l-
Hüdâ el-‘İzzî
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene on üç [13]
Cemâ‘at-i mahalle-i Meğâribe me‘a nefer men mahalle-i Rîşe

Abdurrahman
bin Sedbâne
sikke
1

Hacı Mansûr
sikke
1

Mustafa bin
Ahmed benâd-ı
Mücâvir-i Kudüs-i
Şerîf
sikke
1

El-Hacc
Mansûr
sikke
7

Hacı el-
Medyûnî
sikke
1

Hacı Ahmed
el-Kādî ibn-i
Muhammed
sikke
1

[30/a]

İbrâhîm bin Hacı Mansûr ya'rvây	Hacı Muhammed Mağribî	Hacı Abdullah el-Merîfeş
sikke	sikke	sikke
1	1	1

Hacı Abdullah ibn-i Ahmed	Şeyh Muhammed Kâbûsî	Muhammed bin Ahmed Elzîz
sikke	sikke	sikke
1	1	1

Muhammed bin Ebu'l-Kâsım	Abdürraûf bin Bahâdeddîn el- Hanbelî	Şerefü'l-a'mâ sikke
sikke	sikke	1
1	1	

Hacı
Muhammed 'Alâf
Mağribî
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene yirmi iki [22]

Cemâ'at-i mustahfizân-ı kal'a-i Kudüs-i Şerîf huddâm-ı surre-i der
vakt tevzî'-i istihdâm-ı şüde

Hacı Kadîmî
bin Mahmûd
sikke
1

Dâvud bin Ali
sikke
1

İbrâhîm bin
Abdullah
sikke
1

Mustafa bin
Ahmed
sikke
1

Muhammed
bin Hüseyîn
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene beş [5]
[30/b]

Cemâ'at-i nisvân-ı fukarâ-i Kudüs-i Şerîf

Ceddühû Ali
eş-Şerîf
para
20

Ümmü
Abdurrahmân zevce
Süleymân halife
para
20

Şerîfe Ümmü
Mahmûd
para
20

Cansever
Hâtun

para

20

Behice bint-i
Ebu'l-‘Avn

para

20

Fâtıma bint-i
Hacı Ali Gelibolî

para

20

Hacı Fâtıma

Halîme anası
‘Arca

para

20

para

20

Hacı Ümmî
Hâce hâtun

para

20

Setiyye bint-i
Ahmed Berderkâ

para

20

Ali ibn-i ‘Avîs

para

20

Saliha zevce-i
Hacı Kâsım

para

20

Âyişe Hâtun
Ümmü Ali

para

20

Cemûd-ı
Mağribî

para

20

Emîne bint-i
Muhammed Zemlî

para

20

Fâtıma bint-i
Hacı İbrâhîm Antâbî

para

20

[31/a]

Fâtıma bint-i
Sadık

para

20

Halîme bint-i
Mahmûd Antâbî

para

20

Hatîce bint-i
Mûsâ

para

20

Abdurrahmân
Mağribî me‘a Harem-i

Şerîf

para

20

Fâtıma bint-i
‘Ummânî Saraylı

para

20

Fâtıma bint-i
Ali

para

20

Âyişe bint-i
Hacı Ali

para

20

Emîne bint-i
Hafîl

para

20

El-Hareme
Cem‘

para

20

‘Âyişe bint-i
Hacı Ali

para

20

Fâtıma bint-i er-
Ra’s

para

20

‘Âyişe bint-i

Hamza

para

20

Habîbe bint-i

Ebu'l-‘Avn

para

20

Saliha Tâhâ es-

Silvânî

para

20

Fâtîma bint-i

Muhammed Mısırî

para

20

Ümmü'l-Hamd

bint-i Sivâsî ‘Arâvî

para

20

Hatîce bint-i

Mahmûd

para

20

Sultâne bint-i

Hacı Mûsâ ‘Arâvî

para

20

Zeyneb bint-i

Abdurrahmân el-

Kürdî

para

20

Yekûn-ı sikke-i hasene on yedi buçuk [17,5]

[31/b]

Cemâ‘at-i nisâ-i mahalle-i bâbü'l-Kattânîn

El-Hareme
Fâtıma bint-i Hacı
Mustafa el-Kürdî
para
20

İbrâhîm el-
'Anberî
para
20

Âyişe bint-i
Erda'vedî
para
20

Rukiyye bint-i
Muhammed
para
20

Âyişe bint-i
Abdullah zevce-i
Hamza Çelebi
para
20

Sâde bint-i el-
Kürdî
para
20

Sehlâ el-
Tûriyye
para
20

Yâsemîn bint-i
Abdullah
para
20

Ümmü
Abdülazîz Eremle
para
20

Saliha bint-i
Muhammed er-Rûmî
para
20

Azîze bint-i
Muhammed Azîze
para
20

Rukiyye bint-i
Salih Sûfî
para
20

Ümmükûlsûm
Habîbe
para
20

Rukiyye bint-i
Süleymân
para
20

Ümmü Saliha
zevce-i Muhammed
ed-Deyrî
para
20

Emîne uht-i Ali

para

20

Fâtıma bint-i

Ali

para

20

Sa'ide bint-i

Receb

para

20

[32/a]

Selîme

İstanbûliyye

para

20

İbrâhîm beyt

Muhammed el-

Tebeyyez

para

20

Ümmet bint-i

Hamrûn

para

20

Es-Selce Eşhed

vâlid yeclâ

para

20

Fâtıma bint-i

el-Zeyneb

para

20

Âyişe bint-i

Abdurrahmân

Antâkiyye

para

20

Hatîce bint-i

Ali muvakkıt

para

20

Emîne bint-i

eş-Şeyh Muhammed

el-Müslimî Belîce

para

20

Uhtihâ Fâtıma

sâkin fi's-sâkiniyye

para

20

Nebeviyye
eş'urûbe

para

20

Âyişe bint-i
benî Halîfe

para

20

Hatîce bint-i
Ali Nablûsî

para

20

Emîne bint-i
eş-Şeyh 'Asîm

para

20

Saliha bint-i ez-
Zeyn

para

20

Ümmü
Kuveyd el-'Umyâ

para

20

Şerîfe bint-i
Ebûbekir 'Umyâ

para

20

Ümmü Salih el-
'Umyâ

para

20

Ümmü Ahmed
el-'Umyâ

para

20

Azîz el-'Umyâ

para

20

Ümmü
Mahmûd el-'Umyâ

para

20

Âyişe el-
'Umyâ

para

20

[32/b]

Hatîce bint-i
Ahmed Nakîb

para

20

Emîne bint-i
Abdü'n-Na'îm

para

20

Dâvud bin
Feynân

para

20

Fâtıma el-
'Umyâ

para

20

Ümmü
Muhammed es-Sâfi

para

20

Kerîm zevce-i
Basırvân

para

20

Fâtıma bint-i
Hacı Mustafa Rûmî

para

20

Leylâ bint-i
seb' el-'Umyâ

para

20

Mûsâ bedî'
besîm

para

20

Zeyneb bint-i
Salih

para

20

Ümmü Hüseyin
bint-i Muhammed

para

20

Emîne bint-i
Zîyneddîn

para

20

Azîze bint-i
Hızır Nablûsî

para

20

Abdülkerîm bin
Mustafa

para

20

'Arâl zevce-i
Yâkût 'abd-i
Muhammed Çelebi

para

20

Âyişe Ümmü

Mezdîd

para

20

Ceyşe bint-i Ali

Secvânî

para

20

‘Acîbe bint-i

Ahmed

para

20

Yekûn-ı sikke-i hasene yirmi sekiz buçuk [28,5]

[33/a]

Cemâ‘at-i Nisâ-i bâb-ı Hıttâ

Setiyye

bint-i Muhammed

para

20

Fâtıma bint-i

İlhâm

para

20

Salih bint-i

‘Asîle

para

20

Nebeviyye

bint-i Feynân

para

20

Emîne bint-i

Muhammed Zeyn

para

20

Behice bint-i

es-Serâc

para

20

Fâtıma bint-

i Ali Sâmine

para

20

Abdülğanî

Esferdî

para

20

Âyişe bint-i Ali

para

20

Fâtıma bint-i 'alâ Sâmine	Ümmü 'Arefe bint-i Abdürrezzâk Şâfi'î	Fâtıma bint-i Mahabbeddîn zevce-i Ahmed el-Mü'ezzin
para	para	para
20	20	20

Hâssa asl-ı bint-i Kürdî	Kamer bint-i Abdullah tâbi' Muhzır nâşî	Hâce Fâtıma bint-i Şeyh İbrâhîm hâdim-i Harem-i Şerîf
para	para	para
20	20	20

Sittü'l-'aşer Meliha	Mihmânî bint-i Hacı İbrâhîm tabi' Muhzırbaşı	Hatıce bint-i Yûsuf 'Ukdânî
para	para	para
20	20	20

[33/b]

Ümmü Külsûm Hüsn	Salihü'l-'Akâ'î	Bende bint-i Ebû Şâş
para	para	para
20	20	20

Halîme bint-i ‘Ûriyyetme para 20	Safîyye bint-i Şemseddîn Muvakkıtü min mahalle-i Kattânîn para 20	Salih Fukâ‘î para 20
---	---	----------------------------

Fâtıma bint- i ‘Avn para 20	Fâtıma Ümmü Salih ‘Arâbilî para 20	Hatıce bint-i Ernûd para 20
--------------------------------------	---	--------------------------------------

Fâtıma bint- i Hüseyîn para 20	Zâhide bint-i Hüseyîn para 20	İbrâhîm bin Fukâ‘î para 20
---	--	-------------------------------------

Mihribân bint-i Abdullah para 20	Fâtıma bint-i Hüseyînü'l-‘amâ para 20	Â’işe bint-i Hacı Ahmed Şânî para 20
---	--	---

Yekûn-ı sikke-i hasene on yedi buçuk [17,5]

Cemâ‘at-i Nisâ-i mahalle-i Rîşe me‘a mahalle-i Havâlde

Ümmü ‘Avâde'l-‘Umyâ	ÂiŖe bint-i Hacı Mûsâ	Cemî‘ bint-i Hân Yenîce
para	para	para
20	20	20

[34/a]

Abdülkadir bin Abdülcevâd	ZevŖâ bint-i Ŗemseddîn	Eyahsebü el- lisânî
para	para	para
20	20	20

İsmâ‘îl bin Ali	Ümmü Salahaddîn Eremlî	Fâtîma bint-i Ömer
para	para	para
20	20	20

Ümmü Salih dehe	ÂyiŖe bint-i Hacı İbrâhîm	Ali ibn-i Mûsâ
para	para	para
20	20	20

Âyişe bint-i
eş-Şeyhî

para

20

Cemîl bint-i
Ahmed

para

20

Kamer bint-i
Ahmed er-Râ'î

para

20

Emîne bint-i
el-Mısr

para

20

Bereket bint-i
Hacı Ahmed

para

20

Hâce bint-i er-
Râ'î

para

20

Şemse Eşferd

para

20

Leylâ bint-i

Ahmed Sâmine

para

20

Bereket el-

Mühdım

para

20

Kamer bint-i
Kereste

para

20

Fâtıma bint-i
Alaeddîn

para

20

Safiyye bint-i
Alaeddîn es-Sabi'

para

20

[34/b]

Yekûn-ı sikke-i hasene on iki [12]

Cemâ'at-i nisâ-i hitta-ı Dâvud me'a mahalle-i el-Şeref

Azîze bint-i İsmâ'îl	İbrâhîm bint-i ilmî Şâfi'î	Sitt el-Gül zevce-i Muhammed bin Mer'î
para	para	para
20	20	20

Behîce bint-i Nebeviyye	Saliha bint-i Hacı Muhammed Mısırî	Halîl bin Mustafa
para	para	para
20	20	20

Benî ebâ Sitt el-'Unâkıyyî	Fâtıma bint-i Hacı Kâsım el-Magrebî
para	para
20	20

Yekûn-ı sikke-i hasene dört [4]

Cemâ'at-i nisâ-i Akabetü's-sebt

Hanîfe Hâtûn Mücâvir	El-Harame-i Sa'diye	Abdülkerîm
para	para	para
20	20	20

[35/a]

Nebeviyye
bint-i Muhammed el-
‘Îlâve
para
20

Zâhide bint-i
el-‘Îlâve
para
20

Yekûn-ı sikke-i hasene iki buçuk [2,5]
Cemâ‘at-i nisâ-i mahalle-i Avârime

Râziyye
bint-i Abdullah
para
20

Emîne bint-i
Muhammed el-
Hanbelî
para
20

Fâtıma bint-i
Hacı Muhammed el-
Hanbelî
para
20

Yâsemîn
bint-i Abdullah
para
20

Râbi‘a bint-i
Ali el-Kürdî
para
20

Rûmiyye bint-i
Ahmed
para
20

Ümmü'l- hayr bint-i Şeyh Muhammed el- Müslimî para 20	İmâm-ı Muhammed el- Hanbeli para 20	Fâtıma bint-i Muslihiddînü'l-hayr para 20
--	---	--

Ve veledühâ Besîm para 20	Hacı Kerîme nâm hâtûn para 20	Meryem bint-i Duhân para 20
------------------------------------	--	--------------------------------------

[35/b]

Yekûn-ı sikke-i hasene altı buçuk [6,5]
Cemâ'at-i nisâ-i mahalle-i bâbü'l-'Amûd

Ümmet bint-i İbrâhîm para 20	Zeyneb bint-i İbrâhîm para 20	Fâtıma bint-i İbrâhîm para 20
---------------------------------------	--	--

Kadriyye
bint-i Şehâbeddîn

para

20

Kudât-ı bint-i
Şerefeddîn

para

20

Hafîce
Şerefeddîn

para

20

Emîne bint-i
Ümmü Zeyn

para

20

Levleve bint-i
Muhammed

para

20

Hüseyîn bin
Hâmid Muhammed

para

20

Zeyneb bint-i
Şerefeddîn

para

20

Bahşe bint-i
Abdullah

para

20

Hüseyin

para

20

Burhâneddîn
Eyyûb

para

20

Ümmü Halîl
Dardiyye

para

20

Ümmü
Nasreddîn eş-Şerîf

para

20

Saliha bint-i
Muhammed yâ

para

20

Muhammed
bin Cemîl

para

20

[36/a]

Yekûn-ı sikke-i hasene sekiz buçuk [8,5]

Cemâ'at-i nisâ-i Sultâniyye me'a medrese-i Mencikiyye

Setiyye bint-i Şeyh Muhammed	Hâce Hatîce bint-i Abdullah	Emîne bint-i Abdullah
para	para	para
20	20	20
Hâce Fâtıma bint-i Mustafa Şerîf	Emîne bint-i Ali Rûmî	Makbûle Hâviye Şimâl
para	para	para
20	20	20
Ayişe bint-i Ömer	Hatîce bint-i Ali Rûmî	Saliha bint-i Mustafa
para	para	para
20	20	20
Usûl-ı Rûmiyye	Fâtıma bint-i İbrâhîm Erselen Kethüdâ	Meryem bint-i Ali
para	para	para
20	20	20

Fâtıma bint-i Mahmûd	Emîne ‘Umyâ Bekir	‘Umâmüddîn Şeyh İsmâ‘îl
para	para	para
20	20	20

[36/b]

Yekûn-ı sikke-i hasene dokuz [9]

Cemâ‘at-i nisâ-i ribât-ı Alâeddîn me‘a ribât-ı Hâce Fâtıma

Halîme bint-i eş-Şe‘âr Tarabayâ	Serâye bint-i Hanâyû	Ümmü'l-hayr bint-i Ali
para	para	para
20	20	20

Safiyye el- Mürsehe	Rukiyye bint-i Şerefeddîn el-Mısrî	Sitt bint-i yâhava Zemîle
para	para	para
20	20	20

Fâtıma bint-i eş-Şeyh Mansûr	Hâce Ayişe bint-i Ebu'l-Cevâd	Emîne bint-i Ali Ebu'l-hayr
para	para	para
20	20	20

Hicâziyye
bint-i Ahmed

para

20

Zelâl bint-i eş-
Şeyh Berekât Nablûsî

para

20

Fâtıma bint-i
Hacı er-Rumelâvî

para

20

Habîbe bint-i
Abdurrahmân

para

20

Sebt bint-i
Ebûbekir el-Harîrî

para

20

Zeynü Şeref
bint-i Hacı
Muhammed

para

20

[37/a]

Şerîfe bint-i
Ali Şerîfe

para

20

Yekûn-ı sikke-i hasene sekiz [8]

Cemâ'at-i nisâ-i ribâti'l-Hacc Kâsım nisâ-i rakâti'l-Hanâfiyye

Asl-ı zevceti'ş-
Şeyh Berekât Nablûsî

para

20

Yûsuf Mustafa

para

20

Âyişe bint-i
Behrâm zevce-i
Mahmûd eş-Şer'î

para

20

Hüseyîn Tâci

İslâmbûlî

para

20

Fâtıma bint-i

Abdullah

para

20

Nûru's-sabâh

para

20

Haksâ bint-i

Hacı Muhammed

para

20

‘Ulemâ bint-i

Hacı Ahmed

para

20

Fâtıma bint-i

Hacı Ahmed

Merdâvî

para

20

Bedriyye bint-i

Hacı Ahmed Çelebi

para

20

Yûsuf Mustafa

para

20

Abdurrahmân

bin Salih

para

20

Yekûn-ı sikke-i hasene altı [6]

[37/b]

Cemâ‘at-i nisâ-i sâkin medrese-i Meymûniyye ve zâviye-i Şetâmiyye

Fâtıma bint-i
Kerim

para

20

Mansûr bin
Berekât Nablûsî

para

20

Meryem bint-i
Anber

para

20

Hatıce bint-i
Hacı Mustafa Antâbî

para

20

Rabî'a bint-i
Dervîş

para

20

Diğer Hatıce bint-i
Mustafa

para

20

Mihribân
bint-i Hasan Nâbî

para

20

Hatıce bint-i
Seccâde
Muhammed

para

20

Âyişe bint-i
Mustafa Ereğli

para

20

Nûru'l-
Hediyye bint-i el-
Hanbelî

para

20

Fâyide bint-i
Abdullah

para

20

Fâtıma bint-i el-
'ibâremü melce

para

20

Ümmü'l-
Hamd bint-i el-Hacı
Halîl

para

20

Fâtıma bint-i
Hacı Muhammed
ed-Deyrî

para

20

Zeyne bint-i
Muhammed Bedrî

para

20

Zâhîde bint-i Mansûru'l-Benşetânî	Sultâne bint- i Hacı Ali el- Benşetânî	Bende bint-i Sâlim el-Beştânî
para	para	para
20	20	20

[38/a]

Rebâbü'l- Mısıriyye 'Îmâd-ı Rebâb-ı hıttâ	Âyişe bint-i Yahyâ 'Usfûr	Halîme bint-i Hacı Muhammed Dimyâtî
para	para	para
20	20	20

Yekûn-ı sikke-i hasene on buçuk [10,5]

Cemâ'at-i nisâ-i Mevleviyye-i Kudüs

Fâtıma bint-i Hacı Ahmed	Hatîce bint-i Dâvud Merdî	Fâtıma bint-i Mûsâ
para	para	para
20	20	20

Fâtıma bint-i Nabyû Kürdî	Ümmetü'r- rahîm Mısıriyye	Hanım bint-i Abdullah
para	para	para
20	20	20

Melek Semâ
bint-i Abdullah

para

20

Ġanî Şah
Sâmine

para

20

Abdurrahman
bin Salih

para

20

Ümmü
Mustafa zevce el-
Mücâvir

para

20

[38/b]

Mecî nâm
hâtûn

para

20

Kamer bint-i
Abdullah

para

20

Bereket bint-i
Mübârek

para

20

Yâsemîn bint-i
Havâsî Kudsî

para

20

Medîne bint-i
Abdullah

para

20

Yekûn-ı sikke-i hasene yedi buçuk [7,5]

Cemâ'at-i nisâ-i ribât-ı Kürd me'a Saryad 'Amrî

Fâtıma bint-i Hasan sıhha	Zevcetü'l-Hacc Hasan Şekā	Fâtıma bint-i Ahmed bin Mahmûd
para	para	para
20	20	20

Fâtıma bint-i Seccâde	Rûmiyye bint-i Kâsım zâviye-i Selîmen	Saliha bint-i Hicâz
para	para	para
20	20	20

Hüsnâ hâdim Şeyh Samed	Fâtıma bint-i Halîl Şemse	Laksa bint-i Muhammed Antâliyye
para	para	para
20	20	20

Hacı Zeyneb Abdurrahmân Mısrî	Fâtıma bint-i Mahmûd Kârî	Hüsnâ bint-i Abdullah ribât-ı Mercû fukıyye
para	para	para
20	20	20

[39/a]

Ümmü
Necmeddîn câriye-i
ribât-ı Cevheriyye

para

20

Fâtıma bint-i
Hacı Abdurrahmân
Mısırî

para

20

Yekûn-ı sikke-i hasene yedi [7]

Cemâ'at-i nisâ-i bâb-ı Hıttâ

Mülûk bint-i
Muhammed

para

20

Zelîha
ümmü Mahmûd
bint-i Mustafa

para

20

Mihribân bint-i
Abdullah

para

20

Ümmü'l-Hamd
bint-i 'İzzeddîn

para

20

Azîze bint-i
Ahmed

para

20

Fâtıma bint-i
Salih el-'Umyâ

para

20

Minâ bint-i
Muhammed ‘Abâzî

para

20

Bedriye
bint-i Riclû

para

20

Râbi‘a bint-i
Hüseyîn

para

20

Ümmü İsmâ‘îl
el-Kerbî

para

20

‘Ulemâ bint-
i Muhammed el-
Yefl

para

20

Hatîce bint-i Ali
el-Muvakkıt

para

20

Fâtıma bint-i
Şemâf

para

20

Fâtıma bint-i
Abdullah el-‘Îzâ

para

20

Nûru's-sâh
Masûfiyye Mahmûd

para

20

[39/b]

Şeybe bint-i
Mahmûd el-‘Îlâve

para

20

Hatîce bint-i
Abdulkâdir

para

20

Kâfiye bint-i
Abdulkâdir

para

20

Fâtıma bint-i Ahmed es-Silvânî	Hâce zıy'am halîfe	Hükm bint-i Abdullah
para	para	para
20	20	20

Hâce Şeybe bint-i Şerefeddîn	Şerefiyye bint-i Şerefeddîn	Azîze bint-i Ahmed
para	para	para
20	20	20

Salih bint-i Hâlim	Hacı Cevrî bint-i Ali	Leylâ bint-i Dervîş Muhammed
para	para	para
20	20	20

Fâtıma bint-i
Ahmed es-Silvânî
para
20

Yekûn-ı sikke-i hasene on dört [14]
Cemâ'at-i nisâ-i ribât-ı Mekkiye me'a fâ'i medrese-i Hanîfiyye

Fâtıma bint-i

Muhammed

para

20

Fâtıma bint-i

Ali el-Mısrî

para

20

Şerefiyye bint-i

Muhammed zevce-i

Yahyâ

para

20

[40/a]

Hacı halife

bint-i Hacer Antâliyye

para

20

Emîne bint-i

Muhammed

Şerefiyye-i Rûmiyye

para

20

Setiyye bint-i

Abdullah zevce Abdu'l-

bâsitî

para

20

Muhammed

bin Cemîl

para

20

Hatîce bint-i

Ahmed

para

20

Zeynep bint-i

Abdülkerîm

para

20

Emîne el-

Hediyye

para

20

Meryem bint-

i Mûsâ Yelvâz

para

20

Zelîha bint-i

Hacı Ahmed

para

20

Rûşâ Ümmü
Süleyman el-‘Arâriyye
para
20

Leylâ bint-i
İbrâhîm zevce
Cum‘a
para
20

Yekûn-ı sikke-i hasene yedi [7]

Cemâ‘at-i nisâ-i Hünûd tâife-i Hünûd Süleymânî ve Maltânî

Fâtıma bint-i
Abdullah el-Hadârî
para
20

Habîbe bint-i
Cebrâyîl
para
20

Âyişe bint-i
Fâtıma tâbi‘ Süleymân
Paşa
para
20

Fâtıma bint-i
Ebû Süleymân el-Elî‘
para
20

Fâtıma bint-i
hazâra'l-mevkî
para
20

Rahme bint-i
Hacî
para
20

[40/b]

Hatîce bint-i
Muhammed Eremle
para
20

Setiyye bint-i
‘Umerâ rakle
para
20

Mansûr bint-i
Abdullah
para
20

Zehra bint-i	Fâtıma bint-i	‘Âyişe bint-i
Mollâ Yûsuf	Şerîf Hasan	Muhammed ‘anâ
para	para	para
20	20	20

Yekûn-ı sikke-i hasene altı [6]

Cemâ‘at-i nisâ-i sâkin der ribât-ı Zenekre me‘a ribâti's-Sultân

Abdurrahmân	Hatîce bint-i	‘Înâyet bint-i
Mağribî	Abdullah Rûmî	Abdullah
para	para	para
20	20	20

Rukiyye bint-i	Emîne bint-i	Fâtıma bint-i
Ali	Abdullah	Muhyiddîn
para	para	para
20	20	20

Halîme bint-i
Ahmed Rûmî

para

20

Fazlû'l-azîz
bint-i Hacı

Muhammed

para

20

Şemsiyye bint-i
Ali

para

20

[41/a]

Âyişe bint-i
Tâceddîn

para

20

Setiyye bint-i
el-Vâc 'Umyâ

para

20

Asîl bint-i
Veliyyüddîn ribât-ı

Cevheriyye

para

20

Mehîce bint-i
el-'Avnü'l-'İzzî

para

20

Kuvvetü'l-
kulûb bint-i

Veliyyüddîn

para

20

Yekûn-ı sikke-i hasene yedi [7]

Cemâ'at-i nisâ-i Mücâvirîn der makâm-ı Hazret-i Dâvud 'aleyhi's-
salâtü ve's-selâm

Kâfiye el- ‘Umyâ Mücâvir	Cevriye Mücâvir bî makâm-1	Nûru'l-Hüdâ Mücâvir
para	Dâvud	para
20	para	20
	20	
Hâce Ümmü Abdülhakk Mücâvir	Bereket bint-i Muhammed der	Bihâr bint-i İbrâhîm
der makâm	makâm-1 şerîf	para
para	para	20
20	20	
Emîne bint-i Ali Salih	Emîne bint-i el-‘İzzî	Cemî‘ bint-i Muhammed
para	para	para
20	20	20

Halîme ebe kızı	Meryem bint-i	Berr bint-i
min mahalle-i el-kāvğa	Ebû İsmâ'îl Ebûzine	Merdûf zevce dînü'r-
para	es-Sâmine Ümmü	rasûl
20	Bereket	para
	para	20
	20	

[41/b]

Sa'de'l-Mülûk	Setiyye bint-i
zevce Ali Berr	Muhammed
Mekûhiye	para
para	20
20	

Yekûn-ı sikke-i hasene yedi [7]

Defter-i taksîmât-ı surre-i şerîfe-i hâkâniyye-i rûmiyye-i cedîde ki berâyı ahâlî-i Hazret-i İbrâhîm Halîlullâh 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm

Cemâ'at-i hutabâ-i Hazret-i İbrâhîm Halîlullâh 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm

Şeyh Cemâleddîn
Hatîb

sikke

6

Şeyh Ebu'n-Nasr
Mer'î

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene yedi [7]

Cemâ'at-i e'imme-i Halîlü'r-Rahmân 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm

Şeyh
Cemâleddîn Ebu'l-
Vefâ İmâm Hanîfî

sikke

4

Şeyh Ebu's-
Sa'âdet İmâm-ı Şâfi'î

sikke

4

Şeyh
Muhammed bin
Azîzeddîn İmâm
Hanîfî

sikke

4

Şeyh
Abdürrezzâk İmâm

Şâfi'î

sikke

4

Yekûn-ı sikke-i hasene on altı [16]

[42/a]

Cemâ'at-i Mü'ezzinîn der Harem-i şerîf-i Nebeviyye 'aleyhi's-selâm

Şeyh Muhammed bin Cemâleddîn Mısrî sikke 1	'Alâ'eddîn bin Abdül'azîz Mısrî sikke 1	Ali bin Abdülvehhâb Muvakkıt sikke 1
Ahmed bin Mahabbeddîn Muvakkıt sikke 1	Şeyh Abdürrezzâk bin Mahmûd ve Muhammed sikke 1	Şeyh Muhammed bin Abdülkâdir sikke 1
Ebûbekir bin Ahmed bin İbrâhîm sikke 1	Şeyh Muhammed Şehâbeddîn sikke 1	Abdülkâdir bin Ömer sikke 1

Şeyh Bedr bin İbrâhîm sikke 1	Ali bin Şeref sikke 1
--	-----------------------------

Abdü'n-Nâ ve Ahmed evlâd-ı Cağfer sikke 1	Azîzüddîn Ensârî sikke 1
---	-----------------------------------

Yekûn-ı sikke-i hasene on üç [13]

[42/b]

Cemâ'at-i huffâz-ı merâkîdü'l-enbiyâ-i 'aleyhim-ü's-selâm

Şeyh Abdünnebî bin Şeyh Abdülkâdir para 69	Şeyh Ebu's- Sa'âdet ve Şemseddîn hâdim hazret-i Halîlullah para 69	Şeyh 'ilmî ve Ali hâdimân Hazret-i Halîlullah para 69
--	---	---

Şeyh Bedr ve
Şeyh Muhammed
hâdimân Hazret-i
İshâk ‘aleyhi's-selâm

para

69

Şeyh
Muhammed ve
‘İzzeddîn ve
Muhyiddîn hâdimân

Hazret-i İshâk
‘aleyhi's-selâm

para

69

Şeyh Zeynüddîn
el-Kasrâvî hâdimân
Hazret-i İshâk ‘aleyhis-
selâm

para

69

Şeyh
Muhammed bin
Delvem ve
Alâ’eddîn hâdimân
Hazret-i Ya’küb
‘aleyhi's-selâm

para

69

Şeyh
Muhammed ve
Ahmed ve Abdüddâim
huddâm Hazret-i
Ya’küb ‘aleyhi's-
selâm

para

69

Şehâbeddîn bin
Merdân Hazret-i Yûsuf
‘aleyhi's-selâm

para

69

Şeyh İbrâhîm
ve karındaşı Şeyh
Muhammed ibn-i
Mervân

para

69

Şeyh
Abdürrezzâk ve
Abdurrahmân
hadiman Hazret-i
Yûsuf ‘aleyhi's-selâm

para

69

Şeyh
Muhammed bin Ebu's-
su‘ûd ser-âdât-ı şerîf

para

69

Şeyh Burhâneddîn Azîzeddîn hâdimân ser-âdât-1 şerîf para 69	Kerîmüddîn Muhyiddîn ser-âdât-1 şerîf para 69	Şehâbeddîn ve Muhammed ve Muhyiddîn huddâm-1 ser-âdât-1 şerîf para 69
--	---	--

[35] Yekûn-ı be-hesâb sikke-i hasene yirmi beş [25] kûsûr para otuz beş
Cemâ'at-i Bevvâbîn-i merâkîd-i hazreti'l-Enbiyâ-i 'aleyhimü's-selâm

Şeyh Mahmûd el-Mısrî türbedâr Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm sikke 5	Şeyh Muhammed bin 'arze'd-dîn bevvâb Hazret-i İshâk 'aleyhi's-selâm sikke 1	Şeyh Muhammed ve Mahmûd ve Yûnus ve Tâhâ bevvâbîn Seyyid Ya'kûb 'aleyhi's- selâm sikke 1
---	---	---

Şeyh Muhammed bin Mervân bevvâb Hazret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâm sikke 1	Şeyh Abdurrahmân ve Abdürrezzâk bevvâb Seyyid Yûsuf sikke 1	Zeynüddîn el- Kasrâvî bevvâb-1 Nebî ve Yafâ sikke 1
--	--	---

Şeyh Arab ve
Osman Şecâb Harem-
i şerîf

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene on bir [11]
Cemâ'at-i Bevvâbîn-i Harem-i şerîf

Cemâleddîn ve Muhammed Şehâbeddîn Harem-i şerîf	Azîzüddîn ve Bedr bevvâb-ı hazret-i Harem-i şerîf	Alâ'eddîn bin Ali Bevvâb hazret-i Harem-i şerîf
---	---	---

sikke

1

sikke

1

sikke

1

Yekûn-ı sikke-i hasene üç [3]
[43/b]

Cemâ'at-i Musaddirîn der Harem-i şerîf hazreti'n-Nebî 'aleyhi's-
selâm

Şeyh Mahmûd
bin Şerâfeddîn
sikke
2

Şeyh
Cemâleddîn ibn-i
Ebu'l-Vefâ
sikke
1

Şeyh Abdü'n-
nebî bin Şeyh
Azîzüddîn
sikke
1

Şeyh Abdü'n-
nebî bin Abdülkadir
Mısırî
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene beş [5]
Cemâ'at-i ferrâşîn der Harem-i şerîf

Şeyh
Zeynüddîn Ensâri
sikke
1

Şeyh Bedâc ve
Alâ'eddîn
sikke
1

Ebûbekir ve
Ali bin en-Nakîb
sikke
1

Muhammed
bin es-Sâhib
sikke
1

Abdürrezzâk
ve Halîl Ferrâşân
sikke
1

Yekûn-ı sikke-i hasene beş [5]

[44/a]

Cemâ'at-i küttâb ve ümenâ ve mu'arrifin ve gayrîhim

Şeyh Mahmûd
Kâtib

para

23

Ebu's-sâfâ
Kâtib

para

23

Şeyh bin
Kemâl

para

23

Şeyh Hasan
Hüseyîn Kâtibân

para

23

Şeyh Abdü'n-
Nebî Kâtib

para

23

Şeyh
Azîzüddîn Mısrî Kâtib

para

23

Şeyh Yûnus ve
Tâhâ

para

23

Şeyh Halîl ve
Ebûbekir Bevvâbân-ı

anbâr

para

23

Yûsuf bin
Kâsım mu'arrif-i sâni

para

23

Salih bin
Ahmed mu'arrif-i bâb

para

23

Abdürrezzâk
ve Bedreddîn emînân-ı

bâb

para

23

Evlâd-ı ci'vân-
ı emînân-ı bâb

para

23

Azîzüddîn ve İsmâ‘îl emînân-ı matbah	Muhammed bin Ya‘kûb muvakkıt	Salâhaddîn ve İbrâhîm muvakkıt
para	para	para
23	23	23

Evlâd-ı Ahmed bin Kâsım	Muhammed ve İsmâ‘îl ‘âlimân	Şeyh Ali bin Hasan
para	para	para
23	23	23

[44/b]

Abdülvehhâb Cevlânî	Muhammed bin ‘abîd	Mahmûd müştemer
para	para	para
23	23	23

Muhammed ve Muhyiddîn	Şeyh Bedr ve Mu‘arrif	Şeyh Zeynüddîn
para	para	para
15	15	15

Cemâl bin Kâsım	Şeyh Mahmûd ve Ahmed	Şeyh Azîzüddîn ibn-i Bedr
para	para	para
15	15	15

Şehâbeddîn ker-Kürdî	Şeyh Muhammed bin Azîzüddîn	Azîzüddîn ibn- i Abdurrahmân
para	para	para
15	15	15

Yekûn-ı be-hesâb sikke-i hasene on dört [14] kûsûr para otuz dört [34]
Cemâ'at-i habbâzîn ve tabhânîn ve hâllîn ve tabbâhîn ve hattâbîn ve
ba'zı huddâm-ı Halîlullâh 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm

Huddâm-ı matbah ve sipâs ve gayrî	Tabbâlîn Halîlullâh	Suhne neferen
neferen	neferen	7
40	2	para
be-her nefer fî onar [10' ar]	para	40
para	20	
400		

[45/a]

Yekûn-ı be-hesâb sikke-i hasene on bir buçuk [11,5]

Yekûn be-hesâb sikke-i hasene yüz on [110] kûsûr para dokuz [9]

Tevzî'ât-ı mezkûrîn 'an evkâf-ı sâhibetü'l-hayrât ve râğîbetü's-sadakât hazret-i Hasekî Sultân dâmet 'ismetühâ ki berây-ı eczâhânân der türbe-i seyyidünâ Mûsâ 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm der Kudüs-i şerîf ta'yîn kerde

Kudüs-i Şerîf'de vâki' Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm türbesinde cüz'-i şerîf tilâvet olunmak için altışar sikke filori ta'yîn olunmuştur.

Şeyh Ali Efendi
berây-ı nezâret
sikke
20

Şeyh
Muhammed bin
Mahabbeddîn
sikke
6

Şeyh Mûsâ
sikke
6

Şeyh Yûnus
sikke
6

Şeyh
Abdürrezzâk hâdim-i
cüz'
sikke
6

Şeyh
Muhammed bin
Şeyh Ali
sikke
6

Şeyh
Abdürrezzâk
sikke
6

Şeyh Yahyâ
sikke
6

Şeyh
Azîzüddîn
sikke
6

Şeyh İbrâhîm
sikke
6

Şeyh Ebu'n-
Nasr
sikke
6

Şeyh İbrâhîm
Muhammed
sikke
6

Şeyh Ali
Nûreddîn
sikke
6

[45/b]

Şeyh Ahmed
Nûreddîn
sikke
6

Şeyh Halîl
Nûreddîn
sikke
6

Şeyh Mustafa
ibn-i Nûreddîn
sikke
6

Şeyh
Bedreddîn
sikke
6

Şeyh
Abdurrahmân
sikke
6

Şeyh
Muhammed bin Ahmed
sikke
6

Mûsâ el-Hindî
sikke
6

Yahyâ
Mermâtecî
sikke
6

Şeyh Ali
türbedâr
sikke
6

Muhammed
bin Abdülkâdir
sikke
6

Salih
Abdürrezzâk
sikke
6

Muhammed bin
Ebu'n-Nasr
sikke
6

Fahreddîn
sikke
6

Seyyid
Abdülkâdir
seyyidünâ İmâm
Mûsâ
sikke
6

İbn-ü ehi
Abdülkâdir seyidünâ
Mûsâ
sikke
6

Yûsuf tabbâh
seyyidünâ Mûsâ

sikke

6

İbrâhîm
Karan fi Seyyidinâ

Mûsâ

sikke

6

Salih sakâ
seyyidünâ Mûsâ

sikke

6

İle'l-merâm
seyyidinâ Mûsâ

sikke

6

Yekûn-ı neferen otuz iki [32] sikke-i hasene iki yüz altı [206]
[46/a]

Cem'un yekûn-ı mu'ayyene ve ğayri mu'ayyene
hasene iki bin altı yüz on yedi [2617] kûsûr-ı nakdiyye elli bir para
[51]

Be-cihet-i mu'ayyene
hasene sekiz yüz kırk dokuz [849]

Be-cihet-i ğayri mu'ayyene
hasene bin yedi yüz altmış sekiz [1768]

minhâ teslîm bihî Emîn-i surre
hasene iki bin doksan bir [2091]

Be-cihet-i mu'ayyene
hasene sekiz yüz kırk dokuz [849]

Be-cihet-i ğayri mu'ayyene

hasene bin iki yüz kırk iki [1242]

Tahrîren fî Evâil-i Cumâdi'l-âhire sene selâsîn ve elf. [H. 1030 / M. 1620-1621], [01 C.³³⁹ 1030 / 23.04.1621 Cuma – 10 C. 1030 / 02.05.1621 Pazar³⁴⁰].

Hurrire ve rukkime bi-ma‘rifeti'l-mültecâ ilâ haremi rabbihî vel-muhtâc li-neyli şefâ‘ati Nebiyyihî Süleymân el-mu‘terif li-kesreti zünûbihî ve zâlike fî devlet-i sultânine'l-a‘zâm Mevlâ mülûki'l-‘Arab ve'l-‘Acem Sultân Osman hân-ı sâni ‘ufiye ‘anhümâ vel-müslimîn.

Ve'l-hamdülillâhi vahdehû

Rukkime mâ-fihî bi-ma‘rifeti'l-‘abdi'l-müznib el-muhtâc ilâ rahmeti'llâhi'l-meliki'l-kadîr Ömer bin Hanefî el-me‘mûr bi-teftîşi'l-evkâf ‘âmelehümâ rabbühümâ bi-zeyli'l-eltâf.

1. Mühür: El-Mültecâ zikri'l-Kur‘ân ve'l-mübîn fî hıfzı a‘zam.
2. Mühür: ‘Abdüke'l-fakîr Ömer bin el-Hanefî meded Yâ Latîf bi-lütfike'l-hafî.
3. Mühür: İlâhi el-fakîr ilâ mekârimi'l-? ...
4. Mühür: Bende Hasan.

[46/b].

³³⁹ C.: Cemâziye'l-âhir.

³⁴⁰ Yücel Dağlı - Cumhure Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, C. IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, s. 274.

SONUÇ

Surre kelimesi, Arapça bir isimdir. Kelime, sözlük anlamı ile “para kesesi, akçe çıkını ve yardım için toplanan para, iâne” demektir. Surre’nin anlamı; “içine akçe konulan kese” iken; yüzlerce yıl içinde ayrılık çeşmesi, hacı kervanları, mahmil alayları, ferâset çantaları, mevlid-i şerîfler, çileli yolculuklar, ibadetler, dualar ve nice güzelliklerle çoğalıp zenginleşmiştir.

Surre alayı, resmî ve dinî olan bir tür hayır-yardım kervanıydı. Osmanlı Devleti’nin başşehri olan İstanbul’da surre alayının hazırlanması ve yola çıkması, zaman içinde şehrin en renkli geleneklerinden biri haline gelmiştir. Surre kervanı her yıl Ramazan ayından önce İstanbul’dan Saray-ı Hümayûn’dan yola çıkmış ve Haremeyn ile Kudüs’e kadar uzanan kutlu yolculuğunu Kurban Bayramı ile tamamlamıştır. Surre-i hümayûnun gönderilmesindeki en mühim hadise, surre alayı törenleridir. Padişah, sadrazam ve diğer devlet ricâlinin katıldığı bu törenler, 1864’e kadar Topkapı Sarayı’nın Has Bahçesi’nde, o tarihten itibaren de Dolmabahçe Sarayı önünde yapılmıştır. Alayın uğurlanışı Topkapı Sarayı’ndan yapılır; padişah, alayı sarayın önünden uğurlardı. Törende üst düzey devlet görevlileri hazır bulunurdu. Padişahın teşrifıyla birlikte gönderilecek “Surre keseleri” getirilir ve sayılırdı. Surre defterleri ve surre keseleri, padişah mührü ile mühürlendikten sonra, Surre eminine teslim edilirdi. Surre alaylarının teşkil edilmesi bu alaylarla gönderilecek para ve hediyelerin nerelere kadar ulaştırılacağı, ulaştırılan hediye ve paraların kimlere verileceği gibi hususlar Surre defterlerine işlenmiştir. Kur’ân, mevlid ve naatlar okunur, son dualardan sonra emanetler, Surre devesinin sırtında, Topkapı Sarayı’nın çıkışına kadar uğurlanırdı. Topkapı Sarayı’ndan yapılan uğurlama da alay saraydan çıktıktan sonra Alay Köşkü’nün altından Hocağa’ya, oradan Bahçekapısı yoluyla Sirkeci’ye gider, okunan dualardan sonra çektiriye konularak Üsküdar’a geçerek yoluna devam ederdi.

Alayın hazırlanışı, uğurlama töreni, kervanın geçtiği yerlerdeki karşılama ve tazim gösterileri, Osmanlı âleminde ibadet hassasiyetiyle, bir kurallar manzumesi ve sıkı disiplin içerisinde yapılırdı. Surre alayının İstanbul’dan yola çıkması esnasında yapılan tören de son derece renkli idi.

Bu törenler, İstanbul'un Üsküdar yakasında tekrar edildikten sonra alay yola çıkardı. Halktan büyük bir coşku ile bu törenleri izleyenler olduğu gibi, törene katılanlar da olurdu. Kutsal topraklara gidecek hediyelere İstanbul halkı da katkıda bulunurdu ve surre alayı saraydan çıktığında muazzam bir halk kitlesi onu seyretmek için sokaklara dökülürdü. İstanbul'daki törenler, alayın yola çıkmasından birkaç gün önce başlar 50-60 kişilik bir topluluk sokak sokak dolaşarak Surre alayına halktan yapılacak küçük katkıları toplardı. Halkın yaptığı katkı sadece para olarak kalmayıp eşya gibi muhtelif armağanlar da gönderdikleri olurdu. Surre, Mısır Hazînesi'nden ve Sultan Atiyyesi'nden tayin edilirdi ve "İç Hazîne"den ayrılmaktaydı. Bunlardan başka kadı efendiler, paşalar, vezirler, zengin kişiler (hayır sâhipleri) de katılırdı.

Surrenin gidişinde olduğu gibi dönüşünde de merâsimler düzenlenirdi. Alay'ın sağlık ve esenlik içinde İstanbul'a dönmesi münasebetiyle İstanbul'da yine törenler yapılmakta mevlid okunmaktaydı. Bu törenlere "mevlid alayı" denirdi. Surrenin dönüş yolunda taşıdığı emanetler ve gözyaşlarıyla süslenmiş mektuplar daima bir mukaddes emanet gibi karşılık görür ve Peygamber Efendimizin şehit komutanı Eyüp Sultan hazretlerinin huzuruna çıkılarak dualar, tekbirler ve ilahilerle bu dönüş, bu muhteşem buluşma taçlandırıldı. Genellikle padişahın da hazır bulunduğu Sultan Ahmed Camii'nde, 12 Rebi'ül-evvel'e tesadüf ettirilen bu dönüş kutlamalarında, hacıların salimen geliş haberini padişaha ve cemaate ulaştıran müjdeleyiciye atiyyeler ihsan edilirdi; mevlid icra olunurdu.

Surre-i Hümâyûn'un güvenlik ve esenlik içinde mahalline ulaştırılması, "surre emini" denilen kişinin görevidir. Kafilde bulunan "cerde askeri" dediğimiz görevli güvenlikten sorumlu idi ve hafif süvari askeri idi. Hacıların ve surre kervanının geçeceği yolların bakımı ve tamiri, köprülerin sağlamlığı, geçitlerin emniyeti, konaklama hizmetlerinin düzgünlüğü ve eşkıya veya yağmacı kabilelerden korunması gibi birçok hususlarda itina sarf etmeleri için, eyalet paşaları, sancak beyleri, kadılar, naipler ve sair görevlilere, özel talimatlar verilirdi. Buharlı gemilerin gelişmesi ile birlikte Surre deniz yoluyla gönderilmeye başlanmış, bu dönemde yolculuğun kısılmasından dolayı Şaban'ın 15. günü yola çıkmıştır.

Tezimizin konusunu teşkil eden Surre-i Hümâyûn defterimiz, Kudüs'ün toplumsal, kültürel ve ekonomik yapısı ve Osmanlı Devleti'ndeki statüsü hakkında bilgiler vermiştir. Osmanlı Devleti'nin sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya vermiş olduğu önemi surre geleneğinden görmekteyiz. Osmanlı devleti idaresi altında bulunan şehirlerin ve bu şehirlerde yaşayan halkın bütün ihtiyaçlarını karşılamayı kendine vazife edinmiştir. Kudüs veya Osmanlıların daima kullandığı şekliyle Kudüs-i Şerîf, üç mukaddes İslâm beldesinden biridir. Kudüs'ün Osmanlı idaresindeki müreffeh, huzurlu ve âdil devri 400 yıl sürdü. Osmanlı Sultanlarının Kudüs-i Şerîf'e verdikleri önemin en önemli göstergelerinden biri hiç şüphesiz surre-i hümâyûn olmuştur. Kudüs şehrinde yaşayan halka, Mescid-i Aksa'da ve Kubbetü's-sahra'da vazifeli bulunan kimselere gönderilen para ve hediyeler aynî ve nakdî olarak ulaştırılmıştır. Her yıl düzenli olarak padişah tarafından yollanan surre alayı ile birlikte Kudüs-i Şerîf'e surre göndermek ve tören yapmak âdet ve usûlden sayılırdı. Kutsal mekânlarda yaşayan halkın ihtiyaçlarının giderilmesi maksadıyla Kudüs'te mevcut olan mukaddes mâbedlerin ve mekânların hemen hepsine surrelerden pay verilmiştir ve hediyeler gönderilmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA.), Dîvân-i Hümâyûn Defterleri Kataloğu'nda Kayıtlı Mühimme Defterleri “(A.DVNS.MHM.d), (no) d. 78, s. 82, h. 215, H. 1018 / M. 1609-1610 tarihli [Yevmü'l-Hamîs, fi 8 Ş sene 1018] (6 Kasım 1609)”.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA.), Dîvân-i Hümâyûn Defterleri Kataloğu'nda Kayıtlı Mühimme Defterleri “(A.DVNS.MHM.d), (no) d. 78, s. 38, h. 101, H. 1018 / M. 1609-1610 tarihli [Yevmü'l-Ahad, fi 13 Ş 1018] (9 Ocak 1610)”.

YAZMA ESERLER

Kadrî, *Menâzilü't-tarîk ilâ beyti'llâhi'l-atîk*, Millet Ktp., Trh., no: 892.

KİTAPLAR

(Altınay), Ahmet Refik. *Kızlar Ağası*, İstanbul: İlhâmî ve Fevzî Matbaası, 1926

(Sayın). Vefik Abdurrahman. *Tekâlîf Kavâ'idi*, C. 1, Dersaadet (İstanbul): Kanâat Kütüphanesi Kader Matbaası, 1. Baskı, 1328

“İmparatorluğun İnhitâtı”, *Tarih III - Yeni Ve Yakın Zamanlar*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933

Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları, yay. kom. Doç. Dr. Mustafa Budak-Dr. Hüseyin Özdemir, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 116., Ankara, 2010

Osmanlı İmparatorluğu'nda Kollar, Ulak Ve İaşe Menzilleri, Ankara: T.C. Gnkur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları Seri No.: 2, Gnkur. Basımevi, 1966

Osman Gâzî'den Sultan Vahîdüddîn Hân'a Osmanlı Târîhi 3, haz. Ömer Faruk Yılmaz, ed. Selman Soydemir, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2014

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, proje yön. Yusuf Sarınoy, haz. Yusuf İhsan Genç, Mustafa Küçük, Raşit Gündoğdu, Sinan Satar, İbrahim Karaca, Hacı Osman Yıldırım, Nazım Yılmaz, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 108, Genişletilmiş III. Baskı, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 2010

82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027 / 1617-1618) Özet-Transkripsiyon - İndeks ve Tıpkıbasım, proje yön. Dr. Yusuf Sarınoy, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 47, Ankara-2000

Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merâsim ve Tabirleri*, yay. haz. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002

Aksun, Ziya Nur. *Son Cihan Padişahları 1617-1703*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., Ağustos-2011

Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilat-ı Kadîmemiz, 1352/1933*, haz. Niyazi Ahmed Banoğlu, İstanbul: Tercüman Gazetesi, [t.y.]

Alikılıç, Dündar. *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler: İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları Yayınları, I. Baskı, Mart-2004

Anonim Bir İbranice Kroniğe Göre 1622-1624 Yıllarında Osmanlı Devleti ve İstanbul, nşr.-ter. Nuh Arslantaş-Yaron Ben Naeh, 1. bsk. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013

Arif, Arif. *el-Mufassal fi tarihi'l-Kudüs*, 3. bs., Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirasat ve'n-Neşr, 2005

Arslantürk, H. Ahmet. - Tosun, Miraç. - Soyluer, Serdal. *Mehmed Es'ad Efendi'nin Teşrifât-ı Kadîme'si Osmanlı İmparatorluğu'nda Teşrifât*, İstanbul: Okur Kitaplığı Metamorfoz Yayıncılık, I. Baskı, Ekim-2012

Atalar, Münir. *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015

Ayverdi, Sâmiha. *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, C. I, Ayverdi Enstitüsü Neşriyatı-11, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı No: 60, 5. Baskı, Şubat-2010

Ayyıldız, Nigâr. *II. Abdülhamid Dönemi Saray Merâsimleri*, İstanbul: Ofset Yayın Matbaacılık, Doğu Kütüphanesi, I. Baskı, 2008

Balcı, Kerim. - İnce, Aykut. *KUDÜS: Kutsallığın Başkenti*, İstanbul: Timaş Yayınları, I. Baskı, Mayıs-2012

Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz I, ed. Ömer Faruk Yılmaz, haz. İlhan Ovalıoğlu, Raşit Gündoğdu, Cevat Ekici, Ebul Faruk Önal, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş., 2008

Bir Ulu Rüyyayı Görenler Şehri: Üsküdar, İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı, Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No: 20, 1. Basım, 2006

Celâl, Musahibzade. *Eski İstanbul Yaşayışı*, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1946

Cezar, Mustafa. *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. IV, I. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011

Cohen, Amnon. *Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar*, çev. Nurettin El-Hüseyni, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları No: 132, 2001

Coşkun, Menderes. *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbi'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2900, 2002

Çağlar, Yusuf. - Gülen, Salih. *Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümayûn*, haz. Yusuf Çağlar, Salih Gülen, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, Nisan / 2008

Çetin, Cemal. *Ulak Yol Durak-Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, Mart-2013

Dağlı, Yücel. - Üçer, Cumhure. *Tarih Çevirme Kılavuzu*, C. IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997

Danişmend, İsmail Hâmi. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. III, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972

Danişmend, İsmail Hâmi. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1948

Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Kudüs-i Şerîf (Kudüs Vilayeti Vakıfları Defteri), haz. Sevgi Işık-Fatma Ayan, proje yön. Davut Güney, Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Arşiv Dairesi Başkanlığı, Ankara 2015

Demirel, Ziya. - Arslan, Avni. *Osmanlı'da Peygamber Sevgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007

El-Alem fî Medineti'l-Kudüs kema lem tarifüha min kable, Mülteka'l-Kudsi's-Sekafi, Jerusalem Cultural Forum, Amman/Ürdün, 2018

El-Uleymî, Ebü'l-Yümn Mücirüddin Abdurrahman Ebü'l-Yümn. *el-Ünsü'l-celîl bi-tarihi'l-Kudüs ve'l-Halîl*, C. 2, el-Halîl; Amman : Mektebetu Dendis, I. Baskı, 1999 / 1420

Emecen, Feridun Mustafa. *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları – II*, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, Ekim-2016

Ercan, Yavuz. *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988

Ercan, Yavuz. *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, Birinci, Baskı, Ağustos-2001

Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler: (Teşrifât-ı Kādîme)*, Açıklamalarla sadeleştiren: Yavuz Ercan, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser No: 132, 1979

Faroqhi, Suraiya. *Hacılar ve Sultanlar (1517-1683)*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995

Göncüoğlu, Süleyman Faruk. *Yolu İstanbul'dan Geçen Kervan'ın Sarayları*, ed. M. Furkan Gümüş, İstanbul: İstanbul'a Yönelik Araştırmalar Yayın No: 2012-17, 2. Baskı, 2012

Guşe, Muhammed Haşim. *el-Evkâfû'l- İslâmiyye fi'l-Kudsi's-şerif*, C. 2, Silsiletu dirasat havle Kuds ve'l-Filistin; 2, İstanbul: Merkezü'l-Ebhas li't-Tarih ve'l-Fünun ve's-Sekâfeti'l-İslâmiyye; İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2009

Guşe, Muhammed Haşim. *el-Evkâfû'l-İslâmiyye fi'l-Kudsi's-şerif*, C. 1, Silsiletu dirasat havle Kuds ve'l-Filistin; 2, İstanbul: Merkezü'l-Ebhas li't-Tarih ve'l-Fünun ve's-Sekâfeti'l-İslâmiyye; İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2009

Güler, Mustafa. *Osmanlı Devleti 'nde Haremeyn Vakıfları (XVI.-XVII. Yüzyıllar)*, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları Tarih Serisi, No: 10, 2002

Halaçoğlu, Yusuf. *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991

Halili, Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Şerefüddin. *Tarihü'l-Kudüs ve'l-Halil*, 1147 / 1734, London: Müessesetü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslâmî (al-Furqan Islamic Heritage Foundation), 2004 / 1425, (Menşuratü'l-Furkan; 84)

İnalcık, Halil. *Devlet-i 'Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - II, Tagayyür ve Fesâd (1603-1656): Bozuluş Ve Kargaşa Dönemi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mart-2014

İstanbul Kültür ve Edebiyat Atlası, haz. M. Davut Göksu - Ela Kongar, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 2015

Kahraman, Seyit Ali. *Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti*, İstanbul: Kitabevi, Aralık-2006

Kahraman, Seyit Ali. *Surre-i Hümayûn*, haz. Seyit Ali Kahraman, ed. Fatih Dalgacı, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları, Araştırma İnceleme Serisi – 10, Mayıs-2016

Karasapan, Celâl Tevfik. *Filistin ve Şark-ül-Ürdün - 1*, İstanbul: Ahmed İhsan Basımevi - Ltd., 1942

Kayserilioğlu, R. Sertaç. *Osmanlı'da Ulaşımın Serüveni I*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İETT İşletmeleri Genel Müdürlüğü, İETT'nin 140. Yılına Armağan Kitaplar - 4, Eylül-2011

Kazıcı, Ziya. "*Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal*" *İslâm Tarihi: "Osmanlı Devleti ve Medeniyeti"*, C. 12, İstanbul: Kayıhan Yayınları, Aralık-2000

Kudüs (Tarihî Belge), ter. Acar Tanlak, İslâm Konferansı Teşkilâtı Kudüs Komitesi, Cidde / Suudi Arabistan, Ekim-1988

Medeniyet Beşiğı Kadim Şehirlerimiz (Mekke, Medine, Kudüs, Bağdad, İstanbul), "Kudüs", yay. haz. Sata Reklam, ed. Osman Kayaer, Ankara: TDV Yay. Mat. İşl., Pursaklar Belediyesi Yayını, Ocak-2015

Mühimme Defterlerinde (1545-1594) Kudüs 1, İstanbul: IRCICA ed. Halit Eren, 2016

Mühimme Defterlerinde (1601-1699) Kudüs 2, İstanbul: IRCICA ed. Halit Eren, 2017

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914, ed. Halil İnalçık, Donald Quataert, C. 2, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004

Özbilgen, Erol. *Bütün Yönleriyle Osmanlı: Âdâb-ı Osmâniyye*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003

Öztuna, Yılmaz. *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2069, Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Osmanlı Dizisi / 1, 1. Baskı, 1998

Öztuna, Yılmaz. *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 10, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1994

Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*, C. 14, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1979

Öztuna, Yılmaz. *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2069, Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Osmanlı Dizisi / 1, 1. Baskı, 1998

Sakaoğlu, Necdet. - Akbayar, Nuri. *Osmanlı Dünyasından Yansımalar*, İstanbul: DenizBank Yayınları-Creative Yayıncılık, 2000

Singer, Amy. *Kadılar, Kullar, Kudüs'ü Köylüler*, çev. Sema Bulutsuz, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları No: 41, 1996

Singer, Amy. *Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te bir Haseki Sultan İmareti*, çev. Dilek Şendil, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları No: 139, Ocak-2004

Surre-i Hümayûn, yay. yön. Nevzat Bayhan, Topkapı Sarayı Müzesi, Has Ahırlar (16 Nisan-25 Mayıs 2008), Sergi Kataloğu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü & İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş. Yayınları, I. Baskı, 16 Nisan-25 Mayıs 2008

Şehsuvaroğlu, Haluk Yusuf. *Tarihi Odalar*, İstanbul: TBMM Milli Saraylar Yayınları, 2015

Tuğlacı, Pars. *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul: Milliyet, 1985

Tuncer, Orhan Cezmi. *Anadolu Kervan Yolları*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2007

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Mekke-i Mükerreme Emirleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1984

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1948

Yakub, Muhammed Ahmed Selim. *Nahiyetü'l-Kudsi'sh-Şerif fi'l-karni'l-aşir el-hicri / es-sadis aşar el-miladi*, C. 2, Amman: el-Benkü'l-Ehli el-Ürdüni, 1999

Yılmaz, Muammer. *Osmanlı'da Töre, Tören ve Alaylar*, İstanbul: Elit Kültür Türdav Basım ve Yayımlar Ticaret ve Sanayii A.Ş., Mart-2010

Yücel, Yaşar. *II. Osman Adına Yazılmış Zafer-Nâme, Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler VI.*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No: 338., 1983

Zarcone, Thierry V. *Kudüs'teki Orta Asyalı ve Hintli Sufi Hacılar*, çev. Berna Akkıyal, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2011

Ze'evi, Dror. *Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, çev. Serpil Çağlayan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları No: 92, Şubat-2000

MAKALELER

Diker, Sevgi Ağca. “Surre-i Hümâyûn ve Geleneksel Teşrifati”, *Surre-i Hümâyûn*, haz. Seyit Ali Kahraman, ed. Fatih Dalgacı, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, Araştırma İnceleme Serisi – 10, Mayıs 2016

Çağlar, Yusuf. “Mahmil-i Şerîf'in Surre-i Hümâyûn ile İstanbul'dan Haremeyn'e Hac yolculuğu”, *Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümâyûn*, haz. Yusuf Çağlar - Salih Gülen, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, Nisan / 2008

Özdemir, Hüseyin. “Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'ndeki Surre Defterleri”, *Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümâyûn*, haz. Yusuf Çağlar - Salih Gülen, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, Nisan / 2008

Batmaz, Şakir. “Harem'den Haremeyn'e Surre-i Hümâyûn'un Denizden İhrâcı”, *Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümâyûn*, haz. Yusuf Çağlar - Salih Gülen, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, Nisan / 2008

Arça, Sibel Alpaslan. “Haremeyn'e gönderilen İşlemeli Örtüler, *Surre-i Hümâyûn*, yay. Nevzat Bayhan, Topkapı Sarayı Müzesi, Has Ahırlar (16 Nisan-25 Mayıs 2008), Sergi Kataloğu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü & İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş. Yayınları, I. Baskı, 16 Nisan-25 Mayıs 2008

Ağca, Sevgi. “Surre-i Hümâyûn Geleneği”, *Surre-i Hümâyûn*, yay. Nevzat Bayhan, Topkapı Sarayı Müzesi, Has Ahırlar (16 Nisan-25 Mayıs 2008), Sergi Kataloğu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü & İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Ürünleri A.Ş. Yayınları, I. Baskı, 16 Nisan-25 Mayıs 2008

“Surre Emini - Osmanlı Hac Kervanları, Hac Yolu Güzergâhı ve Mevlid Alayı”, haz. Çağlar - Gülen, *Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümâyûn*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, Nisan / 2008

Akgündüz, Ahmed. “Bir Aile ve Hizmet Müessesesi Olarak Osmanlı'da Harem”, *Türkler*, C. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002

Akgündüz, Murat. “Surre-i Hümâyûn Geleneği ve İslam Toplumunu Kaynaştırmadaki Rolü”, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XXII, İzmir, 2005

Alikılıç, Dündar. “Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri”, *Türkler*, C. IX, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002

Al-Muhtadı, Abla Said. “Osmanlı Padişahlarının Kudüs'e Yaptığı Bağışlar ve Bunların İktisâdî Hareketliliğe Etkisi”, *Osmanlı Yönetiminde Arap Coğrafyası: Sosyal, Siyasî ve İdarî Yapı Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 04-06 Kasım 2015*, haz. İsmail Kurt-Seyit Ali Tüz İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, ed. Selim Argun, Eresin Topkapı Hotel İstanbul, 1. bs., İstanbul: Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2016

Altunan, Sema. “Osmanlı Devleti'nde Haberleşme Ağı: Menzilhâneler”, *Türkler*, C. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002

Armağan, A. Latif. “XVIII. yüzyılda Hâc Yolu Güzergâhı ve Menziller (Menâzilü'l-Hac)”, *Osmanlı Araştırmaları XX*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 2000

Artuk, İbrahim. “Alay Köşkü”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, S. 12, (1981-1982), 1982

Aslan, Halide - Alamlah, Mohamad. “Osmanlı Döneminde Kudüs’teki İlmî Hayat”, *Journal of Islamic Research (İslâmî Araştırmalar)*; 26 (3), 2015

Aşan, Muhammet Beşir - Yuvalı, Abdulkadir. “Memluklu Döneminde Türklerin Haremeyn İle Olan İlişkileri”, *T.C. Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. VII, S. 2, Temmuz-2009, Hakemli Dergi, Elazığ-2011

Atalar, Münir - Şahin, Mustafa. “Denizden Hacc Yolculuğu ve Surre”, *2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu (1-4 Kasım 2013)*, Halikarnas Matbaacılık, Haziran-2015

Atalar, Münir. “Hac Yolu Güzergâhı ve Masrafı (Kara Yolu, 1253 / 1837)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 4, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Ocak-1993

Atalar, Münir. “Haremeyn’e Denizden Surre Gönderilmesi”, *XI. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 5-9 Eylül 1990, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. III

Atalar, Münir. “Kutsal Emanetler”, *XII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 12-16 Eylül 1994, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. III, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1999

Atalar, Münir. “Mukaddes Beldelere Osmanlı’nın Hizmeti: Surre”, *Altınoluk*, S. 6, 1986, İstanbul: Altınoluk Yayın ve Sanayi A.Ş., 1986

Atalar, Münir. “Osmanlılar ve Hacc (1517-1800)”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 3, Van 1992

Atalar, Münir. “Surre Vakıfları”, *X. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 22-26 Eylül 1986, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993

Atalar, Münir. “Surre”, *Metro Gastro*, S. 59, 2010, İstanbul, 2008

Atalar, Münir. “Surre-Nâme (1335 / 1916)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXVIII, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1986

Atasoy, Nurhan. “Osmanlı Döneminde İstanbul Şenlikleri-Surre Alayları”, *Kültürler Başkenti İstanbul*, ed. Fahameddin Başar, 1. Basım, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 29-10-2010

Atasoy, Nurhan. “Osmanlı İstanbulu’nda Alaylar ve Teşrifat”, *Alay-ı Hümayûn İsveç Elçisi Râlab’ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri (1657-1658)*, ed. Karin Ådahl, çev. Ali Özdamar, İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü, İstanbul: Kitap Yayınevi 134, Tarih ve Coğrafya Dizisi 47, I. Baskı, Aralık-2006

Bayır, Önder. “Osmanlı Arşivi’nin Arap Dünyası Araştırmaları Açısından Önemi ve Belgelere Göre Osmanlı Döneminde Filistin”, *Yeni Türkiye Hakemli Dergi, Orta Doğu Özel Sayısı-V*, S. 86, Y. 22, Ankara: Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayını, Ocak-Haziran 2016

Bilge, Mustafa Lütfi. “İhrâc-ı Surre”, ed. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan, *V. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 19-21 Mayıs 2017*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, C. V, İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları

Coşkun, Menderes. “Osmanlı Edebiyatındaki Hac Seyahatnamelerinin Tipleri”, der. Hidayet Yavuz Nuhoglu, *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim, Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*, İstanbul, 12-15 Nisan 1999, İstanbul: İslâm Tarih, Sanat Ve Kültür Araştırma Merkezi IRCICA, 2001

Coşkun, Menderes. “Osmanlı Hac Seyahatnamelerinde Hac Yolculuğu”, *Osmanlı*, C. IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999

Coşkun, Menderes. “Osmanlı Türkçesiyle Kaleme Alınmış Edebî Nitelikli Hac Seyahatnâmeleri”, *Türkler*, C. XI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002

Coşkun, Menderes. “Osmanlı Türkçesiyle Kaleme Alınmış Hac Seyahatnâmeleri-I”, *Journal Of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 24/I, 2000

Çağlar, Yusuf. “Dolmabahçe Sarayı’ndan Haremeyn’e Surre Gönderilmesi”, ed. Ömer Taşdelen-İlona Baytar, İstanbul: *TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını*,

Çetin, Cemal. “Osmanlı Devleti’nde Ulaşım Ve Haberleşme Bağlamında: Menzil Ve Menzilhâne Kavramları Üzerine Bazı Tespitler”, *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri 14-16 Nisan 2011 Uşak*, C. I, Uşak İli Kalkınma Vakfı, İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, Kasım-2011

Derman, M. Uğur. “Osmanlı Devri Şehir Ve Menzil Yollarında İstirahat Ve İbadet Yerleri (Namazgâhlar)”, *Atatürk Konferansları V (1971-1972)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1975

Doğan, Faruk. “18 ve 19. Yüzyıllarda Şam - Medine Hac Yolu Ve Güvenliği: Cerde Başbuğluğu”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S. XV, Y. 6, Eylül 2013

el-Medenî, Ziyad Abdülaziz. “Milâdî XVII. Asırda Kudüs Vakıfları ve Sosyal Yardımlaşma (1600-1700)”, *Osmanlı Yönetiminde Arap Coğrafyası: Sosyal, Siyasî ve İdarî Yapı Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 04-06 Kasım 2015*, haz. İsmail Kurt-Seyit Ali Tüz, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, ed. Selim Argun, Eresin Topkapı Hotel İstanbul, 1. bs., İstanbul: Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2016

Engin, Vahdettin. “İstanbul’da Kara Ulaşımı”, *Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: İktisat-Ulaşım ve Haberleşme*, proje yön. Mehmet Akif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz, C. VI, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2015

Engin, Vahdettin. “Osmanlı Devleti’nin Demiryolu Siyaseti”, *Yeni Türkiye (Hakemli Dergi)*, S. 83, Y. 22, Ocak-Haziran 2016, *Ortadoğu Özel Sayısı-II*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları

Ercan, Yavuz. “Yavuz Sultan Selim Dönemi”, *Genel Türk Tarihi*, C. V, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002

Ertaş, M. Yaşar. “İstanbul-Şam Hac Güzergâhındaki Menzil Külliyelerinin Bakım ve Onarımı (1729-1732)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi (The Journal of Turkish Cultural Studies)*, S. 15, Hakemli ve Uluslararası Dergi, İstanbul: Kültür Ocağı Vakfı (KOCAV), Güz/2006

Ertuğ, Zeynep Tarım. “Osmanlı Devleti’nde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek”, *Osmanlı (Kültür Ve Sanat)*, C. IX, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999

Ertuğ, Zeynep Tarım. “Osmanlılar’da Teşrifat”, *Türk Dünyası Kültür Atlası: Osmanlı Dönemi I-Bölüm III*, C. I, II. Baskı, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, 2009

Eyice, Semavi. “İstanbul-Şam-Bağdad Yolu Üzerindeki Mimarî Eserler I”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. IX, S. 13, Eylül-1958, İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi 1958

Faruki, Süreyya. “Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Anlayışı ve Hac Olgusu”, *X. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 22-26 Eylül 1986, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994

Gül, Muammer. “XVI. Yüzyılda “Osmanlı Evreni” nin Oluşumu Ve Kudüslü Köylüleri”, *Yeni Türkiye Osmanlı Özel Sayısı II-Ekonomi Ve Toplum*, S. 32, Y. 6, Mart-Nisan 2000, Ankara: Yeni Türkiye Medya Hizmetleri Yayınları

Güler, Mustafa. “Osmanlı Devleti’nde Haremeyn Vakıfları”, *Türkler*, C. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002

Güler, Mustafa. “Osmanlı Döneminde Hac Yolu ve Hicaz’daki Kutsal Şehirlerin Sosyal Tarihine Ait Önemli bir Kaynak: Surre Defterleri”, ed. Yasin Aktay, Pakinem El-Sharkawy, Ahmet Uysal, *Arap-Türk Sosyal Bilimler Kongresi, Değişen Ortadoğu’da Kültür ve Siyaset Atcoss 10-12 Aralık 2010*, Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü, I. Baskı, Nisan 2012

Güler, Mustafa. “XVI. Asrın Sonunda Kudüs Suresine Tahsis Yapan Vakıflar”, *Vakıf ve Toplum*, ed. Prof. Dr. Abdülkadir Dündar, S. 5, Ankara: Öncü Basım Yayım Tanıtım Ltd. Şti., Mayıs 2017

Güler, Mustafa. “XVIII. Asırda Hac Yolunun Güvenliği Mes’elesinde Cerde Başbuğluğu”, *Osmanlı Yönetiminde Arap Coğrafyası: Sosyal, Siyasî ve İdarî Yapı Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 04-06 Kasım 2015*, haz. İsmail Kurt-Seyit Ali Tüz, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, ed. Selim Argun, Eresin Topkapı Hotel İstanbul, 1. bs., İstanbul: Ensar Neşriyat Tic. A.Ş., 2016

Güler, Mustafa. “XVIII. Asrın Sonunda Beytülmakdis’teki Osmanlı Vakıfları”, *Journal of Islamicjerusalem Studies (Beytülmakdis Araştırmaları Dergisi)*, 18 (1), 2018

Gülsoy, Ufuk. “Osmanlı Devri Suriye-Filistin ve Yemen Demiryolları”, *Osmanlı’da Ulaşım: Kara - Deniz - Demiryolu*, ed. Vahdettin Engin-Ahmet Uçar-Osman Doğan, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık, Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş. / 101, 1. Baskı, 2012

Gündüz, Tufan. “II. Osman’ın Hotin Seferi (1621) ”, *Osmanlı*, ed. Güler Eren, C. 1, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999

Güneş, Gülcan Avşin. - Güneş, Hasan Hüseyin. “XVI. Yüzyıl Kudüs’ünün Vakıfları Bir Osmanlı Şehrinin Tarihsel Vakıf Ağı”, *Osmanlı’da Şehir, Vakıf ve Sosyal Hayat*, yay.-haz.-ed. Kerim İlker Bulunur & Fatih Bozkurt & Mahmut Cihat İzgi, *Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi tebliğleri 14-17 Ekim 2015*, Sakarya Üniversitesi, Osmanlı Araştırmaları Merkezi (OSAMER), 1. Baskı, İstanbul: Mahya Yayıncılık, Aralık 2017

Güneş, Hasan Hüseyin. “17. Yüzyılda Kudüs Halilurrahman Vakfı Görevlileri ve Vakfın İşleyişindeki Roller”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi (Journal of History Culture and Art Research)*, ISSN: 2147-0626, C. 7, S. 1: [7(1)], Mart 2018

Güneş, Hasan Hüseyin. “Kudüs’te Bir Vakıf Mahalle: Sekiz Yüz Yıllık Meğaribe Mahallesi ve Serencamı”, *Vakıflar Dergisi*, S. 44, Hakemli Dergi, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Aralık-2015

Güneş, Hasan Hüseyin. “XVI. Yüzyılda Kudüs Medreseleri (Farklı Geleneklerin Devamlılığı)”, *Uluslararası Osmanlı Medreseleri Sempozyumu Bildirileri (Eğitim, Yönetim ve Finans)*, 4-5 Mayıs 2017, OSAMER (Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Merkezi), Sakarya 2017

Halaçoğlu, Yusuf. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *Osmanlı Araştırmaları II*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1981

Karazeybek, Mustafa “XVII. Yüzyılın İkinci Yarısından XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısına Hac Yolu Masrafları, Hizmetleri ve Urban Surreleri”, ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yayınları, *İslam Dünyası Özel Sayısı – IV*, S. 98, Kasım - Aralık 2017

Koloğlu, Orhan. “Ulaşım ve Haberleşme”, *Osmanlı Uygarlığı I*, yay.-haz.-ed. Halil İnalçık-Günsel Renda, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı, Temmuz-2003

Lewis, Bernard. “Kudüs’te Mağribîler”, çev. M. Akif Erdođru, *Türk Kültürü*, C. XXXIII, S. 387, Ankara Üniversitesi Basımevi, Temmuz-1995

Mahir, Banu. “Türk Minyatürlerinde Hil’at Merasimleri”, *Belleten*, C. 63-LXIII-48, S. 238, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi-2000, Aralık-1999

Miroğlu, İsmet. “Osmanlı Yol Sistemine Dâir”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. M. Münir Aktepe’ye Armağan*, S. 15, 1995-1997, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1997

Müderrişoğlu, Fatih. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Menzil Yolları ve Menzil Külliyesi”, *Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı IV Kültür Ve Sanat*, İstanbul: Yeni Türkiye Medya Hizmetleri Yayınları, C. VI, S. XXXIV, Y. 6, Temmuz-Ağustos 2000

Öztürk, Mustafa. “Arap Ülkelerinde Osmanlı İdaresi”, *History Studies International Journal of History Ortadoğu Özel Sayısı e-dergi*, C. 2, 2010

Sak, İzzet. - Çetin, Cemal. “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Hac Menzilleri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Hakemli Dergi, S. 19, Bahar-2005

Soydemir, Selman. “Osmanlı devrinde Hac Yolları”, *Osmanlı’da Ulaşım: Kara - Deniz - Demiryolu*, ed. Vahdettin Engin-Ahmet Uçar-Osman

Doğan, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık, Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş. / 101, 1. Baskı, 2012

Şen, Fatma Meliha. “Kudüs’teki Yazma Kütüphaneleri Ve Bu Kütüphanelerde Bulunan Türkçe El Yazması Eserler”, *Osmanlıdan Günümüze Filistin Sempozyumu 28-29 Kasım 2013, Ankara, Bildiriler*, C. 1, Türkçe Metinler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014

Tezcan, Hülya. “Osmanlı Surre Alayı Törenleri ve Kânûnî Sultân Süleyman’ın adını taşıyan ilk Ka’be Perdesi”, *Antika (The Turkish Journal Of Collectable Art)*, İstanbul: Mısırlı Yayınları, S. 23, Şubat-1987

Tok, Özen. “Osmanlı Döneminde Mağrib Hacıları ve Mısır Hac Kafilesi”, *Osmanlı Döneminde Mağrib ve Batı Akdeniz Milletlerarası Kongre Tebliğleri*, Rabat, 12-14 Kasım 2009, İstanbul: IRCICA, 2013

Tütüncü, Mehmet. “Kudüs Mevlevihânesi Tarihi ve Mimarisi”, *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri*, Çanakkale, 25-28 Mayıs 2006

Yılmaz, Harun. “Eyyübî Dönemi Beytülmağdis Medreseleri: Kuruluş, İşleyiş ve Fonksiyon”, *18. Uluslararası Beytülmağdis Akademik Sempozyum Tebliğleri*, Beytülmağdis (Kudüs ve Filistin) Vakıfları: Geçmiş, Günümüz ve Gelecek, 15-16 Eylül 2018, ed. Abd al-Fattah El-Awaisi, İstanbul: Beytülmağdis Çalışmaları Vakfı, Eylül 2018

ANSİKLOPEDİLER

“II. Osman”, “*Osmanlı - 12 Hanedan*”, ed. Güler Eren, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 144.

Altındağ, Ülkü. “Dâr-ü's-Sa‘âde”, “*Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. IX, İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı (TDV) Yayınları, 1994

Altındağ, Şinasi. “Osman II.”, “*İslam Ansiklopedisi*”, C. IX, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988

Arseven, Celâl Esad. “Mahmel”, “*Sanat Ansiklopedisi*”, C. III (XIV. Fasikül), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1950

Bilge, Mustafa Lütfi. “Halîl”, “*TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. 15, İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı (TDV) Yayınları, 1997

Buhl, Frants Peter William. “Kudüs”, “*İslâm Ansiklopedisi*”, C. VI, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968

Buzpınar Ş. Tufan - Küçükaşçı Mustafa Sabri. “Haremeyn”, “*Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. XVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, 1997

Buzpınar, Şit Tufan. “Surre”, “*Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. XXXVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, 2009

El-Aselî, Kâmil Cemîl. “Kudüs-Osmanlı Dönemi ve Sonrası”, “*Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. XXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, 2002

Emecen, Feridun. “Osman II”, “*Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, 2007

Harman, Ömer Faruk. “Kudüs”, “*Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. XXVI, İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı (TDV) Yayınları, 2002

Karaca, Filiz. “Osmanlılar’da Hil‘at”, “*Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. XVIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, 1998

Özcan, Abdülkadir. “Hac (Osmanlı Dönemi)”, “*Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. XIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, 1996

Öztuna, Yılmaz. “Osman II.”, “*Türk Ansiklopedisi*”, C. XXVI, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1977

Sakaoğlu, Necdet. “Alaylar-Osmanlı Dönemi”, “*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*”, C. I, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1993

Sakaoğlu, Necdet. “Surre Alayı”, “*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*”, C. VII, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 1994

“*Tarih Ansiklopedisi*”, der. ve haz. Yusuf Karaca, C. III, Ankara: Berikan Yayınevi, 2002, ss. 174-175.

Tomar, Cengiz. “Kudüs-Memlûkler Dönemi”, “*Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. XXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, 2002

Wensinck, Arent Jean. “Hacc” C. V/I, “*İslâm Ansiklopedisi*”, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987

Yazıcı, Tahsin - İpşirli, Mehmet. “Ferrâş”, “*Diyânet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*”, C. XII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) Yayınları, 1995

TEZLER

Abdülhamid, Muhammed Harb. I. Selim’in Suriye ve Mısır Seferi Hakkında İbn İyâs’da Mevcut Haberlerin Selimnâmelerle Mukayesesi (XVI. Asır Osmanlı-Memlûklu Kaynakları Hakkında Bir Tetkik), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Yeni Çağ Tarihi Kürsüsü, İstanbul 1980, (Tez No: 1440)

Almasri, Mutasem. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Kudüs’e gönderilen Surre-i Hümayun, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Samsun, (2015), YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 425449)

Armağan, A. Latif. Osmanlılar Zamanında Hac Yolu ve Menziller, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (1990), T. C. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi (Tez No. 9844)

Dimiyati, Mustafa Es'ad Lukaymi Şafii. Letâifu ünsi'l-celîl fî tehâîfi'l-Kudüs ve'l-Halîl, 1178 / 1764, Matbu tez (Yüksek Lisans), Akka: Müessesetü'l-Esvar, 2001

Dolu, Alaattin. Osmanlı Kudüs'ünde Toplum ve Siyaset (1703-1789), (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (2017), YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 456802)

Elkabashi, Anam Mohamed Osman. Surre Defterleri ve 1049/1639-1640 Tarihli Surre Defteri, (Yüksek Lisans Tezi), T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (2001), YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 104711)

Güneş, Hasan Hüseyin. XVI. Asırda Kudüs'te Meğâribe Mahallesi ve Cemaati, (Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, (2014), YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 384076)

Sarıışık, Zeynep Türk. II. Osman Dönemine Âid Bir Kaynak: Zafernâme, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (1998), T. C. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi, (Tez No. 72296)

Steih, Abdalqader. Kudüs Sancağı'nda Osmanlı İdaresi (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı), (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, (2016), YÖK Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 448486)

SÜRELİ YAYINLAR

“(Her Yıl Gelenek Haline Gelmiş Olan) Surre-i Hümayun Gönderme Töreni”, Esad Efendi, basıma hazırlayan: Ercan, Yavuz. *Osmanlılarda Töre ve Törenler/Teşrifât-ı Kādîme* (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1969), s. 33-41, notlar ss. 152-55, “*Tarih ve Toplum*”, C. III, S. 18, İstanbul: İletişim Yayınları, Haziran-1985

Afyoncu, Erhan. “Osmanlılar Döneminde Hac”, “*Emânnâme (Hac Dosyası)*”, S. 3, İstanbul, Ocak-2003

Çolak, İsmail. “Sevgi Alayı: “Surre-i Hümayûn”, “*Somuncu Baba*”, Ankara: Salmat Basım Yayıncılık, 1994, S. 155, Eylül-2013

D’ohsson, J. Mouradgea. “XVIII. Yüzyılın Sonlarında Türkiye’de Dinî Bayramlar”, çev. Orhan Yüksel, “*Hayat Tarih Mecmuası*”, C. 1, S. 2, Y. 4, İstanbul: Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş. Yayınları, 1 Mart 1968

Dölen, Emre. “Kartpostallarla Geçmişte Kudüs”, “*Tarih ve Toplum*”, C. 24, S. 143, İstanbul: İletişim Yayınları A.Ş., Kasım-1995

Elmacıoğlu, Bilal. “Surre Alayları”, “*İslâm*”, Y. 5, S. 59, İstanbul: Vefa Yayıncılık A.Ş., Temmuz-1988

Gülen, Salih. “Surre Alayları”, “*Keşkül*”, S. 10, 2004, İstanbul: Gelenek Yayın Grubu, Güz/2006

Koçu, Reşat Ekrem. “Topkapı Sarayı”, “*Aylık Ansiklopedi*”, çıkararan: Server İskit, C. I-V, 1944-1949, S. 1-60, C. III, Fasikül: 34 İstanbul, Şubat-1947

Otmanbölük, Günvar. “Surre”, “*Tarih ve Medeniyet*”, S. 38, İstanbul: Rehber Matbaacılık, Mayıs-1997

Önal, Ebul Faruk. “Surre ve Surre Alayları”, “*Yedikita*”, S. 4, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş., Aralık-2008

Talu, Ercüment Ekrem. “Surre Alayı Nasıl Hazırlanır, Nasıl Giderdi?”, “*Tarih ve Edebiyat Mecmuası*”, C. 18, S. 7, Y. 18, İstanbul: Sebat Matbaası, 1 Temmuz 1982

Talu, Ercüment Ekrem. “Surre Alayı”, “*Resimli Tarih Mecmuası*”, C. III, S. 29, İstanbul: Tan Matbaası, Mayıs-1952

Taşçı, Hamza. “Bâbü's-Sa‘âde’de Tören”, “*Tarih ve Medeniyet*”, S. 35, İstanbul: İhlâs Holding A.Ş., Şubat-1997

Uykucu, Kürşat Ekrem. “Hac ve Surre Alayı”, “*Hayat Tarih Mecmuası*”, C. I, S. II, İstanbul: Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi, Mart-1969

SÖZLÜKLER

Ahmed Rıf'at Efendi, *Lügât-i Tarihiyye ve Coğrafıyye*, I. Basım: (H. 1300) 1881, İstanbul: Mahmûd Bey'in Matbaası, C. 5, II. Basım: Tıpkıbasım, Ankara: Keygar Neşriyat, 2004

Ali Seydî, Kâmûs-ı Osmânî, İstanbul: Matbaa-i Kütübhâne-i Cihân, 1324

Baykal, Bekir Sıtkı. "Surre", *Tarih Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni harflerle)*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 24. Baskı, 2007

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni harflerle)*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 28. Baskı, 2011

Erkan, Arif. el-Beyân, *Arapça-Türkçe Büyük Sözlük*, İstanbul: Huzur Yayınevi, 2006

Kadri, Hüseyin Kâzım. "Surre", *Türk Lûgati*, C. III, İstanbul: Maarif Matbaası, 1943

Koçu, Reşad Ekrem. *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 1. Basım, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1967

Pakalın, Mehmet Zeki. "Ferâset-i Şerîfe", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, İstanbul: MEB yayınları, 1993

Pakalın, Mehmet Zeki. "Kaftan Ağası", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul: MEB yayınları, 1993

Pakalın, Mehmet Zeki. "Meş'aleci", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul: MEB yayınları, 1993

Pakalın, Mehmet Zeki. "Mücâvir", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul: MEB yayınları, 1993

Pakalın, Mehmet Zeki. "Surre", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul: MEB yayınları, 1993

Sakaoğlu, Necdet. “Surre”, *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2016

Salâhî, Mehmed. “Surre”, *Kâmûs-i Osmânî (Lûgat-ı Salâhî)*, İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası, 1313

Sâmî, Şemseddin. “Kudüs Mutasarrıflığı”, *Kâmûsul-A‘lâm*, C. V, İstanbul: Mihrân Matbaası

Sami, Şemseddin. “Mağribî”, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317

Sami, Şemseddin. “Surre”, *Kâmûs-ı Türkî*, haz. Yrd. Doç. Dr. Raşit Gündoğdu-Yrd. Doç. Dr. Niyazi Adıgüzel-Ebul Faruk Önal, 1. Baskı: İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, Aralık-2011

Sarı, Mevlüt. “Surre”, *El-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat*, İstanbul: Bahar Yayınları 1982

Sarı, Mevlüt. “Kattân”, *El-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat*, İstanbul: Bahar Yayınevi, 1982

Sertoğlu, Midhat. “Surre”, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986

Yılmaz, Fehmi. “Müjdecibaşı”, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Gökkubbe, 2010